

कर्णाली प्रदेश सरकार
मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय
प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रम
प्रदेश सुशासन केन्द्र

वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत, नेपाल

आभार

नेपालमा सङ्घीय शासन व्यवस्थाको अभ्याससँगै सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकार स्थापना र सञ्चालन भएका छन् । नेपालको संविधानले तीनै तहको सरकारको भूमिका, जिम्मेवारी र अधिकार सुनिश्चित गरेको छ । जनताको सबैभन्दा नजिकको सरकार स्थानीय तहले आम नागरिकका आधारभुत आवश्यकता परिपूर्तिदेखि स्थानीय पूर्वाधार निर्माण, रोजगारी श्रृजना, आयआर्जन र जीविकोपार्जन तथा उन्नत सेवा प्रवाह मार्फत जनताको अपेक्षा/आकांक्षा पूरा गर्नु पर्नेछ ।

यसका लागि सङ्घीय सरकार, प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने राजस्व बाँडफाँड र अनुदान मात्र पर्याप्त हुने देखिदैन । सीमित श्रोत साधनको कुशल परिचालन र आन्तरिक आय बढाउनु पर्ने, आत्मनिर्भर, सबल र सुदृढ बन्न अग्रसर हुनुपर्ने छ ।

आफ्नो राजस्व (आय) क्षमताको आँकलन र प्रभावकारी प्राप्ति तथा उपयोगको लागि राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गर्नु भएकोमा बधाई तथा शुभकामना ।

दाताकोष समेतको परिचालनबाट नेपाल सरकारले आफ्नो विशेष कार्यक्रमको रूपमा प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रम कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । मुलतः सङ्घीयता कार्यान्वयनसँगै प्रदेश र स्थानीय तहका जनप्रतिनिधि र कर्मचारीको क्षमता विकास, संस्थागत सुदृढीकरणका औजारको प्रयोग र आवश्यक कानुनी तथा योजनाका दस्तावेज तयारी मार्फत संस्थागत सुधार, सवलीकरण र सेवा प्रवाहमा उन्नत सहयोग गर्ने यस कार्यक्रमको रणनीति रहेको छ । तहाँ नगरपालिकाको प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारीमा सहकार्य गर्न पाउँदा खुशी लागेको छ । प्रस्तुत योजना तयारी कार्यमा खटिने परामर्शदाता, गुणस्तर परीक्षण र पृष्ठपोषण दिने राजस्व समितिलाई राजस्व सुधार कार्ययोजनालाई परिष्कृत एवम् गुणस्तरीय बनाउन सहयोग पुऱ्याउनु भएकोमा आभारी छु ।

राजस्व सुधार कार्ययोजनाले तहाँ स्थानीय तहको राजस्व क्षमताको उजागर र कुशल प्राप्तिमा योगदान गर्नेछ । प्रस्तुत योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा सक्रिय र आन्तरिक आय वृद्धिमा सफल हुनुहुने छ भन्ने विश्वास लिएको छु । शुभकामना ।

केशव प्रसाद उपाध्याय
कार्यकारी निर्देशक
प्रदेश सुशासन केन्द्र
कर्णाली प्रदेश, वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत

कृतज्ञता ज्ञापन

नागरिकका असिम आकांक्षालाई मध्यनजर गर्दै स्थानीय तहको विकासलाई तीव्रतर किसिमले अघि बढाउन सबैभन्दा धेरै आवश्यक पर्ने र प्रायः सधैं अपुग हुने विषय भनेको स्रोत अर्थात् राजस्व नै हो । स्थानीय तह आफैले पर्याप्त राजस्व सङ्कलन गर्न सकेको खण्डमा स्थानीय तह आत्मनिर्भर हुन जानेछ र स्थानीय तह आत्मनिर्भर हुँदै जाँदा यसले सङ्घीयताको दीगोपन समेत टेवा पुऱ्याउने छ । नेपालको राज्य व्यवस्था सङ्घीय स्वरूपमा रूपान्तरण भई स्थानीय तह गठन भएको पाँच वर्ष पुग्दै गर्दा राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा हुनु प्राथमिकतापूर्ण कार्य भएको छ ।

स्थानीय शासन सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ६५ उपदफा २ (ख) ले राजस्व परामर्श समितिको काम, कर्तव्य अधिकार अन्तर्गत राजस्वका स्रोत, दायरा र दर समेतको विश्लेषण गरी आगामी आर्थिक वर्षमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको अनुमान गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ । यस्तै सोही ऐनको दफा ६६ उपदफा (क) ले स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समितिको काम, कर्तव्य, अधिकार अन्तर्गत आन्तरिक आय, राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने आय, नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय हस्तान्तरण, आन्तरिक ऋण तथा अन्य आयको प्रक्षेपण गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ ।

स्थानीय तहको राजस्वको वर्तमान अवस्था, कानुनी रूपमा अख्तियार प्राप्त राजस्वका क्षेत्रहरु तथा स्थानीय तहको अवस्था अध्ययन गरी यस राजस्व सुधार कार्ययोजनाले आगामी तीन वर्षको राजस्वको प्रक्षेपण समेत गरेको छ । अख्तियार प्राप्त कतिपय क्षेत्रहरुमा राजस्व सङ्कलन गर्न नसकिरहेको वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा यस कार्ययोजनाले न्यायपूर्ण तरिकाले र नागरिकको मन जितेर सम्बन्धित सबै क्षेत्रमा करका दर, दायरा र क्षेत्र विस्तार गरी समग्र आन्तरिक राजस्वको आकार वृद्धि गर्न महत्वपूर्ण सहयोग पुऱ्याउने छ भन्ने विश्वास लिएका छौं ।

यस महत्वपूर्ण कार्यमा आर्थिक सहयोग प्रदान गर्नु भएकोमा प्रदेश सुशासन केन्द्र कर्णालीलाई तथा स्थानीय तहको राजस्वको अध्ययन गरी यस महत्वपूर्ण दस्तावेज तयार गर्ने काममा कार्यमा खटिनु हुने सम्पूर्ण विज्ञहरु प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछौं । साथै, यो दस्तावेज तयार गर्न सूचना र अन्य सहयोग प्रदान गर्ने स्थानीय तहका सबै कर्मचारी तथा पदाधिकारीहरुलाई समेत हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छौं ।

न्युव-पाथवे-भूगोल जेभी

विषय सूची

परिच्छेद - एक: परिचय	१
१.१ पृष्ठभूमी	१
१.२ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य	२
१.३ राजस्व सुधार कार्ययोजनाले राखेका उद्देश्यहरू	४
१.४ राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया	४
१.५ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका सीमाहरू	८
परिच्छेद - दुई: नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय	१०
२.१ नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय	१०
२.२ नगरपालिकाको मानव संसाधनको अवस्था	१५
२.३ नगरपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था	१६
परिच्छेद - तीन: स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता	१७
३.१ स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था	१७
३.१.१ संवैधानिक व्यवस्था	१७
३.१.२ कानुनी व्यवस्था	१८
३.२ नगरपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था	२५
३.३ आन्तरिक राजस्व सङ्कलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण	२७
३.३.१ कर राजस्व	२८
३.३.२ गैरकर राजस्व	३६
परिच्छेद - चार: आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता तथा सङ्कलन अवस्था	४८
४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति	४८
४.१.१ राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण	४८
४.२ आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता	५२
४.२.१ स्थानीय राजस्व परामर्श समिति	५२
४.२.२ राजस्व शाखा तथा राजस्व प्रशासन	५३
४.३ विगतको आय परिचालनको अवस्था	५४
४.४ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू	५५
परिच्छेद - पाँच: राजस्व सुधार कार्ययोजना	५९
परिच्छेद - छ: आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण	६२
६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण	६२
६.२ नगरपालिकाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण	६४

तालिका सूची

तालिका १: वडा अनुसार क्षेत्रफल	११
तालिका २: सडक सञ्जालको विद्यमान अवस्थाको विवरण	१३
तालिका ३: लेकवेशी नगरपालिकाको मानव संसाधनको अवस्था	१५
तालिका ४: तहगत राजस्व अधिकार	१७
तालिका ५: एकल कर प्रशासन अन्तर्गत उठेको राजस्वलाई स्थानीय र प्रदेश तह बिच बाँडफाँट व्यवस्था	२३
तालिका ६: नगरपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था	२५
तालिका ७: सम्भाव्य सम्पत्ति करदाता तथा सम्पत्ति कर	२९
तालिका ८: जग्गा सम्बन्धी विवरण	३०
तालिका ९: व्यवसाय सम्बन्धी विवरण	३२
तालिका १०: पार्किङ सम्बन्धी विवरण	३९
तालिका ११: नक्सापास दस्तुर सम्बन्धी विवरण	४१
तालिका १२: प्रमाणित तथा दस्तुर सम्बन्धी विवरण	४२
तालिका १३: घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर सम्बन्धी विवरण	४५
तालिका १४: स्थानीय तहले निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गरेका सेवा	४६
तालिका १५: राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण विवरण	४९
तालिका १६: राजस्व परामर्श समितिको विवरण	५३
तालिका १७: राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण	५४
तालिका १८: विगतको आय परिचालनको अवस्था तथा अनुमान	५४
तालिका १९: राजस्व सुधार कार्ययोजनाहरू	५९
तालिका २०: गैरकर राजस्व सुधार योजनाहरू	६०
तालिका २१: आगामी आ.व.का लागि राजस्व प्रक्षेपणका आधारहरू (रु. हजारमा)	६२
तालिका २२: नगरपालिकाको आगामी ३ आर्थिक वर्षको आन्तरिक राजस्वको प्रक्षेपण	६५
तालिका २३: नगरपालिकाको अपेक्षित आय सक्षेपमा	६८
तालिका २४: अनुगमन तालिका	७०

चित्र सुची

चित्र १: सङ्घ र प्रदेशबाट स्थानीय तहमा हुने वित्तीय हस्तान्तरण	३
चित्र २: राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागि अवलम्बन गरिएका चरणहरू	५
चित्र ३: लेकबेशी नगरपालिका अवस्थिती नक्शा	११
चित्र ४: तहगत राजस्व अधिकार	१८
चित्र ५: राजस्व परिचालन चक्र र प्रक्रिया	२५
चित्र ६: राजस्व तथा करका विभिन्न शीर्षकहरू	२८
चित्र ७: व्यवसाय कर सङ्कलनको सम्भावित सुधारहरू	३३
चित्र ८: राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू	५६
चित्र ९: राजस्व चक्र	६९

परिच्छेद - एक: परिचय

१.१ पृष्ठभूमी

नेपालको संविधानले सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहका सरकारहरूको सङ्घीय संरचनालाई आत्मसात गरेको छ । त्यसैगरी, नगरपालिकाहरूलाई महानगरपालिका, उपमहानगरपालिका र नगरपालिकाको रूपमा छुट्टयाइएको छ । संविधानले स्थानीय तहहरूमा कुशल र प्रभावकारी सेवाहरू प्रदान गर्न सबल स्थानीय तहहरूको परिकल्पना गरेको छ । यसै बमोजिम स्थानीय तहलाई संविधानद्वारा प्रदान गरिएको कार्य जिम्मेवारी पूरा गर्न आवश्यक पर्ने स्रोत साधनको व्यवस्थाका लागि सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट वित्तीय समानिकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, समपुरक अनुदान र विशेष अनुदान दिन सक्ने व्यवस्था गरेको छ । सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट प्रदान गरिने यस्ता अनुदानले मात्र स्थानीय तहको खर्च आवश्यकता पूरा गर्न संभव नहुने र राज्य शक्तिको बाँडफाँड गर्दा राज्यको राजस्व अधिकारको समेत तहगत सरकार विच शक्तिको बाँडफाँड गरिने हुँदा सङ्घीय वित्त व्यवस्थाका मान्यता अनुसार स्थानीय तहलाई विभिन्न कर तथा गैर करहरू लगाउने र उठाउने गरी राजस्व अधिकार समेत संवैधानिक रूपमै प्रदान गरिएको छ । नेपालको संविधानको अनुसूची ८ मा स्थानीय तहहरूले विभिन्न किसिमका राजस्व उठाउन सक्ने अधिकारको बारेमा उल्लेख गरिएको छ । अनुदान र राजस्व अधिकार बाहेक स्थानीय तहले संविधान र सङ्घीय कानून बमोजिम राजस्व बाँडफाँड वापत रकम प्राप्त गर्न सक्ने र नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृतिमा ऋण लिन सक्ने कानुनी व्यवस्था समेत गरिएको छ ।

स्थानीय निकायहरूले आफूलाई तोकेको कार्य र जिम्मेवारी पूरा गर्नको लागि वित्तीय दृष्टिले सक्षम हुनु पर्दछ । वर्तमान अवस्थासम्म अधिकांश स्थानीय निकायहरू सङ्घ र प्रदेशबाट प्रदान गरिएको बाह्य स्रोतमा निर्भर रहेको देखिन्छ । स्थानीय तहहरूलाई स्थानीय राजस्व उठाउने अधिकार प्रत्यायोजन गरिएको छ तापनि उनीहरू करको सम्भाव्यता पहिचान गर्न, कर सम्बन्धी डाटावेस बनाउन र कर प्रशासनलाई नियमन गर्न कमजोर देखिन्छन् ।

संविधान र कानूनबाट प्राप्त अधिकारलाई उपयोग गर्ने क्रममा स्थानीय तहहरू प्रदेश र सङ्घको मुख मात्रै ताक्ने र आन्तरिक स्रोत र राजस्व परिचालनमा लामो समय उदासिन हुने हो भने त्यसले दीर्घकालमा स्थानीय तहको स्वायत्तता र दिगोपनमा प्रश्न उठ्न सक्ने कुरालाई नजर अन्दाज गर्न मिल्दैन । यसबाट छुटकारा पाउनको लागि स्थानीय तहहरूको आन्तरिक राजस्व परिचालन क्षमतामा कानून सम्मत ढंगले वृद्धि गर्नुपर्ने अपरिहार्य आवश्यकता रहन्छ । उल्लेखित कार्य गर्नको लागि स्थानीय तहहरूसँग राजस्व सुधार कार्य योजनाको खाँचो देखिन्छ ।

नगरपालिकाहरूको आन्तरिक आय परिचालनमा सुधार ल्याउनको लागि राजस्व स'धारका क्रियाकलापहरू पहिचान गर्न र पहिचान गरिएका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनबाट स्थानीय तहको आन्तरिक आयमा पर्न सक्ने प्रभाव समेतका आधारमा आगामी दिनमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको प्रक्षेपण गर्ने कार्यलाई मार्गदर्शन गर्न यो राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको छ

। यो कार्ययोजनाले स्थानीय तहलाई आन्तरिक आय परिचालनमा सुधार ल्याउने र राजस्व प्रक्षेपणलाई यथार्थपरक र वैज्ञानिक बनाई बजेट तर्जुमा प्रक्रियालाई धप व्यवस्थित गर्ने महत्त्व भिन्ने विश्वास गरिएको छ ।

माथि उल्लेखित पृष्ठभूमिका कर्णाली प्रदेश अन्तर्गत पर्ने सुर्खेत जिल्लाको लेकवेशी नगरपालिकाको राजस्व सङ्कलन तथा आय परिचालनमा सुधार ल्याउने प्रयोजनको लागि राजस्व सुधारका क्रियाकलापहरू पहिचान गर्ने र पहिचान गरिएका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनबाट स्थानीय तहको आन्तरिक आयमा पर्ने सक्ने प्रभाव समेतका आधारमा आगामी ३ आर्थिक वर्षको राजस्वको प्रक्षेपण गर्ने कार्यलाई दिशा निर्देश गर्ने यो राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको छ ।

१.२ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य

सरकारलाई विभिन्न क्षेत्रमा गर्ने विकासका कार्यहरू व्यवस्थित गरी जनताको चाहना अनुरूप सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउन ठूलो मात्रामा लगानी वा पूँजिको आवश्यकता देखिन्छ । हाल नेपालको राज्य सञ्चालन सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहबाट हुने व्यवस्था नेपालको सर्विधानले गरेको छ । नेपालले सङ्घीय व्यवस्था अपनाए पश्चात् वित्तीय सङ्घियता अनुरूप स्थानीय तहलाई विकास निर्माणको लागि सङ्घ र प्रदेश सरकारबाट विभिन्न प्रकारका अनुदान (वित्तीय समानिकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, समपुरक अनुदान र विशेष अनुदान) तथा राजस्व बाँडफाँडबाट उपलब्ध हुन्छ (चित्र १) । यसका साथै स्थानीय तहमा पनि विभिन्न शीर्षकमा राजस्व उठाउने अधिकार दिइएको छ, जस अन्तर्गत विभिन्न कर तथा सेवा शुल्क, दण्ड जरिवाना जस्ता राजस्व उठाउने अधिकार प्रदान गरिएको छ । यसैगरी स्थानीय तहले अन्य स्वदेशी तथा वैदेशिक सङ्घसंस्थाहरूबाट अनुदान रकम, सहयोग पनि प्राप्त गर्न सक्ने छ । स्थानीय तहले राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले तोकेको सिमा र अधिकार भित्र रही आन्तरिक ऋण पनि लिन सक्ने प्रावधान रहेको छ ।

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले विभिन्न तहका सरकारहरू बीच हुने वित्तीय हस्तान्तरणको पक्षमा जोड दिएको छ । स्थानीय तहले कर लगाउँदा करदाताले तिर्न सक्ने क्षमताका आधारमा करको निर्धारण गर्ने र कर प्रणाली समानता र न्यायमा आधारित रहने गरी स्थापना गर्न, स्वेच्छिक रूपमा कर तिर्न प्रेरित हुने वातावरण सिर्जना गर्न र कर लगाउँदा करको आधार, करको दर र कर तिर्ने अवधि निश्चित गर्न स्थानीय तहको आन्तरिक राजस्व सुधार कार्ययोजना महत्त्वपूर्ण औजार हुने विश्वास गरिन्छ ।

वित्तीय सङ्घियता अनुरूप विभिन्न संवैधानिक अधिकार भित्र रही स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन (२०७४) ले स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न पालिकाहरूलाई आन्तरिक आय परिचालन गर्न सक्ने प्रशस्त अधिकार र क्षेत्रहरू दिएको भएता पनि ती अधिकारलाई व्यवस्थित तथा न्यायोचित तरिकाले पूर्ण रूपमा परिचालन गर्न सकिरहेका छैनन् । यसको संभावित प्रमुख कारणहरूमा

स्थानीय तहको नयाँ संरचना भएकोले त्यसका लागि आवश्यक नीति तथा कार्यविधि, संगठनात्मक व्यवस्था, सूचना तथा तथ्याङ्कको उपयुक्त व्यवस्थापन नहुनु, सूचनाहरु अद्यावधिक नहुनु, आयको सम्भाव्यता अध्ययन नहुनु, नियन्त्रण प्रणालीको विकास तथा अभ्यासको कमी हुनु रहेको छ ।

राजस्व परिचालनको सन्दर्भमा माथि उल्लेखित अवस्थाहरुमा सुधार ल्याउनका लागि आन्तरिक आयको अवस्था विश्लेषण गरी सुधारका उपायहरु पहिचान गर्नु, राजस्वका दायरा बढाउन सकिने वृद्धिका संभावनाहरुको खोजी गर्नु, राजस्व प्रशासनको विद्यमान संगठनात्मक संरचनाको विश्लेषण गर्दै सुधारका ठोस आधारहरु पहिल्याउन र आगामी ३ आर्थिक वर्षको राजस्वको प्रक्षेपण गर्नु नितान्त जरुरी हुने हुँदा कर्णाली प्रदेश अन्तर्गत सुर्खेत जिल्लाको लेकवेशी नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार पारिएको छ ।

चित्र १: सङ्घ र प्रदेशबाट स्थानीय तहमा हुने वित्तीय हस्तान्तरण

लेकवेशी नगरपालिकाको राजस्व सुधारका लागि नगरपालिकाको नेतृत्वमा सहभागितामूलक पद्धति अवलम्बन गरी राजस्व सुधारको कार्ययोजनाहरु तर्जुमा गरिएको छ । यो कार्ययोजना तर्जुमाको माध्यमले नगरपालिकाका प्रतिनिधि, कर्मचारी तथा अन्य सरोकारपक्षहरूलाई राजस्व परिचालनको क्षेत्रमा अभिमुखीकरण गरी आन्तरिक आय सुधारका लागि समस्या तथा अवसरहरूको पहिचान गरी आयको प्रक्षेपणलाई मार्गदर्शन गर्ने दस्तावेज हुनेछ ।

१.३ राजस्व सुधार कार्ययोजनाले राखेका उद्देश्यहरू

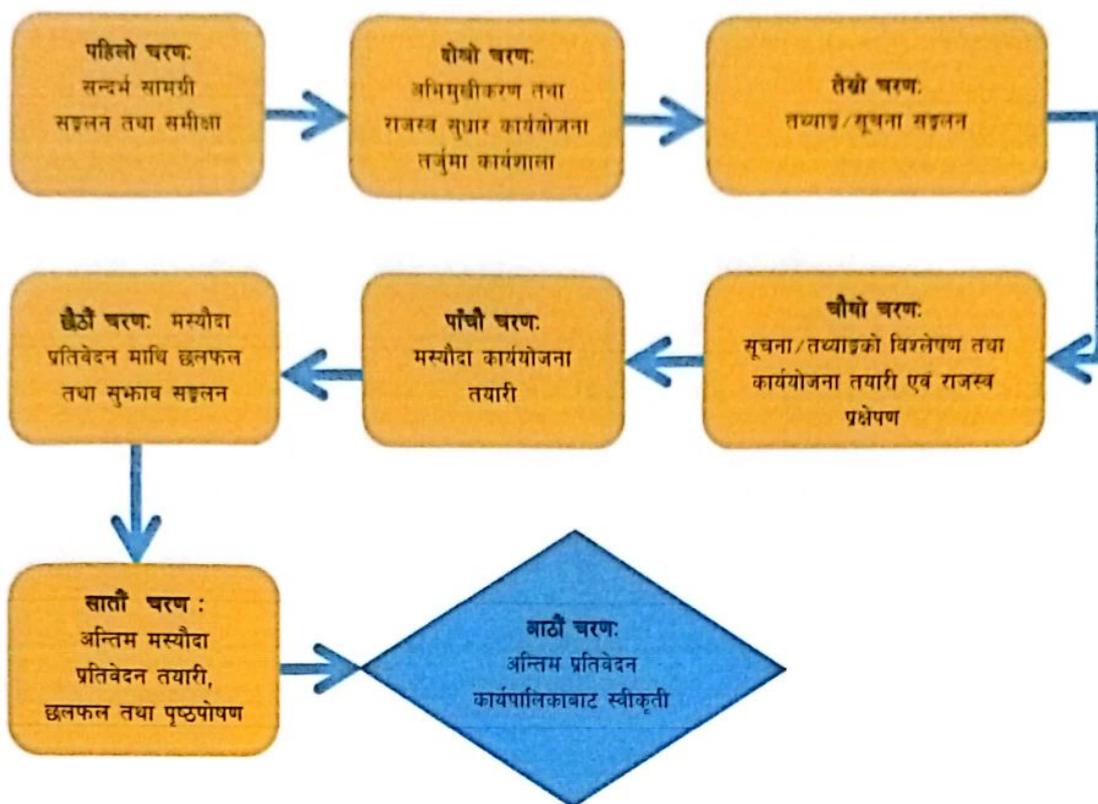
लेकवेशी नगरपालिकाको आन्तरिक आयको विद्यमान अवस्था, आन्तरिक स्रोतको संभावना तथा देखिएका समस्याहरूलाई न्यूनीकरण गर्न यस कार्ययोजना तयारी गर्नु तथा सोका आधारमा आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपणमा नगरपालिकालाई सहयोग पुऱ्याउनु नै यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । यस कार्यक्रमका सहायक उद्देश्यहरू देहाय अनुसार रहेका छन् :

कार्यक्रम

- ✓ स्थानीय तहका जनप्रतिनिधीहरू तथा कर्मचारीहरूलाई राजस्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने ।
- ✓ विभिन्न शीर्षकका कर र यसका आधार तथा विगत तीन वर्षको आन्तरिक आयको अवस्थाको विश्लेषण गर्ने ।
- ✓ आन्तरिक आय वृद्धिको लागि आयका प्रमुख स्रोतहरूको सम्भावना र यथार्थ असुलीमा भएको फरकको पहिचान गर्ने ।
- ✓ स्थानीय तहको राजस्व प्रशासनको संगठनात्मक संरचना, राजस्व सङ्कलन तथा विलिङ्ग पद्धति र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली सहित स्थानीय तहको समग्र राजस्व प्रशासन तथा यसको कार्यकुशलताको विश्लेषण गर्ने ।
- ✓ स्थानीय तहको आन्तरिक आय वृद्धिका सम्भावनाहरू पहिचान गरी आय सुधार कार्ययोजना र प्रक्षेपण सहितको आन्तरिक आय सुदृढीकरण कार्ययोजना तयार गर्ने ।
- ✓ नयाँ सम्भावनाहरूको पहिचान गर्दै स्थानीय तहले अपनाउनु पर्ने सुधार रणनीति सहितको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने ।
- ✓ स्थानीय तहको विद्यमान आर्थिक ऐन, नियमावली लगायतका कानुनी तथा संस्थागत व्यवस्थाको पुनरावलोकन गरी आगामी आर्थिक वर्षमा सुधारको लागि सुझाव प्रदान गर्ने ।

१.४ राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागि अवलम्बन गरिएका विधि चरणहरूलाई देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ (चित्र नं.: २) ।

चित्र २: राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागि अवलम्बन गरिएका चरणहरू

पहिलो चरण: सन्दर्भ सामग्री सङ्कलन तथा समीक्षा

राजस्व सुधार कार्ययोजनासँग सान्दर्भिक विभिन्न सामग्रीहरूको सङ्कलन तथा अध्ययन गरियो । यस अध्ययन कार्यको लागि पहिलो चरणमा परामर्शदाता समूहबाट विभिन्न स्रोतहरू मार्फत सन्दर्भ सामग्रीहरू सङ्कलन, अध्ययन तथा पुनरावलोकन गरिएको थियो । जस मध्ये नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ (संशोधन सहित), सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन २०७७, अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४, आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व सम्बन्धी ऐन २०७६, सार्वजनिक निजी साभेदारी तथा लगानी ऐन २०७५, आपूर्ति नीति २०६९, औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०७३ (संशोधन २०७६), कम्पनी ऐन, २०६३ (संशोधन २०७५), उपभोक्ता हित संरक्षण ऐन, २०७५, सहकारी ऐन २०७५ आदि रहेका छन् । यसैगरी प्रदेश सरकार अन्तर्गतका सम्बन्धित सन्दर्भ सामग्रीहरूमा कर्णाली प्रदेश आर्थिक ऐन, औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७५ आदि रहेका छन् । यस क्रममा अध्ययन तथा पुनरावलोकन गरिएका मुख्य-मुख्य सामग्रीहरू अनुसूची १ मा दिइएको छ ।

दोस्रो चरण: अभिमुखीकरण तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा कार्यशाला

स्थानीय तहमा कार्य प्रारम्भ गर्नुभन्दा पहिले राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागि क्युव-पाथवे-भूगोल जेभीबाट खटिएका विज्ञ टोलीले स्थानीय तहका प्रमुख तथा उप-प्रमुख, स्थानीय

तहको राजस्व परिचालन सम्बन्धी काम गर्ने कर्मचारीहरु र राजस्व परामर्श समितिका पदाधिकारीहरुलाई राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारी सम्बन्धमा मिति २०७९/०२/२५ मा अभिमुखीकरण गर्ने कार्य गरेको थियो । अभिमुखीकरण कार्यक्रममा सहजीकरण गरिएको पत्र अनुसूची २ मा दिइएको छ ।

तेस्रो चरण: तथ्याङ्क/सूचना सङ्कलन

कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी कार्यका लागि संस्थागत सूचना तथा तथ्याङ्कहरु समेत आवश्यक पर्ने हुन्छ । यसका लागि स्थानीय तहको वस्तुगत विवरण, वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम पुस्तिका, आर्थिक ऐनहरु, राजस्व सम्बन्धी कानूनहरु, प्रगति विवरणहरु, आम्दानी तथा खर्चको फाँटवारी, प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण प्रतिवेदन, सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदनहरुबाट पनि आवश्यक सूचना र तथ्याङ्क सङ्कलन गरियो । त्यस बाहेक, उद्योग वाणिज्य सङ्घ, यातायात व्यवसायीहरुको संगठन, होटल व्यवसायीहरुको संगठन आदि पेशागत एवम् व्यवसायीक संस्थाहरु लगायतका सरोकारवाला पक्षहरुसँगको छलफलबाट पनि आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्कहरु सङ्कलन गरिएको थियो । राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारीको क्रममा मुख्यतः निम्न प्रकारका सूचनाहरु सङ्कलन गरिएको थियो:

- राजस्व प्रशासनको वर्तमान अवस्था, राजस्व प्रशासनिक व्यवस्था तथा सूचना प्रवाह सम्बन्धी विवरण
- राजस्व परिचालनका लागि अवलम्बन गरिएका नीतिगत व्यवस्थाहरु
- कम्तीमा विगत तीन आर्थिक वर्षहरुको अनुमानित तथा यथार्थ आय विवरण
- चालु वर्षको हालसम्मको यथार्थ आय विवरण
- चालु वर्षको आर्थिक ऐन तथा बजेट
- आन्तरिक राजस्व (कर तथा गैरकर) सङ्कलनको अवस्था, स्रोत, क्षेत्र तथा दर सम्बन्धी विस्तृत विवरण
- आन्तरिक राजस्व सङ्कलनको संभावित नयाँ क्षेत्रहरु सम्बन्धी तथ्याङ्क तथा सूचना
- राजस्व सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्ययोजनाहरु, सम्पन्न गर्ने समय तथा सोको जिम्मेवारी, आदि ।

कुनै सूचनाहरु/तथ्याङ्कहरु नमिल्दो र असंगतिपूर्ण देखिन गएमा त्यसलाई पुनः प्रमाणिकरण गरिएको थियो । यसरी प्रमाणिकरण गरिसकिएको तथ्याङ्कलाई कार्ययोजनाको उद्देश्यहरुले खोजे अनुसार तालिकामा रुपान्तरण गरिएको थियो । वस्तुगत विश्लेषणको लागि आवश्यक तथ्याङ्क गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७६ को अनुसूची २ अनुसार र विषयगत विश्लेषणको लागि आवश्यक तथ्याङ्क अनुसूची ३ अनुसार सङ्कलन गरिएको थियो ।

चौथो चरण: सूचना/तथ्याङ्कको विश्लेषण तथा कार्ययोजना तयारी एवम् राजस्व प्रक्षेपण

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको लागि आवश्यक सूचना/तथ्याङ्क सङ्कलन गरिसकेपछि त्यस्ता सूचनाहरूलाई विश्लेषण गरिएको छ । सूचना/तथ्याङ्क विश्लेषणको लागि तथ्याङ्कीय तथा गुणात्मक विधि दुवैलाई प्रयोगमा ल्याइएको छ । राजस्व सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थाको विश्लेषण गरी सुधारका उपायहरू पहिचानको लागि गुणात्मक विश्लेषण विधि प्रयोग गरिएको छ भने राजस्वको वृद्धिदर तथा विद्यमान दायराको विश्लेषण तथ्याङ्कीय विधिद्वारा गरिएको छ ।

स्थानीय तहको राजस्व अधिकार, हाल गरिरहेको आय सङ्कलन अवस्था तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन पश्चात् आय सङ्कलनमा पार्ने प्रभावहरूको मूल्याङ्कनलाई ध्यान दिदै आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यसरी तयार गरिने प्रक्षेपणले यस स्थानीय तहको बजेट तर्जुमा गर्न सहयोग पुग्ने छ । यसैगरी विगतको आयको वृद्धिदर विश्लेषण गरी आय सङ्कलनको अवस्थालाई विश्लेषण गरिएको छ । शुरु र अन्तिम बिन्दुको आधारमा वार्षिक वृद्धिदरको गणना निम्न शत्रको प्रयोग गरी गरिएको छ ।

$$CAGR = \left[\frac{\text{Ending Value}}{\text{Beginning Value}} \right]^{\left(\frac{1}{\text{Number of Years}} \right)} - 1$$

जहाँ, CAGR = औसत वार्षिक वृद्धिदर

Ending Value = अन्तिम वर्षको यथार्थ रकम

Beginning Value = पहिलो वर्षको यथार्थ रकम

आय प्रक्षेपणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्कको विश्लेषण गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७६ को अनुसूची ४ अनुसार गरिएको छ ।

पाँचौं चरण: मस्यौदा कार्ययोजना तयारी

स्थलगत अध्ययनबाट प्राप्त भएका तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूलाई गुणात्मक र परिमाणात्मक विधिहरूको प्रयोग गरी मस्यौदा कार्ययोजना तयार गरिएको छ । लेखन कार्य राजस्व सम्बन्धी विज्ञता भएका विशेषज्ञबाट गरिएको थियो । भाषिक शुद्धता नेपाली भाषाका विज्ञहरूबाट परिक्षण गराइएको थियो ।

छैठौं चरण: मस्यौदा प्रतिवेदन माथि छलफल तथा सुझाव सङ्कलन

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका उपरोक्त चरणहरू पश्चात् तयार गरिएको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको मस्यौदा प्रतिवेदन स्थानीय तहका सम्बन्धित सरोकारवालाहरू समक्ष प्रस्तुत गरी

सुभाब लिइएको थियो । यसका लागि परामर्श कार्यशाला/बैठकको आयोजना गरिएको थियो । यस्तो छलफलबाट प्रतिवेदनमा छुट भएका विषय वा तथ्याङ्गीय कमजोरीहरूलाई सच्याउन र प्रतिवेदनका विषयमा सरोकारवालाहरूलाई जानकारी प्रदान गर्न पनि सहयोग पुगेको थियो ।

सातौँ चरण: अन्तिम मस्यौदा प्रतिवेदन तयारी, छलफल तथा पृष्ठपोषण

मस्यौदा प्रतिवेदन माथि प्राप्त भएका सुभाब समेतको आधारमा अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरिएको थियो । यसरी तयार भएको कार्ययोजना सरोकारवालाहरूको विचमा मिति २०७९/०३/२० गते यस नगरपालिकाका वडा नं. ५ का नगर उप-प्रमुख श्री विमला खड्कालुको अध्यक्षतामा बसेको अन्तिम प्रतिवेदन प्रस्तुतिकरण कार्यक्रममा प्रस्तुत गरिएको थियो । उक्त कार्यक्रममा प्राप्त भएका सुभाब तथा पृष्ठपोषणको यथोचित सम्बोधन गरी प्रतिवेदनलाई अन्तिम रूप दिइएको छ । उक्त कार्यक्रममा सहभागीहरूको सुची अनुसूची ३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

आठौँ चरण: अन्तिम प्रतिवेदन कार्यपालिकाबाट स्वीकृती

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम प्रतिवेदन यस स्थानीय तहको राजस्व परामर्श समिति मार्फत कार्यपालिकामा पेश गरी स्वीकृत गराउने प्रतिबद्धता प्राप्त भएको छ । कार्यपालिकाबाट प्रतिवेदन स्वीकृत गराउँदा प्रतिवेदन कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने बजेट विनियोजन गर्ने कार्यमा पनि सहजता आउने अपेक्षा गरिएको छ ।

१.५ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका सीमाहरू

यस नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना क्षेत्र व्यापक रहेको भएता पनि उपलब्ध सीमित स्रोत साधन, पर्याप्त सूचनाको अभाव, सीमित समयका कारण यस अध्ययन निम्न अनुसारको सीमामा रही तयार गरिएको छ ।

यस राजस्व सुधार कार्ययोजना नगरपालिकाको कार्यालयबाट प्राप्त अभिलेख तथा दस्तावेज, स्थानीय पदाधिकारीहरू तथा सम्बन्धित कर्मचारीहरू र अन्य सरोकारवालाहरूसँग गरिएको छलफल, गोष्ठी, अन्तर्क्रिया तथा कार्यशालाबाट प्राप्त सल्लाह, सुभाब र सूचनाको आधारमा तयार गरिएको हो ।

१. सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट नगरपालिकाले प्राप्त गर्ने राजस्व बाँडफाँड र समानीकरण अनुदानको रकम प्रक्षेपण हालको अभिलेखलाई आधार मानी वार्षिक रूपमा वृद्धि हुने अनुमान गरी लेखाजोखा गरिएको तथा नगरपालिकाबाट प्राप्त हुने राजस्वमा केन्द्रित रही योजना तर्जुमा गरिएको छ ।

२. राजस्व प्रक्षेपणको लागि नगरपालिकाले उपलब्ध गराएको तथ्याङ्क तथा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले विभिन्न सर्वेक्षण मार्फत उपलब्ध गराएको तथ्याङ्कको आधारमा विश्लेषण गरिएको छ ।

वार्षिक रूपमा अनुगमन मूल्याङ्कन पश्चात राजस्व सुधार कार्ययोजनामा परिमार्जन गर्न सकिने छ ।

परिच्छेद - दुई: नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय

यस परिच्छेद दुईमा नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय, अवस्थिति, मानव शंसाधन साथै भौगोलिक, आर्थिक तथा सामाजिक अवस्था तथा नगरपालिकाको संस्थागत क्षमतालाई पनि चित्रण गरिएको छ ।

२.१ नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय

नामाकरण:

यस नगरपालिकाको लेक तथा चुचुराहरूको क्षेत्र साविकको लेखफर्सा, नेटा तथा साटाखानी र धान र गहुँ उत्पादन हुने वेशी क्षेत्र लेखफर्साकै दक्षिण भेग, दशरथपुर, कल्याण र साटाखानीको दक्षिण भेग सबै क्षेत्रको भौगोलिक अस्थित्व कायम हुने खालको लेकवेशी नाम प्रस्ताव गर्नुभयो । लामो छलफल ताथ विश्लेषण पछि नगरपालिकाको लेक र वेशी सबै भुभागको सम्बोधन हुने लेकवेशी नाम नै उपयुक्त नाम देखिएकोले सबै पक्षबाट लेकवेशी नाम परित गरियो र यस नगरपालिकाको नाम लेकवेशी रहन पुग्यो ।

अवस्थिति :

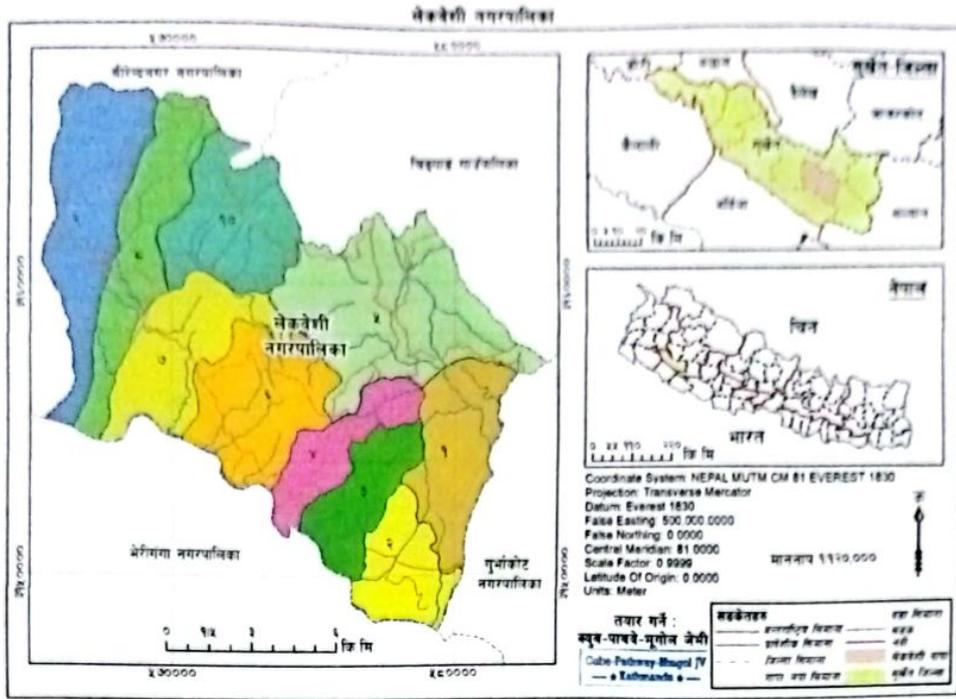
विश्व मानचित्रमा यसको फैलावट २८ डिग्रि २८ मिनेट उत्तर देखि २८ डिग्रि ३३ मिनेट उत्तरी अक्षांसम्म र ८१ डिग्रि ४६ मिनेट पूर्व देखि देखि ८१ डिग्रि ५० मिनेट पूर्वी देशान्तरसम्म रहेको छ । समुद्री सतहबाट ४६८ मीटर देखि १७०० मिटर सम्मको उचाइमा रहेको यस लेकवेशी नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७४, यस नगरपालिकाको क्षेत्रफल १८०.९२ वर्ग किलोमिटर रहेको छ । जिल्ला सदमुकाम वीरेन्द्रनगर नगरपालिकाबाट १ देखि १० कोषको दुरी सम्ममा यो नगरपालिकाका वडाहरू फैलिएका छन् । यस नगरपालिकाको पूर्वमा गुर्भाकोट नगरपालिका, दक्षिणमा भेरी नदी तथा भेरिगंगा नगरपालिका, उत्तरतर्फ चिङ्गाड गाउँपालिका र पश्चिममा वीरेन्द्रनगर नगरपालिका रहेको छ । दक्षिण भेगमा भेरी नदीले छिमेकी गाउँपालिका भेरीगंगा संग, पश्चिममा भुप्रा खोलाले वीरेन्द्रनगर नगरपालिकासंग, उत्तरमा पहाड तथा डाँडाकाँडाहरूले चिङ्गाड गाउँपालिकासँग र पुर्वमा खहरे खोलाले गुर्भाकोट नगरपालिकासंग सिमाना छुट्टाएको छ, जुन निम्न अनुसार रहेको छ ।

सिमाना पुर्वमा: गुर्भाकोट नगरपालिका

पश्चिममा: वीरेन्द्रनगर नगरपालिका

उत्तरमा: चिङ्गाड गाउँपालिका

दक्षिणमा: भेरी नदी र भेरीगंगा नगरपालिका

चित्र ३: लेकवेशी नगरपालिका अवस्थिती नक्शा

क्षेत्रफल तथा वडा विभाजन:

सुर्खेत जिल्लाका साविकका ५ वटा गाविसहरू लेखफर्सा, दशरथपुर, नेटा, कल्याण र साटाखानी गाविसका ४५ वटा वडा मिलेर बनेको यो नगरपालिका सुर्खेतका ९ वटा स्थानीय तहहरू मध्ये क्षेत्रफलका हिसाबले दोस्रो सानो (१८०.९२ वर्ग कि.मी.) नगरपालिका र तेस्रो सानो स्थानीय तह हो । भौगोलिक हिसाबले विकट र विकासको हिसाबले विकासोन्मुख अवस्थामा यो नगरपालिका रहेको छ । क्षेत्रफलका हिसाबले नगरपालिकाको वडागत क्षेत्रफल निम्न अनुसार रहेको छ ।

तालिका १: वडा अनुसार क्षेत्रफल

वडा नं.	क्षेत्रफल	साविक गाविसहरू	पुराना वडाहरू
१	११.४३	लेखफर्सा	५-८
२	१६.१५	लेखफर्सा	१-४, ९
३	११.१८	दशरथपुर	१-४
४	१०.३२	दशरथपुर	५-९
५	३३.७६	नेटा	१-९
६	१९.७५	कल्याण	१-५
७	१७.७५	कल्याण	६-९
८	१८.३८	साटाखानी	८-९
९	१८.९४	साटाखानी	५-७
१०	२३.२६	साटाखानी	१-४
जम्मा	१८०.९२		

श्रोत: लेकवेशी नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७४

जनसंख्या:

यस लेकवेशी नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण निर्माणका लागि गरिएको स्थलगत अध्ययन, लक्षित समुह छलफल तथा साविकका गा.वि.स.हरूबाट प्राप्त द्वितीय स्रोत अनुसार प्राप्त तथ्याङ्कलाई आधार मानिएको छ । मुख्य गरी राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रारम्भिक नतिजा अनुसार यसको कुल जनसंख्या ३१,७९१ रहेको छ । जस अन्तर्गत महिला १६,८७८ जना र पुरुष १४,९१३ जना रहेका छन् ।

पेशागत विवरण :

यस नगरपालिकामा सरकारी र गैर सरकारी सङ्घ संस्थाहरूको समन्वयमा तथा आफ्नै पहलमा विभिन्न पेशा व्यवसायहरू सञ्चालनमा रहेको पाईन्छ । यस क्षेत्रका नागरिकहरूको प्रमुख पेशा कृषि देखिन्छ, जसमा करिब ८० प्रतिशत नागरिकहरू संलग्न रहेका छन् भने बाँकि अन्य व्यापार, नोकरी, वैदेशिक रोजगार, शिक्षण आदी पेशामा संलग्न भएको पाईन्छ ।

पर्यटन (प्रशिद्ध स्थलहरू):

यस नगरपालिकामा शिव मन्दिर, लेखगाउँ खाँड देवि मन्दिर, गंगामाला, देउती बज्यै मन्दिर, सातपाते, सिद्ध ऋषि गुफा, शिवालय मन्दिर, भोटे दरवार, लामो छहारा, देउती बज्यै मन्दिर, मौसमि वाफ दिने गुफा, बागदुला गुफा, भेरी नदी, देवि डाडा, सिउडी भिर गुफा, पानडाँडा गुफा, खाँडदेवी मन्दिर, बौद्ध गुम्बा, जस्ता पर्यटकीय स्थलहरू रहेका छन् ।

सिंचाई:

जल स्रोतका हिसाबले यो नगरपालिकाका केही वडाहरू सम्पन्नशाली मानिन्छन् । महाभारत श्रृङ्खला अन्तर्गत अवस्थित रहेको यस क्षेत्रभित्र साना बाह्रै महिना पानी बगिरहने साना ठुला खोलाहरू देखि खोल्सा खोल्सी रहेका छन् । मुख्य खोला तथा नदिहरूमा यस नगरपालिकाको भेरी नदी, राते खोला, चिङ्गाड खोला, राउटे खोला, भुप्रा खोला, गम खोला, मभुवा खोला, न्याउल खोला, खहरे खोला, कोल खोला देखि दजनौ खोल्साहरू रहेका छन् । तिनै खोलाहरूबाट मौसमी सिंचाई तथा पानी घट्ट चलेका छन् ।

यातायात पहुँच :

साविकका पाँच गाविसहरू मिलि बनेको यस नगरपालिकाका केहि वस्तीहरूमा मोटर बाटोले अझैपनि छुन सकेको छैन । धुलियाविट हुँदै भेडावारी सम्मजाने सडक यस नगरपालिका भएर जाने गर्दछ । यो बाहेक धुलियाविट साटाखानी तथा दशरथपुर नेटा सडक खण्ड पनि सञ्चालनमा आएका छन् । हाल सञ्चालनमा आइरहेको र केहि कच्ची बाटाहरूको विवरण देहाय बमोजिम दिईएको छ ।

तालिका २: सडक सञ्जालको विद्यमान अवस्थाको विवरण

क्र. सं.	सडकको वर्गीकरण	लम्बाई कि.मि.	सडकको मौसत चौडाइ (चौडाइ मि.)	सडकले सेवा पुगेका वडाहरू
१	ग्राभेल सडक	५७	६	सबै वडाहरू
२	कच्ची सडक/मौसमी सडक	१११.५	६	सबै वडाहरू
३	मुल वाटो (Trail)	२००	२	सबै वडाहरू

श्रोत: लेकवेशी नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७४

उद्यम, व्यापार, व्यवसाय:

हालै केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले प्रकाशन गरेको राष्ट्रिय आर्थिक गणना २०१८ को प्रारम्भिक नतिजा अनुसार यस नगरपालिकामा ६४५ वटा व्यवसाय रहेका छन्। यस नगरपालिकाको प्रमुख व्यापारिक केन्द्रहरूमा विभिन्न किसिमका पसलहरू रहेका छन्। खासगरी फेन्सि पसल, मोबाइल पसल, स्टेशनरी पसल तथा होटेल व्यवसायमा यस व्यापारिक केन्द्रहरूका मानिसहरू संलग्न रहेका छन्।

मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरू :

यस नगरपालिकाको प्रमुख व्यापारिक दशाथपुर बजार हो। यसका अलवा नगपालीकाका अन्य वडाहरू अर्न्तगत स-साना बजारहरू जसले वडाहरूको पाएक पर्ने स्थानलाई केन्द्र बनाई संचालित छन्। ति बजारहरूको वडा अनुसाको विवरणलाई देहाय वमोजिम उल्लेख गरिएको छ। नांगे, रातामाटे, इनद्रचोक, घुम्ने बजार र घाट बजार, नेटा बजार, स्याउली बजार, कल्पना चोक, राना गाउँ बजार, लवना बजार, चौरासे बजार र गंगटे बजार रहेको छ।

विद्युत सुविधा :

यस नगरपालिका अन्तर्गतका सबै वडाहरूमा विद्युत सेवा नपुगेता पनि यस क्षेत्रमा सौर्य उर्जा मार्फत यस क्षेत्रका नागरिकहरू दैनिकी चलाईरहेका छन्। यद्यपि विद्युत लाइन पुगेका वडाका सबै घरधुरिहरूले विद्युत सेवा प्रयोग नगरेको पाइन्छ। यस क्षेत्रमा स्थानीय कुनै पनि विद्युत तथा सौर्य उर्जाको आयोजनाहरू संचलनमा रहेका छैनन्।

सञ्चार सुविधा:

भैगोलिक रूपमा विकट यस नगरपालिका भित्र कुनै पनि एफ.एम स्टेशनहरू नभएता पनि छिमेकी नगरपालिका तथा सदरमुकामका एफ.एम रेडियोहरू मार्फत यस क्षेत्रका नागरिकहरूले सुचना प्राप्त गरिरहेका छन्। भौगोलिक विकटताले गर्दा टेलिभिजन तथा पत्रपत्रिकाको पहुँच हुन नसेको यस नगरपालिकाका अधिकांस वासिन्दाहरूको पहिलो सुचनाको स्रोत भनेकै एफ.एम रेडियोहरू हुन्।

खानेपानी तथा सरसफाई:

नगरपालिकाको वडागतको विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी धारा वा पाइपबाट खानेपानीको प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या ५१८७ रहेको पाइएको छ । साथै यस नगरपालिकामा खोला, मुल धारा, नदी, पोखरीबाट, ईनार जरूवा र कुवाको पानी प्रयोग गर्ने घरपरिवारहरू पनि रहेका छन् ।

भवन तथा आवास :

यस नगरपालिकामा मुख्य गरी आवास प्रयोजनका लागि तयार गरिएको घरहरूमा खरले छाएको घरको संख्या तुलनात्मक रूपमा बढि देखिन्छ । यसका साथै नगरपालिका अन्तर्गतका विभिन्न वडाहरूमा आवासका लागि टिनको छानाको प्रयोग गर्ने घरधुरीहरू पछिल्लो समयमा बढ्दै गएको पाईन्छ । सामान्य मात्रामा आर.सि.सि. ढलान भएको घरहरू रहेका छन् ।

शिक्षा:

यस नगरपालिकाको हालको शैक्षिक अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा यस नगरमा चार वटा उच्च मावी, आठ वटा माध्यामिक विद्यालय र ४६ वटा आधारभूत विद्यालय रहेका छन् । यस नगरपालिकामा रहेका बालविकास केन्द्रहरूको तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा ४१ वटा रहेको र यि केन्द्रहरू विभिन्न सरकारी तथा गैससरकारी संस्थाहरूको सहयोग र समन्वयमा करिब ९९९ जना बालबालिकाहरू अध्ययन गरिरहेका छन् । यस नगरमा शैक्षिक विकास र चेतना अभिवृद्धिको कारण निरक्षर भन्दा साक्षर मानिसहरूको संख्या धेरै रहेको छ । वि.स.२०६८ को जनगणना अनुसार कुल साक्षरता प्रतिशत ७६.०८ प्रतिशत देखिएता पनि हाल आएर यो प्रतिशत थप बढ्न सक्ने देखिन्छ ।

स्वास्थ्य :

यस नगरमा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र १, स्वास्थ्य चौकी ५ र सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाई २ गरी जम्मा ८ ओटा स्वास्थ्य केन्द्रहरू रहेकाछन् ।

बैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी :

यस नगरपालिका अन्तर्गत वचत तथा ऋण सहकारी र कर्षि तथा पशु सेवासहकारीहरू गरी जम्मा ६२ वटा सहकारीहरू सञ्चालनमा रहेको छन् ।

फोहरमैला व्यवस्थापन:

यस नगरपालिकामा वातावरण तथा सरसफाईका लागि राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूपका आधारहरू पुरा नभए पनि नगरपालिका भित्र समावेश भएका साविकका गा.वि.स.हरू खुला दिसामुक्त गा.वि.स.हरू घोषणा भई अहिले पुर्ण सरसफाईका लागि अग्रसर भएका छन् । यद्यपि यस नगरपालिका भित्रका विभिन्न सार्वजनिक स्थानहरूमा सार्वजनिक शौचालयहरू निर्माण तथा

यचित व्यवस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

विकासोन्मुख शहरीकरण विस्तारको अवस्थामा रहेको यस नगरपालिकामा व्यवस्थित तवरको ल्याडफिल्ड साइड नरहेता पनि सामान्य अवस्थाले यसको व्यवस्थापन गर्ने गरेको देखिन्छ । विशेष गरी खोला खोल्सा, नदी किनारा, घर नजिकै खाडल बनाएर कुहिने बस्तुहरूलाई कम्पोष्टमलको रूपमा विसर्जन गर्ने गरेको देखिन्छ । यस नगरपालिकामा आगामी दिनमा नगरलाई सफा र स्वच्छ गराउनका लागि फोहरमैला व्यवस्थापन गर्न जरूरी देखिएको छ । फोहरमैला व्यवस्थापनको पूर्वाधार तयार गरिएको छैन ।

२.२ नगरपालिकाको मानव संसाधनको अवस्था

नवगठित नगरपालिकाको पहिलो निर्वाचन २०७९ वैशाख ३१ गते सम्पन्न भई हाल सोही निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू मार्फत् नगरपालिकाको कार्य सञ्चालन भई आएको छ । यस नगरपालिकामा रहेको दरबन्दी अनुसार हाल निम्नानुसार कर्मचारीहरू कार्यरत रहेका छन् । जसको विवरण तलको तालिका ३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ३: लेकवेशी नगरपालिकाको मानव संसाधनको अवस्था

कार्यपालिका तर्फ							
क्र.सं.	स्वीकृत पद	संख्या	पदपूर्ति				रिक्त पद पूर्ति
			सङ्घबाट समायोजन भई आयका	साविक स्थानीय निकायमा कार्यरत	आन्तरिक पदपूर्ति	जम्मा पद पूर्ति	
१.	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	१	१	०	-	१	०
२	सि.डि.ई	१	०	-	-	०	१
३	शाखा अधिकृत (शिक्षा, प्रशासन, कानून)	३	१	-	-	१	२
४	जनस्वास्थ्य अधिकृत (सातौ, आठौ)	१	१	-	-	१	०
५	कृषि अधिकृत (सातौ, आठौ)	१	०	-	-	०	१
६	लेखा अधिकृत	१	१	-	-	१	०
७	ईन्जिनियर (स्यानिटरी, सिभिल, जनरल, सिं., हाईवे) (सातौ, आठौ)	१	०	-	-	०	१
८	ईन्जिनियर (सिभिल, जनरल, वि.आ.) (सातौ, आठौ)	१	०	-	-	०	१
९	नायब सुब्बा (अधिकृत छैठी, सहायक पाँचौ)	९	४	३	-	७	२
१०	नायब सुब्बा (न्याय)	१	०	-	-	०	१
११	प्रा.स. (शिक्षा)	१	०	१	-	१	०

कार्यपालिका तर्फ							
क्र.सं.	स्वीकृत पद	संख्या	पदपूर्ति				रिक्त पद पूर्ति
			सङ्घबाट समायोजन भई आयका	साथिक स्थानीय निकायमा कार्यरत	आन्तरिक पदपूर्ति	जम्मा पद पूर्ति	
१२	म.वि.नि., स.म.वि.नि.	१	१	-	-	१	०
१३	लेखापाल	१	१	-	-	१	०
१४	आ.ले.प.	१	०	-	-	०	१
१५	सब ईन्जिनियर (जनरल, सिं., हाईवे) (छैठौ, पाचौ)	२	२	-	-	२	०
१६	सब ईन्जिनियर (जनरल, वि.आ) (छैठौ, पाचौ)	१	१	-	-	१	०
१७	सभेक्षक, अमिन	१	०	१	-	१	०
१८	रेन्जर, ना. सु.	१	०	-	-	०	१
१९	सह लेखापाल	१	१	-	-	१	०
	जम्मा	३०	१४	५	-	१९	११
वडा कार्यालय तर्फ							
१	नायब सुब्बा (सहायक स्तर पाँचौ)	१०	५	४	०	९	१
२	सब ईन्जिनियर, अ.सब. ईन्जिनियर)	१०	०	७	०	७	३
३	खरिदार (सहायक स्तर पाँचौ)	१०	२	६	०	८	२

श्रोत: फिल्ड सर्वेक्षण, २०७८ जेष्ठ

२.३ नगरपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था

यस लेकवेशी नगरपालिका आफ्नै कार्यालय भवनमा सञ्चालन भैरहेको छ । साथै १० वटा वडा कार्यालयहरु पनि आफ्नो भवनमा नै सञ्चालन भैरहेका छन् । सवारी साधन अन्तर्गत यस नगरपालिकामा एक वटा फोहोर मैला ओसार्ने ट्र्याक्टर, स्कारपियो, स्काइभेटर रहेको छ । यस नगरपालिका तथा सबै वडाहरुमा कम्प्युटर तथा प्रिन्टर, टेबुल, कुर्सी, सोफा, दराज लगायत कार्यालय सामग्रीहरु रहेका छन् ।

परिच्छेद - तीन: स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता

यस परिच्छेद तीनमा नगरपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको सम्भावना, समस्या तथा चुनौतिहरूलाई शीर्षकगत रूपमा विस्तृत विश्लेषण गरिएको छ । यस विश्लेषणबाट नगरपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको सम्भावना र पहिचानमा सुधार गर्न यस राजस्व सुधार कार्ययोजनाले महत्वपूर्ण सहयोग गर्नेछ ।

३.१ स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था

३.१.१ संवैधानिक व्यवस्था

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ अनुसार स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार अन्तर्गत स्थानीय तहहरूले सम्पत्ति कर (घरजग्गा कर), घरबहाल कर, घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, भूमिकर (मालपोत), मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर र व्यवसाय कर लगाउन सक्नेछन् र गैरकर अन्तर्गत सेवा शुल्क, दस्तुर, पर्यटन शुल्क र दण्ड जरिवाना सङ्कलन गर्न सक्नेछन् । राजस्व अधिकार सम्बन्धी विभिन्न तहहरूको एकल तथा साभा अधिकार सम्बन्धी विवरण तल प्रस्तुत गरिएको छ (तालिका ४, चित्र ४) ।

तालिका ४: तहगत राजस्व अधिकार

सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय	साभा
<ul style="list-style-type: none"> ❖ भन्सार ❖ अन्तः शुल्क ❖ मुल्य अभिवृद्धि कर ❖ संस्थागत आयकर ❖ व्यक्तिगत आयकर ❖ पारिश्रमिक कर ❖ राहदानी शुल्क ❖ भिसा शुल्क ❖ पर्यटन दस्तुर ❖ सेवा शुल्क ❖ दस्तुर ❖ दण्ड जरिवाना 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, ❖ सवारी साधन कर ❖ मनोरञ्जन कर ❖ विज्ञापन कर ❖ पर्यटन ❖ कृषि आयमा कर ❖ सेवा शुल्क दस्तुर ❖ दण्ड जरिवाना 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ सम्पत्ति कर ❖ घर बहाल कर ❖ घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क ❖ सवारी साधन कर ❖ सेवा शुल्क दस्तुर ❖ पर्यटन शुल्क ❖ विज्ञापन कर ❖ व्यवसाय कर ❖ भूमिकर (मालपोत) ❖ मनोरञ्जन कर ❖ मालपोत सङ्कलन ❖ दण्ड जरिवाना 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ सेवा शुल्क, ❖ दस्तुर, ❖ दण्ड जरिवाना ❖ प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी, ❖ पर्यटन शुल्क

स्रोत : नेपालको संविधान

चित्र ४: तहगत राजस्व अधिकार

३.१.२ कानुनी व्यवस्था

सङ्घीय कानून अन्तर्गत स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा स्थानीय तहलाई निम्नानुसार आय सङ्कलन गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ :

क) नगरपालिकाको एकल अधिकार:

१) कर

- **सम्पत्ति कर:** आफ्नो क्षेत्रभित्रको घर र घर जग्गामा घर र सो घरले चर्चेको जग्गामा सम्पत्ति कर लगाई बाँकी जग्गा र घर नभएका अन्य जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउनु पर्ने । ऐनमा “घरले चर्चेको जग्गा” भन्नाले घरले ओगटेको जग्गाको क्षेत्रफल र अधिकतम सो क्षेत्रफल बराबरको थप जग्गासम्म पर्ने । (आर्थिक ऐन, २०७५ र केही नेपाल कएनलाई संशोधन गर्न बनेको ऐन, २०७५ बाट संशोधित व्यवस्था)

- **भूमि कर (मालपोत):** आफ्नो क्षेत्रभित्रको जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगका आधारमा भूमि कर लगाउने । तर, सम्पत्ति कर लगाएको अवस्थामा भूमिकर (मालपोत) लगाउन नपाइने । (आर्थिक विधायक २०७५ बाट संशोधित व्यवस्था)
- **घर जग्गा बहाल कर:** कुनै व्यक्ति वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, कारखाना, जग्गा वा पोखरी पूरै वा आंशिक तवरले बहालमा दिएको अवस्थामा लगाउने घर जग्गा बहाल कर ।
- **व्यवसाय कर:** पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोवारको आधारमा ।
- **सवारी कर:** टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, विद्युतीय रिक्सामा ।
- **जडीवुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर:** आफ्नो क्षेत्रभित्र ऊन, खोटो, जडीवुटी, वनकस (खर), कवाडी माल, जीवजन्तुको हाड, सीड, प्वाँख, छालाको व्यवसायिक उपयोग गरे वापत ।

२) शुल्क

- **बहाल बिटौरी शुल्क:** आफूले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट, बजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग वापत ।
- **पार्किङ्ग शुल्क:** आफ्नो क्षेत्रभित्र कुनै सवारी साधनलाई पार्किङ्ग सेवा उपलब्ध गराए वापत ।

३) सेवा शुल्क

- आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका केवलकार, बञ्जी जम्प, प्याराग्लाइडिङ्ग, ट्रेकिङ्ग, कायकिङ्ग, जिपफ्लायर आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा वा व्यवसायमा ।
- नगरपालिकाद्वारा निर्माण, सञ्चालन वा व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार वा उपलब्ध गराएको देहायको सेवामा (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, फोहरमैला व्यवस्थापन, सरसफाई, ढल निकास, सडक वृत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायमशाला, पर्यटकीय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, वसपार्क, पुल आदि) ।
- अचल सम्पत्ति वा अन्य कुनै विषयको मूल्याङ्कन सेवा शुल्क ।
- सिफारिश सम्बन्धी कुनै सेवा शुल्क ।

४) दस्तुर

- दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर
 - एफएम रेडियो सञ्चालन, घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधि पसल, प्लटिङ्ग ।
 - ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन् तथा उपयोग ।
- नक्सा पास दस्तुर
- पञ्जीकरण व्यवस्थापन दस्तुर
- वडा मार्फत् गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर

५) बिक्री गर्न सक्ने (केही नेपाल ऐनलाई संसोधन गर्न वनेको ऐन २०७५ बाट संशोधित व्यवस्था)

- आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको बिक्री गर्न सक्ने ।
- आफ्नो क्षेत्रभित्रको सार्वजनिक तथा ऐलानी जग्गामा रहेको काठ दाउरा, जराजुरी, दहत्तर बहत्तर आदिको बिक्री गर्न सक्ने ।
- यस्तो बिक्रीबाट प्राप्त रकम नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

६) सामुदायिक वनबाट आय प्राप्त गर्ने

- सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिले वन पैदावार बिक्री तथा उपयोग सम्बन्धी आफ्नो वार्षिक कार्ययोजना बनाई नगरपालिकाबाट स्वीकृत गराउनु पर्ने ।
- वन पैदावारको बिक्री वापत प्राप्त हुने रकमको दश प्रतिशत रकम नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

२) प्रदेश तथा सङ्घीय कानून अनुसार प्राप्त हुने (दफा ११ (४)):

- प्राकृतिक स्रोत साधन र सेवा शुल्क रोयल्टी
- खनिज पदार्थको उत्खनन् रोयल्टी
- सामुदायिक वनको सञ्चालन व्यवस्थापनबाट प्राप्त रोयल्टी
- पानी घट्ट, कुलो, पैनी जस्ता सेवाबाट प्राप्त रोयल्टी
- प्राकृतिक स्रोत साधन र सेवा शुल्क रोयल्टी
- सामुदायिक वनको सञ्चालन व्यवस्थापनबाट प्राप्त रोयल्टी
- खानेपानी महसुल

- स्थानीय साना सतह तथा भूमिगत सिंचाई सेवा शुल्क
- स्थानीय स्तरमा जडीवुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावार उत्पादन, सङ्कलन, प्रशोधन र बजार व्यवस्थापन
- जनरल अस्पताल, नर्सिङ्ग होम, निदान केन्द्र र स्वास्थ्य संस्थाको दर्ता, सञ्चालन अनुमति
- स्थानीय सार्वजनिक यातायातको रुट अनुमति, नवीकरण
- इन्टरनेट सेवा, टेलीसेन्टर, केवल, तारविहिन टेलिभिजन प्रसारण अनुमति, नवीकरण
- स्थानीय तहको पत्रपत्रिकाको दर्ता

सङ्घीय कानून (अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४) ले स्थानीय तहलाई निम्नानुसार वित्तीय अधिकार प्रदान गरेको छ :

(क) एकल कर प्रशासन सम्बन्धी व्यवस्था (आर्थिक ऐन २०७५ बाट संशोधित व्यवस्था)

- (क) सवारी साधन करको दर प्रदेशले लगाउने र उठाउने । तर टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा र विद्युतीय रिक्सामा सवारी साधन करको दर गाउँपालिका वा नगरपालिकाले लगाउने र उठाउने
- (ख) घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्कको दर प्रदेशले लगाउने र गाउँपालिका वा नगरपालिकाले उठाउने ।
- (ग) मनोरञ्जन करको दर प्रदेशले लगाउने र गाउँपालिका वा नगरपालिकाले उठाउने
- (घ) विज्ञापन करको दर गाउँपालिका वा नगरपालिकाले लगाउने र उठाउने
(ख), (ग) र (घ) बमोजिमको करबाट उठेको रकममध्ये ६० प्रतिशत रकम नगरपालिका वा नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गरी ४० प्रतिशत रकम मासिक रूपमा प्रदेश सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नु पर्ने ।
- (ङ) प्रदेशले सवारी साधन करबाट उठेको रकम प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।
 - प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा भएको ६० प्रतिशत रकम प्रदेश सरकारलाई र ४० प्रतिशत स्थानीय तहलाई बाँडफाँड गरिने
 - आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई बाँडफाँड गर्ने
 - प्रदेशले मासिक रूपमा सम्बन्धित स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने

(ख) राजस्व बाँडफाँड

- नेपाल सरकारले सङ्कलन गरेको मुल्य अभिवृद्धि कर र अन्तःशुल्कबाट सङ्कलन भएको रकमको १५ प्रतिशत स्थानीय विभाज्य कोषमा जम्मा हुने
 - आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम बाँडफाँड हुने
 - स्थानीय सञ्चित कोषमा मासिक रूपमा प्राप्त हुने

- प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टीको बाइडफाईड आयोगको सिफारिसमा प्राकृतिक स्रोतको उपयोगबाट प्रभावित हुने स्थानीय तहलाई २५ प्रतिशत
 - प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टी वार्षिक रूपमा प्राप्त हुने

(ग) अनुदान

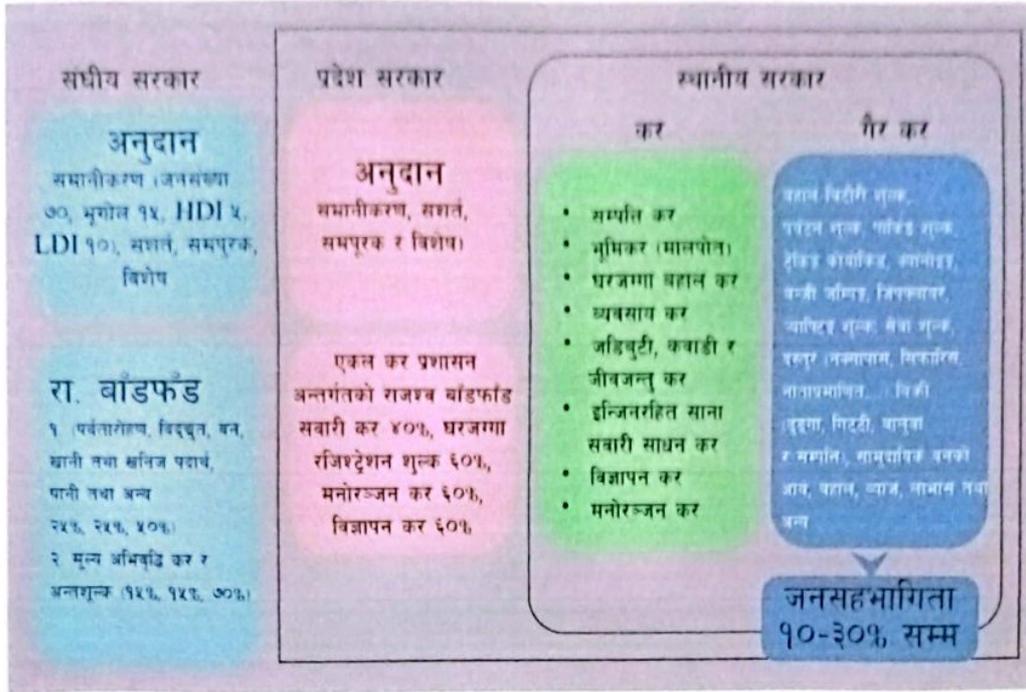
- वित्तीय समानीकरण अनुदान: खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको आधारमा आयोगको सिफारिसमा सङ्घ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने
- सशर्त अनुदान: कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न आयोगले तोकेको आधारमा सङ्घ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने
- सम्पूरक अनुदान: पूर्वाधार विकास सम्बन्धी कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न योजनाको कुल लागतको अनुपातका आधारमा सङ्घ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने
- विशेष अनुदान: कुनै खास उद्देश्य र योजनाको लागि सङ्घ र प्रदेशबाट

(घ) वैदेशिक सहायता तथा आन्तरिक ऋण

- नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति लिएर मात्र वैदेशिक अनुदान वा सहयोग लिन वा वैदेशिक अनुदान वा सहयोगमा योजना वा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न गराउन सक्ने
- नेपाल सरकारको सहमति लिएर मात्र वित्त आयोगले सिफारिस गरेको सिमाभित्र आन्तरिक ऋण लिन सक्ने
- नेपाल सरकारसँग मनासिव कार्यका लागि ऋण लिन सक्ने

उपरोक्त व्यवस्थाहरूले स्थानीय तहलाई प्राप्त हुन सक्ने आयका स्रोतहरूलाई व्याख्या गरेको छ । स्थानीय तहले कानूनमा उल्लेख बाहेक आफ्नो अधिकार क्षेत्रमा कुनै कर लगाउन, उठाउन र ऋण लिन नपाउने व्यवस्था हुनुका साथै निम्न अनुसारका थप व्यवस्थाहरू रहेका छन् ।

- कर लगाउँदा राष्ट्रिय आर्थिक नीति, वस्तु तथा सेवाको ओसार पसार, पूँजी तथा श्रम बजार, छिमेकी प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई प्रतिकूल असर नहुने गरी लगाउनु पर्ने (संवैधानिक व्यवस्था)
- कर नलाग्ने: कूटनीतिक नियोग, कूटनीतिज्ञ, वैदेशिक ऋण वा सहायताबाट सञ्चालित परियोजनाबाट हुने पैठारी, सामुहिक वा संयुक्त आवासको बिक्री नभएको स्टक, सामुहिक आवासको सार्वजनिक उपयोगको क्षेत्र ।
- सेवा शुल्क असुली कार्य आफै वा व्यवस्थापन करार वा सार्वजनिक निजी साभेदारीबाट गर्न सक्ने ।

चित्र ५: स्थानीय तहको आय स्रोत

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ अनुसार एकल कर प्रशासन (आर्थिक ऐन २०७५ बाट अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ दफा ५ र ६ मा भएको संशोधन) अन्तर्गत उठेको राजस्वलाई स्थानीय र प्रदेश तह बीच निम्न किसिमले बाँडफाँड गर्ने कानुनी व्यवस्था छ (तालिका ६):

तालिका ५: एकल कर प्रशासन अन्तर्गत उठेको राजस्वलाई स्थानीय र प्रदेश तह बिच बाँडफाँट व्यवस्था

करका क्षेत्रहरू	दर निर्धारण गर्ने	सङ्कलन गर्ने तह	राजस्व बाँडफाँड (प्रतिशतमा)	
			प्रदेश	स्थानीय तह
सवारी साधन कर	प्रदेश	प्रदेश	६०	४०
रजिष्ट्रेशन शुल्क	प्रदेश	स्थानीय	४०	६०
मनोरञ्जन कर	प्रदेश	स्थानीय	४०	६०
विज्ञापन कर	स्थानीय तह	स्थानीय	४०	६०
अन्य सवारी साधन कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा र विद्युतीय रिक्सा)	स्थानीय तह	स्थानीय तह	-	१००

स्रोत: अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ (आर्थिक ऐन २०७५ द्वारा संशोधित) दफा ५ र ६

एकल कोषको व्यवस्थापन देहाय अनुसार हुनेछ-

- यस्तो एकल कर बाँडफाँट प्रयोजनका लागि सञ्चालन गर्ने तहले (प्रदेश र स्थानीय) संकलित रकम विभाज्य कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने हुन्छ ।
- प्रदेशले सवारी साधन करबाट उठेको रकम प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा गर्ने ।
- प्रदेशले सवारी साधन करबाट उठेको रकम प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई बाँडफाँड गर्ने र मासिक रूपमा सम्बन्धित स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।
- स्थानीय तहले विभाज्य कोषमा रहेको रकमको चालिस प्रतिशत आवाधिक रूपमा प्रदेशको सञ्चित कोषमा दाखिला गर्नुपर्ने ।

स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्रभित्रको जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगको आधारमा भूमिकर (मालपोत) लगाउने छ । आर्थिक ऐन, २०७५ (पछि केही नेपाल ऐन संशोधन गर्ने ऐन २०७५ द्वारा संशोधित) ले घर र त्यसले चर्चेको निश्चित जग्गामा सम्पत्ति कर लगाएपछि सो भन्दा बढी जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउनु पर्ने व्यवस्था छ । तर सम्पत्ति कर लगाएको अवस्थामा भूमिकर (मालपोत) लगाइने छैन ।

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्था ऐन, २०७४ अनुसार प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड अन्तर्गत पर्वतारोहण, विद्युत, वन, खानी तथा खनिज, पानी तथा अन्य प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी बाँडफाँड सम्बन्धमा व्यवस्था गरेको छ ।

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार मुल्य अभिवृद्धि कर र आन्तरिक उत्पादनबाट उठेको अन्तःशुल्क रकम मध्येबाट उठेको रकमलाई सङ्घीय विभाज्य कोषमा राखी सोरकमबाट सङ्घीय सरकारले ७०%, प्रदेशले १५% र स्थानीय तहले १५% बाँडफाँट गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ अनुसार विभिन्न तहका सरकारहरूका बीचमा अनुदान सिफारिस गर्दा लिइने आधारहरू, राजस्वको बाँडफाँड गर्दा लिइने आधारहरू र प्राकृतिक स्रोतको परिचालन गर्दा लिइने आधार र मापदण्डहरू तयार गरी कार्यान्वयनका लागि सहजीकरण गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड सम्बन्धी विषयमा सङ्घ र प्रदेश, प्रदेश र प्रदेश, प्रदेश र स्थानीय तह तथा स्थानीय तहहरू बीच उठ्न सक्ने सम्भावित विवादको विषयमा अध्ययन अनुसन्धान गरी त्यसको निवारण गर्न समन्वयात्मक रूपमा काम गर्न राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सम्बन्धित तहहरूलाई सुझाव दिने संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ । राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड गर्दा सोसँग सम्बन्धित वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धमा आवश्यक अध्ययन र अनुसन्धान गरी नेपाल सरकारलाई सिफारिस समेत गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था रहेको छ ।

राजस्व परिचालन चक्र र प्रक्रिया तलको चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ (चित्र ६)

चित्र ५: राजस्व परिचालन चक्र र प्रक्रिया

३.२ नगरपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

नगरपालिकालाई प्राप्त कानुनी अधिकारको आधारमा सम्भाव्य आय शीर्षकहरूको परिचालन अवस्थाको विश्लेषण गरिएको छ। यसले नगरपालिकामा सम्भावना भएका आयका शीर्षकहरूको सम्भाव्यता, सङ्कलनको अवस्था तथा दरको निर्धारणको अवस्थालाई देखाउँछ। तालिका ७ मा आयका शीर्षक र संभावनाहरू प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ६: नगरपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	सङ्कलन भएको/नभएको
क.	कर तर्फ			
	भूमि कर (मालपोत)	छ	छ	भएको
	सम्पत्ति कर	एकिकृत सम्पत्ति करको रुपमा	छ	भएको

क्र.सं.	जायका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	घर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	सङ्कलन भएको/नभएको
		भूमि करबाट नै सङ्कलन भयको		
	सवारी कर (टांगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)	छ	छ	भएको
	घर जग्गा बहाल कर	छ	छ	भएको
	व्यवसाय कर	छ	छ	नभएको
	जडीबुटी, कबाडी र जिवजन्तु कर	छ	छ	नभएको
	विज्ञापन कर	छ	छ	नभएको
	मनोरञ्जन कर	छ	छ	नभएको
ख.	वन्य राजस्व			
	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको बिक्री	छ	छ	भएको
	काठ, दाउरा, जाराजुरी, दहत्तर, बहत्तर बिक्री	छ	छ	नभएको
	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिक्री वापतको आय	छ	छैन	नभएको
	नक्सापास दस्तुर	छ	छ	भएको
	व्यक्तिगत घटना दर्ता बिलम्ब शुल्क	छ	छ	भएको
	बहाल विटोरी शुल्क	छ	छैन	नभएको
	पार्किङ्ग शुल्क	छ	छ	नभएको
	अस्पताल सञ्चालन	निर्माणको चरणमा छ		
	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	छ	छ	नभएको
	स्थानीय खानेपानी महसुल	छ	छैन	नभएको
	स्थानीय विद्युत महसुल	छ	छैन	नभएको
	केवलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वन्जीजम्प, जिपप्लाईर, प्यारागलाईडिङ्ग आदि मनोरंजन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवा शुल्क	छैन		
	निर्माण, सञ्चालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवा शुल्क (खानेपानी, बिजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक वृत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायामशाला, पर्यटकीय स्थल, हाट बजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, घोविघाट, सडक, बसपार्क, पुल आदि	छ	छ	नभएको

क्र.सं.	भायका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	सङ्कलन भएको/नभएको
	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क	छ	छ	भएको
	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो सञ्चालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म आदि)	छ	छ	नभएको
	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क	छ	छ	भएको
	वडा मार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर	छ	छ	भएको
	दण्ड जरिवाना	छ	छ	भएको

उल्लेखित तालिकाका आधारमा विश्लेषण गर्दा नगरपालिकाले कर तर्फ १० वटा शीर्षकहरूमा आय सङ्कलन गर्ने सम्भावना देखिन्छ । जसमध्ये सम्पत्ति कर, सवारी कर, बहाल कर, जडीवुटी, जिवजन्तु कवाडी कर, विज्ञापन, भूमिकर, व्यवसाय करका दरहरू निर्धारण गरी राजस्व सङ्कलन गरिरहेको छ भने व्यवसाय कर, मनोरञ्जन कर आदिको आर्थिक ऐनमा करको दर निर्धारण गरेको छ भने राजस्व सङ्कलन भएको देखिदैन । त्यसैगरी गैर कर तर्फ समग्रमा जम्मा १८ वटा शीर्षकहरू मध्ये १६ वटा शीर्षकहरूबाट आय सङ्कलन गर्ने सम्भावना देखिन्छ । स्थानीय तहलाई पार्किङ, स्थानीय खानेपानी महसुल, स्थानीय विद्युत महसुल, एफएम रेडियो आदिको दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर गर्ने अधिकार प्राप्त भएकोले दर निर्धारण भएको छ । तर राजस्व सङ्कलन भएको छैन ।

३.३ आन्तरिक राजस्व सङ्कलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण

नगरपालिकाले आन्तरिक स्रोत अन्तर्गत विभिन्न शीर्षक अन्तर्गत राजस्व सङ्कलन गर्न सक्नेछन् जस अनुसार प्रमुख क्षेत्रहरू कर राजस्व र गैरकर राजस्वका विभिन्न शीर्षक अनुसार कर वा दस्तुर लगाउन सक्नेछ (चित्र नं. ६) ।

चित्र ६: राजस्व तथा करका विभिन्न शीर्षकहरू

३.३.१ कर राजस्व

क. सम्पत्ति कर

हालको अवस्था: यस नगरपालिकाले नगर क्षेत्र तथा अन्य क्षेत्रको जग्गाको वर्गिकरण गरी सो जग्गालाई विभिन्न दरमा मूल्याङ्कन गरेको छ । यसैगरी घरको पनि विशेषताको आधारमा मूल्याङ्कन गरेको छ । यसरी हुन आउने कुल सम्पत्तिको आधारमा सम्पत्ति कर निर्धारण गरेको पाईन्छ । विगतको आ.व. २०७५/७६ देखि सम्पत्ति कर (तत्कालीन एकीकृत सम्पत्ति कर) लागू गर्ने उद्देश्य अनुरूप सम्पत्ति कर सम्बन्धी तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुका साथै आवश्यक सफ्टवेयर जडान गरिएको छ । सोही आ.व. देखि लागू हुने गरी एकीकृत सम्पत्ति करको प्रावधानमा परिमार्जन गरिएसँगै केही अन्यौलताका विच यो कर लागू भएको बुझिन्छ । गत आ.व. ०७७/०७८ मा जम्मा रकम: रु. ९,७८,६१७ सङ्कलन भएको थियो ।

सम्भाव्यता:

नगरपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण २०७४ अनुसार यहाँ कुल ६३४६ घरधुरी रहेका छन् । विद्यमान कानुनी व्यवस्था अनुसार घर तथा घरले चर्चेको जग्गा र अधिकतम सो जग्गा

बराबरको थप जग्गामा मात्र सम्पत्ति कर लाग्ने व्यवस्था रहेको हुँदा कुल ६३४६ मध्ये करिव ९५.४६% को आफ्नै घर रहेको देखिन्छ । (लेकवेशी नगरपालिकाको पार्श्वचित्र २०७४) । यसलाई मान्दा करिव ५९९१ घरधुरीको आफ्नै घर रहेको हुँदा सो घरधुरीलाई नै कुल सम्पत्ति करदाता संख्या कायम गरिएको छ । तसर्थ नगरपालिका प्रोफाइलमा उल्लेख भए बमोजिम कुल घरधुरीका स्वामित्वमा भएका घरहरूलाई घरहरूलाई कच्ची र फुस/खरले छाएका घर, ढुंगा, माटो/खर/ टायल/टिनको छानो भएका घर, टायल वा ढुंगाले छाएका घर, र वाल सिस्टम/पिलर सिस्टम/भूकम्प प्रतिरोधी घर गरी ४ समूहमा विभाजन गरी यी चार किसिमका घरधुरीलाई तल उल्लेखित दरमा कर निर्धारण गर्नु उपयुक्त हुने प्रस्ताव गरिएको छ । यस अनुसार हुन आउने सम्पत्ति करको गणना निम्न अनुसार रहेको छ :

तालिका ७: सम्भाव्य सम्पत्ति करदाता तथा सम्पत्ति कर

करदाता सम्बन्धी विवरण	करदाताको	करको औसत दर (प्रस्तावित)*	सम्भाव्य कुल आय रु.
	संख्या		
कच्ची र फुस/खरले छाएको घर भएका करदाता	३३२६	२००	६६५२००
ढुंगा,माटो र टायल/टिनको छानोको घर भएका	२६६६	९००	२३९९४००
वाल सिस्टम/पिलर सिस्टम/भूकम्प प्रतिरोधी घर भएका करदाता	२५१	३५००	८७८५००
अन्य	१०३	२००	२०६००
जम्मा	६३४६		३९६३७००

स्रोत: लेकवेशी नगरपालिकाको पार्श्वचित्र २०७४

यस टेबुलमा लेकवेशी नगरपालिकाको घरधुरी सङ्ख्यालाई यस नगरपालिकाको पार्श्वचित्र २०७४ मा उल्लेख भए अनुसार घरको बनावटको तथ्याङ्कमा उल्लेखित प्रतिशतको आधारमा हालको घरधुरी सङ्ख्या अनुमान गरी राजस्व दर निर्धारण गरी सम्पत्ति करको अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरू

सम्पत्ति कर कार्यान्वयनका लागि यस नगरपालिकाले गर्नुपर्ने विषयहरू निम्न अनुसार रहेको देखिन्छ :

- ✓ नगरपालिका भित्रका सम्पूर्ण घरधुरीहरूलाई सम्पत्ति करको दायरा भित्र ल्याउने ।
- ✓ सम्पत्ति कर तथा मालपोत कर छुट्टाछुट्टै निर्धारण गर्ने ।
- ✓ घर करको रूपमा लिइएको सम्पत्ति करलाई सम्पत्ति कर नै उल्लेख गरी प्रगतिशिल करको दर निर्धारण गरी समावेश गर्ने ।

- ✓ सम्पत्ति कर सम्बन्धी पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरूका लागि तालिम सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ सम्पत्ति कर सम्बन्धी आम जनताहरूलाई सञ्चारका विभिन्न माध्यमबाट सूचित गर्ने ।
- ✓ सम्पत्ति कर सम्बन्धी सफ्टवेयर सबै वडाहरूका कम्प्युटरमा राखेर नगरपालिका कार्यालय तथा सबै वडाहरूबाट सङ्कलन गर्ने ।

ख. मालपोत वा भूमि कर

हालको अवस्था: नगरपालिकाको आर्थिक ऐनको दफा ३ को अनुसूची २ अनुसार सम्पत्ति कर लगाइने र असुल उपर गरिएको थियो भनि उल्लेख गरिएको छ । स्थानीय तहको उक्त ऐनमा जग्गालाई समेत सम्पत्ति करको रूपमा मानी सोही अनुसार करको दर निर्धारण गरिएको छ । मालपोत कार्यालय सुर्खेतले मालपोत कर प्रयोजनको लागि खेती गरिएका जग्गाहरूलाई धनहर (खेत तर्फ) र भिर पाखोमा विभाजन गरी पुन सोलाई अबल, दोयम, सिम र चाहारमा वर्गिकरण गरी जग्गाको मूल्याङ्कन गरी राजस्व दर निर्धारण गरेको छ । यसै गरी घर तथा घडेरी प्रयोजनको लागि आउने जग्गाहरूलाई तलको तालिका अनुसार वर्गिकरण गरेको छ । जग्गाको विभिन्न वर्गिकरण अनुसार कर सङ्कलन गर्ने नियममा उल्लेख गरिएको छ । जस अनुसार बजार क्षेत्र, बजार क्षेत्र देखिको दुरी, बारी र खेतलाई आधार मानी सो जग्गाको क्षेत्रफल अनुसार कर सङ्कलन गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

सम्भाव्यता:

नगरपालिकाको आ.व. २०७८/७९ को वार्षिक नीति, बजेट तथा कार्यक्रम पुस्तिका अनुसार कुल यस नगरपालिकाको कुल ६३४६ घरधुरीको आफ्नै घर रहेको छ । यस नगरपालिकाको करिव २६.५६% जमिन कृषि योग्य जमिन रहेको छ । यसैगरी करिव २.७८% जमिन आवास क्षेत्र रहेको छ । नगरपालिकाको वार्षिक बजेट पुस्तिका (२०७८) अनुसार करिव २९३३ हेक्टर जमिनमा खेती गरिएको छ । यसरी करिव ५७,६०० रोपनी जग्गामा खेती गरिएको छ । यस आधारमा प्रति रोपनी औसतमा रू २० को दरले कर लगाउँदा करिव रू. १३,३९,४४० राजस्व उठ्ने संभावना देखिन्छ ।

तालिका ८: जग्गा सम्बन्धी विवरण

सि. नं.	जग्गा जमिनको विवरण (कठ्ठा)	जमिन हुने घरधुरी	कर को दर रेट प्रति कठ्ठा रु.	जम्मा
१	३ कठ्ठासम्म	१३०१	१०	२६०२०
२	४ देखि १० कठ्ठासम्म	१७३९	१५	१५६५१०
३	१० देखि २० कठ्ठासम्म	१३९६	१५	३९४९००
४	२० देखि ३५ कठ्ठासम्म	१२४४	१५	४८५९६०
५	३५ कठ्ठा भन्दा माथि	६६६	१५	३४९६५०
	जम्मा	६३४६		१३,३९,४४०

स्रोत: लेकबेशी नगरपालिकाको पार्श्वचित्र २०७४

सुधारका पक्षहरू:

यस सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गर्दा सुधारका पक्षहरू निम्नानुसार छन्:

- ✓ नगरपालिकाले मालपोत कार्यालयसँग समन्वय गरी जग्गा धनी र जग्गाको तथ्याङ्क अभिलेखीकरण गर्ने ।
- ✓ करको दर निर्धारण गर्दा मुख्य बजार क्षेत्र तथा सडक पहुँच भएका बढी मुल्य जाने क्षेत्रहरूमा करको दर बढी र बस्ती तथा सडकको पहुँच नभएका क्षेत्रमा करको दर कम गर्ने ।
- ✓ मालपोतको करको दर निर्धारण गर्दा प्रगतिशील कर प्रणाली अवलम्बन गर्ने ।

(ग) घरजग्गा बहाल कर

हालको अवस्था: नगरपालिकाको चालू आर्थिक ऐनको दफा ४ अनुसार नगरपालिका क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले घर, भवन, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, जग्गा वा पोखरी पूरै वा आंशिक तवरले बहाल दिएकोमा १० प्रतिशतका दरले घर बहाल कर लगाई असुल उपर गरिएको थियो भन्ने उल्लेख गरेको छ । केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागको तथ्याङ्क अनुसार यस नगरपालिकाको करिव ४.५३% घरधुरी भाडाको घरमा बस्ने उल्लेख छ । यसै गरी दर्जन भन्दा बढी बैंक तथा वित्तीय संस्था, गै.स.स, व्यवसायिक संस्थाहरु समेत घर बहाल लिई वसेको देखिन्छ । यसरी करिव २८८ घरपरिवार तथा तथा अन्यमा करिव ६७ घर बहाल लिई वसेका छन् । गत वर्ष घरजग्गा बहाल कर शीर्षकमा कुल रु. ९३,९२३ सङ्कलन भएको थियो भने चालु आ.व.को चैत्र मसान्तसम्ममा यस शीर्षकमा राजस्व सङ्कलन भएको छैन ।

सम्भाव्यता:

यस नगरपालिका क्षेत्रमा न्यून घर तथा जग्गा मात्र बहालमा रहेका छन् जस अनुसार कुल ३५५ परिवार मात्र भाडाको घरमा बस्दै आएका छन् । करिव ३५५ घरपरिवारले वार्षिक १८,००० को दरले घर बहाल बुझाउँदा करिव रु. ६३,९०,००० बहाल उठ्ने देखिन्छ । सो को १०% ले हुन आउने रकम ६,३९,००० बहाल कर उठ्न सक्ने देखिन्छ । यसैगरी बजार क्षेत्रमा रहेका करिव ७२५ संस्थाहरूले वार्षिक करिव ३६,००० को दरले घर बहाल बुझाउँदा करिव रु. २,६१,००,००० बहाल उठ्ने देखिन्छ । सोको १०% ले हुन आउने रकम २६,१०,००० बहाल कर उठ्न सक्ने देखिन्छ । नगरपालिकाले यसै आधारमा बहाल कर उठाउँदा वार्षिक करिव रु. ३२,४९,००० बहाल कर उठ्ने देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरू:

व्यवसायिक तथा आवासीय प्रयोजनका लागि बहालमा प्रयोग भएका घर तथा जग्गाको परिमाण, मासिक बहालको दर अनुसारको लगत तयारी, बहाल करको स्वीकृत दर बमोजिम प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न नगरपालिकाले विशेष पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । नगरपालिकाद्वारा घर जग्गा

बहालमा लगाउने र बस्ने व्यक्तिहरूको विवरण अद्यावधिक गर्ने र सोही अनुसार कर असुलीका लागि सूचित गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसको लागि लगत तयार गर्ने कार्य बडास्तरलाई जिम्मा दिने र कर प्रयोजनको लागि राजस्व शाखाले लगत राख्नुपर्ने देखिन्छ ।

घ. व्यापार व्यवसाय कर

हालको अवस्था:

नगरपालिकाको आर्थिक ऐनको दफा ५ अनुसूची ३ मा व्यापार, व्यवसाय र सेवामा पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोवारका आधारमा व्यवसाय कर लगाउने व्यवस्था उल्लेख गरेको छ । आर्थिक ऐनको अनुसूची ३ मा विभिन्न व्यवसायमा लाग्ने व्यवसाय कर सम्बन्धी उल्लेख गरेको छ । आ.व ७७/७८ मा यो शीर्षकका राजस्व सङ्कलन गरेको देखिदैन ।

सम्भाव्यता:

यस नगरपालिकाको पार्श्वचित्र २०७४ तथा वार्षिक योजना २०७८ मा यस नगरपालिका क्षेत्रभित्र भएका व्यवसायहरूको बारेमा उल्लेख गरिएको छ । हालै केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले प्रकाशन गरेको राष्ट्रिय आर्थिक गणना २०१८ को प्रारम्भिक नतिजा अनुसार यस नगरपालिकामा ६४५ वटा व्यवसाय रहेका र २५८० जना व्यवसायमा संलग्न रहेको देखिन्छ ।

तालिका ९: व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

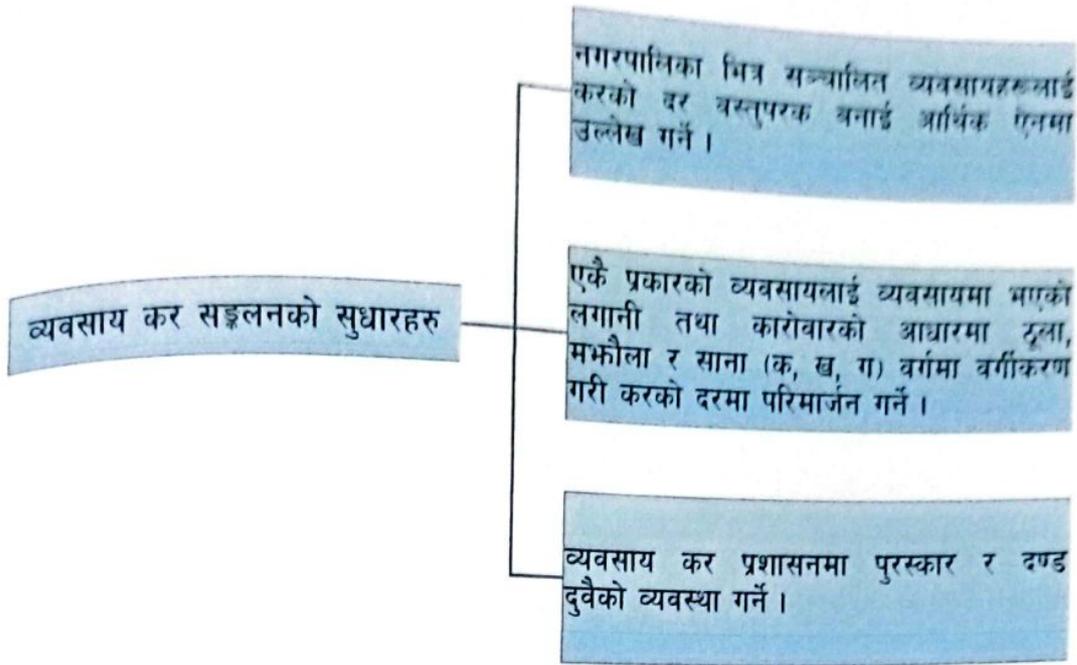
सि.न.	व्यवसाय	संख्या	करको औषत दर	सम्भावित राजस्व
			(प्रस्तावित)	(रु. मा)
१	कृषि, वन, माछा पालन	१८	३००	५४००
२	उत्पादन	६८	५००	३४०००
३	खानी, विद्युत, ग्याँस, खानेपानी तथा निर्माण	३	१०००	३०००
४	थोक तथा खुद्रा व्यापार	३७४	१०००	३७४०००
५	होटल, लज	७९	१५००	११८५००
६	वित्त, बीमा	११	५०००	५५०००
७	अन्य	९२	५००	४६०००
जम्मा		६४५		६३५९००

श्रोत: आर्थिक सर्वेक्षण २०७५, केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग

यस टेबुलको आधारमा विश्लेषण गर्दा व्यवसाय कर असुली गर्दा रु. ६,३५,९०० सङ्कलन हुने सम्भावना देखिन्छ । यसैगरी नयाँ व्यवसाय दर्ता तथा नविकरण गर्दा यो राजस्व रकम अझ बढ्न सक्ने देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरू:

नगरपालिकाको व्यवसाय कर सङ्कलनमा सुधार ल्याउनका लागि निम्न कार्यहरू गर्न आवश्यक देखिन्छ (चित्र नं. ७) ।

चित्र ७: व्यवसाय कर सङ्कलनको सम्भावित सुधारहरू

इ. जडीवुटी, कबाडी, जीवजन्तु कर

हालको अवस्था:

नगरपालिकाको आर्थिक ऐनको दफा ६ अनुसूची ४ मा नगरपालिकाका क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले ऊन, खोटो, जडीवुटी, बनकस, कबाडी माल, र प्रचलित कान'नले निषेध गरेको जीवजन्तु वाहेकका मृत वा मारिएका जीवजन्तुको हाड, सिङ, प्वाख, छाला, तथा अन्य कबाड सिसा आदि अनुसूची ४ बमोजिमको शुल्क लगाईने उल्लेख गरेको छ। आ.व ७७/७८ मा यस शीर्षकबाट राजस्व सङ्कलन गरेको देखिदैन।

सम्भावना:

यो स्थानीय तहमा ऊन, खोटो, जडीवुटी, बनकस, आदि जातका महत्वपूर्ण प्रजातिहरू पाइन्छन् र त्यसको व्यवसायिक कारोवार भईरहेको छ। सामुदायिक वनले यस्ता वस्तुको सङ्कलन तथा बिक्री गरी आएको छ। नगरपालिकाले यसको लागि कर निर्धारण गरेको छ। नगरपालिका क्षेत्रबाट करिव २०,००० किलो जडीवुटी सङ्कलन गर्न सकिने सम्भावनाको आंकलन गरिएको छ। विविध प्रकारका जडीवुटीहरूको निकासी गर्दा औषतमा प्रति किलो रु ५० पैसा का दरले कर लिँदा रु १०,००० सङ्कलन हुने संभावना देखिन्छ। यसै गरी कबाडी मालसामानको निकासीबाट पनि राजस्व सङ्कलन हुने संभावना छ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू :

कवाडी, जडिवुटी र जीवजन्तु कर सङ्कलनमा सुधार ल्याउनका लागि निम्न कार्यहरू गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

- ✓ नगरपालिका क्षेत्रमा सङ्कलन तथा व्यवसायिक उपयोग हुने परिमाण सम्बन्धी आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने ।
- ✓ जडीवुटीको किसिम अनुसार करको दर निर्धारण गरी आर्थिक ऐनमा उल्लेख गर्ने ।

ड. विज्ञापनकर

हालको अवस्था: यस नगरपालिकाको आर्थिक ऐनको दफा ८ अनुसूची ६ मा विज्ञापन कर सम्बन्धी व्यवस्था साथै करको दर समेत उल्लेख गरिएको छ । उक्त कानून अनुसार नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रका सडक, चोक, सार्वजनिक स्थलमा विज्ञापन, प्रचार-प्रसार आदिका लागि राख्न दिने साइनबोर्ड/होर्डिङबोर्ड आदिमा विज्ञापन कर लगाउन सक्ने व्यवस्था छ । प्रदेश कानून स्वीकृत भइ सो कानूनमा व्यवस्था भएमा सोही अनुसार हुने उल्लेख छ । सङ्घीय कानून अनुसार विज्ञापन कर प्रदेश सरकारसँग बाँडफाँड हुने कर हो । विज्ञापन करको दर निर्धारण तथा सङ्कलन नगरपालिकाले गर्दछ र उक्त संकलित रकम मध्ये ४० प्रतिशत प्रदेश सरकारले र बाँकी स्थानीय तहले लिने व्यवस्था रहेको छ । नगरपालिकाले पर्यटकीय सम्भावना रहेका स्थानहरू, सडकका छेउमा होर्डिङ बोर्ड राखेर विज्ञापन कर सङ्कलन गर्न सक्ने छ । आ.व ७७/७८ मा यस शीर्षकमा राजस्व सङ्कलन गरेको देखिदैन ।

सम्भाव्यता:

नगरपालिका क्षेत्रमा हुने विज्ञापन सामाग्री सम्बन्धी आवश्यक तथ्याङ्क छैन । यस नगरपालिका भित्र रहेका मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरू दशरथपुर बजार, धुलियाविट सडको आसपासमा, नेटा, कल्याण, साटाखानी, लेखफर्सा आदी रहेका छन् । यी क्षेत्रहरू विज्ञापनका लागि उपयुक्त रहेका छन् । केही मात्रामा विज्ञापन सामाग्रीहरू स्थापना हुने क्रममा रहेका छन् । यस नगरपालिकामा सडक र बजारको विकास र विस्तारसँग विज्ञापन सामाग्रीको वृद्धि हुँदै जाने अनुमान गरिएको छ । नगरपालिकाको बजार क्षेत्रमा साना बोर्ड करिव २०० वटा, मझौला १०० वटा र ठूला साइजका बोर्ड करिव ५० वटा स्थापना हुन सक्ने देखिन्छ । ठूलो साइजको बोर्डको करिव प्रति बोर्ड रू. १५००, मझौला खालको बोर्डको रू. १००० र साना बोर्डको रू. ५०० को दरले कर लगाई विज्ञापन कर लिँदा करिव रू. २,७५,००० कर सङ्कलन हुने र सोको ६०% ले हुन आउने रकम रू. १,६५,००० रकम सङ्कलन हुने अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरू:

सुधारका पक्षहरू निम्नानुसार गर्न सकिन्छ:

- ✓ विज्ञापनका लागि उपयुक्त स्थानहरूको बारेमा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने ।
- ✓ विज्ञापन प्रवर्धनका लागि राष्ट्रिय, प्रदेश, जिल्ला र स्थानीय व्यवसायीसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।
- ✓ विज्ञापन एजेन्सीहरूसँग परामर्श र समन्वय गरी विज्ञापन सामाग्री जडानका लागि अनुरोध गर्ने ।
- ✓ विज्ञापनका सामग्री तथा प्रयोग भएका स्थानका सन्दर्भमा यथार्थ तथ्याङ्क लगत राख्ने ।
- ✓ विज्ञापनका सामाग्रीको साइज (आकार) अनुसार विज्ञापन करको दर निर्धारण गर्ने ।
- ✓ सम्भाव्य स्थानहरूमा विज्ञापन प्रवर्धनको वातावरण तयार गर्ने ।

च. साना सवारी कर

हालको अवस्था: यस नगरपालिकाको आर्थिक ऐनको दफा ७ अनुसुची ५ मा सवारी साधन दर्ता तथा वार्षिक सवारी कर सम्बन्धी व्यवस्था साथै करको दर सवारी साधन कर प्रदेश कानून तथा नगरपालिकाको अटोरिक्सा व्यवस्थापन कार्यविधी, २०७६ बमोजिम हुनेछ । तर प्रदेश कानून स्वीकृत भइ सो कानूनमा व्यवस्था भएमा सोहि अनुसार हुने उल्लेख छ । गत आ.व. २०७७-७८ मा यस शीर्षकमा राजस्व सङ्कलन गरेको देखिदैन ।

सम्भावना :

नगरपालिका क्षेत्र विस्तारको क्रममा रहेको र गाउँ जोड्ने सडकहरू पिच हुने अवस्थामा रहेको हुँदा यहाँका स्थानीयहरूले अटो रिक्सा किन्ने तथा भाडामा चलाउने क्रम बढ्दो छ । अतः यो आगामी वर्ष साना सवारी साधन करको मात्रा बढ्ने देखिन्छ । नगरपालिकाको आर्थिक ऐनमा अटो रिक्साको दर्ता, नविकरण, रुट प्रमिट गरी विभिन्न किसिमको सवारी कर लिने व्यवस्था सवारी साधन कर प्रदेश कानून तथा नगरपालिकाको अटोरिक्सा व्यवस्थापन कार्यविधी, २०७६ बमोजिम आगामी वर्ष अटो रिक्सा नविकरण तथा दर्ता गर्दा यस शीर्षकमा करिव रू १,००,००० कर सङ्कलन हुने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू :

अटो रिक्सा, ई-रिक्सा लगाएत साना सवारी साधनको तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने ।

क. बिक्रीबाट प्राप्त रकम (प्राकृतिक एवम् खानीजन्य वस्तुको बिक्री)

हालको अवस्था : स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७५ को दफा ६२ क मा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा ढुंगा, गिट्टी, बालुवा र माटो बिक्री गरी कर उठाउन सक्ने प्रावधान रहेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ संशोधनसँगै यस शीर्षकको राजस्व उठाउन नगरपालिकाको एकल अधिकार क्षेत्रभित्र पर्ने देखिन्छ । साविकमा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणको मात्र व्यवस्था भएकोमा यस संशोधनसँगै वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको समेत व्यवस्था भएको छ र आवश्यकता अनुसार यी दुई अध्ययनको सिफारिशका आधारमा स्थानीय तहले ढुंगा, गिट्टी, बालुवा, माटो वा स्लेट बिक्री गर्न सक्ने कानुनी व्यवस्था रहेको छ ।

वन ऐन, २०७६ ले वन पैदावारको परिभाषा गर्दै वनमा रहेका वा पाइएका वा वनबाट ल्याइएका काष्ठ पैदावार, गैरकाष्ठ वन पैदावार वा चट्टान, माटो, नदिजन्य र खनिज पदार्थलाई सम्झनु पर्छ भनि व्यवस्था गरेकोले र नेपाल सरकारले गत श्रावणमा जारी गरेको ढुंगा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन, व्यवस्थापन तथा बिक्री सम्बन्धी मापदण्ड, २०७७ ले सार्वजनिक खोलानालाको आफ्नै निर्णयले खानी क्षेत्रको सम्बन्धित निकायबाट अनुमति प्राप्त गरेपछि र वन तथा चुरेक्षेत्रको ढुंगा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन, सङ्कलन र बिक्री गर्दा सम्बन्धित निकायको सहमतिमा वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनमा उल्लिखित विधि अनुसार गर्नुपर्ने उल्लेख गरिएको छ । यसरी उत्खनन र बिक्री वितरणबाट प्राप्त आयको ४० प्रतिशत सम्बन्धित प्रदेश सञ्चित कोषमा दाखिला गर्नुपर्ने प्रावधान रहेको छ ।

यसैगरी गत २०७७ असार १ नेपाल र प्रकाशित वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ अनुसार खानीको हकमा दैनिक ५०० घन मिटरसम्म र खोलाको हकमा जतिसुकै भएपनि ढुंगा, गिट्टी, बालुवा, माटो आदि उत्खनन गर्न प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण मात्र गर्नुपर्ने र यस सम्बन्धी अध्ययन तथा स्वीकृति कार्यको टुंगो स्थानीय तहले नै लगाउन सक्ने गरी व्यवस्था गरिएकोले सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले स्वीकृति गर्दा के के विषयलाई प्राथमिकता दिई विश्लेषण गर्ने भनी अभिमुखीकरण पनि गरेको छ । आ.व ७७/७८ मा यस शीर्षकबाट राजस्व सङ्कलन गरेको भएता पनि उक्त शीर्षकमा प्रविष्ट भएको देखिएन ।

सम्भावना :

यस नगरपालिकाको भेरी नदी, राते खोला, चिङ्गाड खोला, राउटे खोला, भुप्रा खोला, गम खोला, मभुवा खोला, न्याउल खोला, खहरे खोला, कोल खोलाहरूमा ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा उत्खनन गर्न सकिने देखिन्छ । यसै गरी यस आ.व.सम्ममा चिङ्गाड खोलामा वार्षिक ६५,००० घन मिटर, गम खोलामा वार्षिक १८,७९२ घन मिटर, रातेखोला भेरी दोभानमा वार्षिक

१४,५७६.९ घन मिटर र राते खोलामा वार्षिक २५,०२० घन मिटर उत्खनन तथा प्रशोधन गर्न सकिने प्रारम्भिक वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन ले प्रमाणित गरिसकेको र सो ठाउँमा दुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा उत्खनन गर्नेछ । अतः अध्ययन भएका सबै खोलाबाट प्रती घनमिटर ११९.५९ को दरले लगाउदा र यसको ६० प्रतिशतले हुन आउने करिव रू. ८८,६७,९९७.९३ उठ्न सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

सुधारका पक्षहरू :

नगरपालिका अन्तर्गतका खानीजन्य तथा प्राकृतिक वस्तुहरूको परिमाण, गुणस्तर र वातावरणीय पक्षका विषयमा अध्ययन गरी सोको आधारमा परिचालनका लागि पहल गर्नुपर्ने हुन्छ । नेपाल सरकारले हालै जारी गरेको ढुंगा गिट्टी बालुवा उत्खनन, व्यवस्थापन तथा विक्री वितरण सम्बन्धी मापदण्ड, २०७७ बमोजिम वातावरणीय परीक्षण तथा उत्खनन र विक्री वितरण गर्न आवश्यक सुधार समेत गर्नुपर्ने देखिन्छ । कानूनको मनसाय अनुसार स्थानीय तहले आफ्नै आर्थिक ऐन मार्फत यसको दर निर्धारण गर्नुपर्ने र प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण पनि आफैले स्वीकृत गर्नुपर्ने देखिन्छ । विभिन्न वातावरणीय पक्षलाई मध्यनजर गर्दै तल उल्लेखित सुधारहरू गरे अनुमानित राजस्व उठ्न सक्ने देखिन्छ ।

- ✓ वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनले सिफारिश गरेका मापदण्डभित्र रहेर मात्र उत्खनन तथा विक्री कार्य गर्ने गराउने ।
- ✓ ठेक्का नलाने अवस्था भएमा नगरपालिका आफैले सङ्कलन गर्न सक्ने व्यवस्थाका बारेमा आवश्यक प्रावधान सहित निर्णय गर्ने ।
- ✓ ठेक्का नलागुञ्जेलका लागि नगरपालिका स्वयम्ले रकम सङ्कलन गर्ने ।
- ✓ नगरपालिकाले आर्थिक ऐनमा नियम विपरित सङ्कलन गर्ने ठेकदारलाई कारवाही, दण्ड जरिवाना गर्न सकिने प्रावधान समावेश गर्ने ।
- ✓ सङ्कलन कार्यको नियमित रूपमा अनुगमन गरी मापदण्डभित्र मात्र रहेर उत्खनन भए नभएको सुनिश्चित गर्ने ।

ख) बहाल विटौरी शुल्क

हालको अवस्था: स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ अनुसार नगरपालिका भित्र नगरपालिकाले सञ्चालन गरेको हाटबजार वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचना उपयोग गर्न दिए वापत बहाल विटौरी शुल्क लगाउन सङ्कलन गर्न पाउने कानुनी व्यवस्था रहेको छ । आ.व. २०७७-०७८ मा यस शीर्षकमा राजस्व सङ्कलन भयको देखिदैन ।

संभावना:

बहाल विटौरी शुल्कको सम्भावना भएका हाट, बजार तथा बाटोको दायौं बायाँ लगायत अन्य सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाहरूको पहिचान गरी यसको सम्भावना पहिचान गर्नुपर्ने देखिन्छ

। सार्वजनिक, ऐलानी, पर्ति र सरकारी तथा सामुदायिक जग्गाको स्वामित्व नेपाल सरकारको हुने भएता पनि यसको संरक्षण, मर्मत सम्भार र अन्य प्रबन्ध सम्बन्धित स्थानीय तहले गर्नुपर्ने भएकोले उक्त पालिका क्षेत्रभित्रका यस्ता जग्गाहरुको खोजी गरी लगत व्यवस्थापन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसैले स्थानीय तहले सर्वप्रथम आफ्नो क्षेत्रभित्र आफूले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट, बजार, पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको लगत विवरण तयार गर्ने र आर्थिक ऐनमा दर निर्धारण गरी सो बमोजिम राजस्व असुली गर्नुपर्ने हुन्छ । नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७४ अनुसार नगरपालिकामा रहेका सार्वजनिक जग्गा वडा नं. १ स्थित हाट बजार (५ विघा) र वडा नं. ५ स्थित डाँडागाउँ (१२ विघा) जग्गालाई आवश्यक व्यवस्थापन गरी भाडामा लगाए आगामी वर्ष यस विषयमा करिव रू. १,००,००० सङ्कलन गर्न सक्ने संभावना देखिन्छ ।

ग. वन पैदावर बिक्रीबाट प्राप्त शुल्क

विद्यमान अवस्था

हालैको स्थानीय शासन सञ्चालन ऐनको संशोधन पश्चात् सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिले वन पैदावारको बिक्री वापत प्राप्त गर्ने रकमको दश प्रतिशत सम्बन्धित स्थानीय तहका तथा नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । यस नगरपालिकाले हालसम्म यस शीर्षकमा रकम लिएको पाइँदैन । यस वारेमा पालिकाको आर्थिक ऐनमा समेत व्यवस्था गरेको छैन ।

सम्भावना :

यस नगरपालिकामा करिव ३७ वटा सामुदायिक वन र १ वटा निजी वन रहेकोले ती वनहरुबाट बिक्री हुने वन पैदावरको परिमाण सम्बन्धी तथ्याङ्क नभएकाले आगामी आ.व.मा सामुदायिक तथा निजी प्रती वनबाट न्युनतम ५००० को दरले राजस्व सङ्कलन भएमा जम्मा रू. १,९०,००० सङ्कलन हुनसक्ने अनुमान गरिएको छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु :

- ✓ नगरपालिकामा रहेका सामुदायिक वना तथा वन पैदावर सम्बन्धी अभिलेख सङ्कलन गर्ने ।
- ✓ सामुदायिक वन पैदावर बिक्री तथा उपयोग सम्बन्धीको वार्षिक कार्ययोजना नगरपालिकाले स्वीकृत गर्ने ।
- ✓ आय सङ्कलन सम्बन्धी प्रावधान आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।

घ. पार्किङ्ग शुल्क

विद्यमान अवस्था

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ६० अनुसार नगरपालिकाभित्र आफ्नो क्षेत्रभित्र कुनै सवारीलाई पार्किङ्ग सेवा उपलब्ध गराए वापत पार्किङ्ग शुल्क लगाउन सक्नेछ भनी उल्लेख छ । यस नगरपालिकाले पनि आफ्नो आ.व. २०७८-७९ को आर्थिक ऐनमा दफा ११ अनुसूची ९ मा पार्किङ्ग शुल्कबारे उल्लेख गरेको छ । तर हालसम्म यस स्थानीय तहले उक्त शीर्षक अन्तर्गत रकम सङ्कलन गरेको देखिदैन ।

सम्भावना :

यस नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेका जग्गा हाल पनि पार्किङ्गको रूपमा रहेको भएता पनि सोलाई व्यवस्थित गरेको देखिदैन । नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७४ अनुसार नगरपालिकामा रहेका सार्वजनिक जग्गा वडा नं. १ स्थित हाट बजारको केही क्षेत्र, नगरपालिकाको पार्किङ्ग क्षेत्र र अन्य सम्भावित क्षेत्र अध्ययन गरी सोलाई व्यवस्थित गरेमा यो नगरपालिकामा पार्किङ्ग शुल्क राम्रो उठ्ने देखिन्छ । अतः यसलाई व्यवस्थित गरेमा करिव रू १,०७,००० पार्किङ्ग शुल्क उठाउन सकिने देखिन्छ ।

तालिका १०: पार्किङ्ग सम्बन्धी विवरण

सि. नं.	यातायातका किसिम	संख्या प्रति दिन	संख्या वार्षिक	करको औषत दर	संभावित राजस्व
				(प्रस्तावित)	(रू. मा)
१	साना (मोटर साइकल, अटो)	२०	७३००	५	३६,५००
२	मझौला कार, भ्यान तथा जीप	१०	३६००	१०	३६,०००
३	मिनि बस, ट्र्याक्टर	५	१८००	१५	२७,०००
४	ठुला गाडीहरू	२	१००	५०	५,०००
५	जे.सी.वि., डोजर, क्रेन	१	५०	५०	२,५००
जम्मा					१,०७,०००

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू :

- ✓ यस नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेका जग्गा सम्बन्धी विवरणहरू अद्यावधिक गर्ने ।
- ✓ यस नगरपालिका दैलेख जिल्लाकै सदरमुकाम भएकोले पार्किङ्गको लागि नगरको स्वामित्वमा रहेका जग्गाहरूमा पार्किङ्गको लागि संरचना तयार गर्ने ।

ड दर्ता तथा अनुमति दस्तुर

विद्यमान अवस्था:

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको व्यवस्था अनुसार स्थानीय तहले घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधि पसल, प्लटिङ्ग, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन् तथा उपयोग आदि कार्य गर्नको लागि अनुमति दिन र सो वापत दस्तुर सङ्कलन गर्न सक्छन् । यस नगरपालिकाले हालै मात्र घ वर्गका निर्माण इजाजत पत्रको लागि कार्यविधी तयार गरी लागु गरेको छ भने अन्यको हकमा भने दस्तुर सङ्कलन कार्यविधी तयार गरी दस्तुर सङ्कलन गर्ने प्रकृत्यामा रहेको छ । नगरपालिकाले यस प्रकारको करलाई समेत व्यवसाय करकै दायरामा लिई आर्थिक ऐनको अनुसूचि- ३ मा करको दायराहरू उल्लेख गरेको छ । आ.व. २०७७-७८ मा यस नगरपालिकाले यस शीर्षकमा रु १७,५३,०७४.१२ आम्दानी गरेको देखिन्छ ।

सम्भावना :

यस नगरपालिकामा व्यवसायिक फर्म को तथ्याङ्क अद्यावधिक छन् । यद्यपि अधिल्ला वर्षहरूमा यस शीर्षकमा रकम जम्मा भएको देखिएको र यो शहरीकरण उन्मुख शहर भएको हुँदा आगामी वर्ष यहाँ करिव ६,७६,७०० जति सङ्कलन हुन सक्ने देखिन्छ ।

सि.न.	व्यवसाय	संख्या	करको औषत दर	संभावित राजस्व
			(प्रस्तावित)	(रु. मा)
१	कृषि, वन, माछा पालन	१८	१०००	१८०००
२	उत्पादन	६८	२०००	१३६०००
३	खानी, विद्युत, ग्याँस, खानेपानी तथा निर्माण	३	१०००	३०००
४	थोक तथा खुद्रा व्यापार	३७४	८००	२९९२००
५	होटल, लज	७९	२०००	१५८०००
६	वित्त, बीमा	११	१५००	१६५००
७	अन्य	९२	५००	४६०००
जम्मा				६,७६,७००

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू :

- ✓ दर्ता तथा अनुमतिका लागि छुट्टै कार्यविधी तर्जुमा गर्ने ।
- ✓ आर्थिक ऐनमा दर्ता तथा अनुमति दस्तुरको दर निर्धारण गर्ने ।
- ✓ नयाँ व्यवसाय वा कारोवार सञ्चालन गर्नु पूर्व दर्ता तथा अनुमति प्रमाणपत्र अनिवार्य गर्ने ।
- ✓ अनुमति नलिई सञ्चालनमा रहेका व्यवसायलाई नियमित गर्न दण्ड जरिवानाको व्यवस्था

गर्ने ।

च. नक्सापास दस्तुर

हालको अवस्था: आर्थिक ऐनको दफा १४ नक्सापास दस्तुर शीर्षक अन्तर्गत अनुसूची- ११ मा तोकएको दर अनुसार सेवा शुल्क तथा दस्तुर सङ्कलन गर्ने व्यवस्था गरेको छ । यस सेवा दिए वापत नगरपालिकाले वार्षिक रुपमा राजस्व सङ्कलन गर्दै आएको छ । नगरपालिकाले नक्सापासको सम्बन्धमा नक्सापास निवेदन दस्तुर, नामसारी दस्तुर, नक्सापास दस्तुर तथा नक्सा पास सम्पन्न दस्तुर गरी विभिन्न शीर्षकमा कर लिएको पाईन्छ । आ.व. २०७७/०७८ वर्ष यी विभिन्न शीर्षकमा राजस्व सङ्कलन भएको देखिदैन ।

सम्भावना:

यस नगरपालिकामा स्थानीय सडक सञ्जाल रहेको शहरोन्मुख नगरपालिका भएको हुँदा यस क्षेत्रमा पक्की घरहरू निर्माण हुने क्रम बढ्ने देखिन्छ । पहिलेनै बनेका घरहरूको अभिलेखीकरण तथा नयाँ बन्ने घरको नक्सा पास गर्ने गर्दा उल्लेख्य मात्रामा राजस्व सङ्कलन हुने देखिन्छ । पुराना घरको अभिलेखीकरण तथा नयाँ घरको नक्सा पास दस्तुरवाट करिव रु ३,७५,००० राजस्व सङ्कलन हुने देखिन्छ ।

तालिका ११: नक्सापास दस्तुर सम्बन्धी विवरण

सि.नं.	घरका किसिम	परिमाण	करको बौषत दर	संभावित राजस्व
			(प्रस्तावित)	(रु. मा)
१	नयाँ घर	५०	२५००	१२५०००
२	नक्सा पास दस्तुर	१००	२५००	२५००००
		जम्मा		३७५०००

सुधारका पक्षहरू:

नक्सा पास तथा घर अभिलेखीकरण प्रक्रियालाई पहल गर्न आवश्यक देखिन्छ । यसले गर्दा भवन निर्माण प्रक्रियालाई समेत नियमन गर्ने भएकोले यसलाई प्रभावकारी बनाउने तर्फ पहल गर्न जरुरी देखिन्छ ।

- ✓ आवश्यक मापदण्ड अनुसार नक्सा पासको प्रावधान लागु गर्ने ।
- ✓ घरको तला, वनोट तथा किसिमका आधारमा दस्तुरको दर निर्धारण गर्ने र समयानुकुल दस्तुर पनि परिमार्जन गर्दै लैजाने ।
- ✓ नक्सापास लागु गर्नु पूर्व बनेका घरहरूको अभिलेखीकरणका लागि दस्तुर आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।
- ✓ घर अभिलेखीकरणका लागि मालपोत सङ्कलन कार्यसँग आवद्ध गरी वार्षिक रुपमा अभियान

सञ्चालन गर्ने ।

छ सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर

हालको अवस्था:

आर्थिक ऐन मार्फत नगरपालिकाले विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा प्रमाणित गरे बापत कार्यपालिकाको कार्यालय तथा वडावाट शुल्क तथा दस्तुर सङ्कलन गर्दै आएको छ । आर्थिक ऐनले सेवा शुल्क बापत (अनुसूचि-९) विभिन्न शीर्षकमा विभिन्न किसिमका शुल्क तथा दस्तुरको दर निर्धारण गरेको छ । सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर बापत यस नगरपालिकाले आ.व. २०७७/७८ मा कुल रु. १७,५३,०७४ सङ्कलन गरेको थियो ।

सम्भावना:

यस नगरपालिकाको कार्यालय तथा सबै वडा कार्यालयहरूबाट वार्षिक करिव ९,००० वटा विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा प्रमाणित हुने अनुमान गरिएको छ । वर्तमान दर अनुसार प्रति सिफारिश वा प्रमाणित औषत रु. २४३.७५ भएमा वार्षिक सिफारिश तथा प्रमाणितबाट रु. २१,२५,००० आय सङ्कलन हुने सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

तालिका १२: प्रमाणित तथा दस्तुर सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	प्रमाणित तथा दस्तुरका प्रकारहरु	अनुमानित संख्या (वार्षिक)	औसत दर रु.	सम्भाव्य रकम
१	सिफारिस	३०००	१००	३०००००
२	व्यक्तिगत घटना दर्ता	१०००	२००	२०००००
४	अन्य दस्तुर	१०००	५००	५०००००
५	न्यायिक दण्ड जरिवाना र जफत	५००	२५०	१२५०००
६	नाता प्रमाणित दस्तुर	५००	२००	१०००००
७	प्रशासनिक दण्ड जरिवाना र जफत	१०००	५००	५०००००
८	अन्य	२०००	२००	४०००००
जम्मा				२१,२५,०००

सुधारका पक्षहरू:

- ✓ शीर्षक अनुसार सिफारिस तथा दस्तुरहरूको छुट्टाछुट्टै अभिलेख राख्ने ।
- ✓ सिफारिश वा प्रमाणित गर्नु पूर्व दस्तुर तिरे नतिरेको एकिन गर्ने वा पैसा तिरेको भौचर जाँच गर्ने ।
- ✓ दस्तुर नबुझाएसम्म सम्बन्धित अधिकारीले सिफारिश वा प्रमाणित नगर्ने ।
- ✓ विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा दस्तुरहरूको वर्गीकरण गरी दस्तुरका दर निर्धारण गर्ने ।
- ✓ वडावाट संकलित दस्तुरहरू शीर्षक सहितको विवरण तयार गर्ने ।

ज. पर्यटन शुल्क

विद्यमान अवस्था:

यस नगरपालिकामा शिव मन्दिर, लेखगाउँ खाँड देवि मन्दिर, गंगामाला, देउती बज्यै मन्दिर, सातपाते, सिद्ध ऋषि गुफा, शिवालय मन्दिर, भोटे दरवार, लामो छहारा, देउती बज्यै मन्दिर, मौसमी वाफ दिने गुफा, बागदुला गुफा, भेरी नदी, देवि डाडा, सिउडी भिर गुफा, पानडाँडा गुफा, खाँडदेवी मन्दिर, बौद्ध गुम्बा, जस्ता पर्यटकीय स्थलहरु रहेका छन् । हालसम्म यस नगरपालिकामा पर्यटन शुल्क सङ्कलन गर्न सकिने खालको पूर्वाधार तयार नभई सकेको तर आर्थिक ऐनको दफा १५ अनुसुची १२ मा पर्यटन शुल्क सम्बन्धी दर निर्धारण भएको छ ।

सम्भावना:

तत्कालै पर्यटन शुल्क सङ्कलनको सम्भावना नभएता पनि आगामी आ.व.मा नगरपालिकाको पर्यटकीय क्षेत्रमा पिकनिक स्पट तयार गरी प्रवेश शुल्क सङ्कलन गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ । यसो गरेको खण्डमा यस क्षेत्रमा वार्षिक करिव २०० वटा समूहहरु पिकनिकका लागि आउने र प्रति समूह रु १००० का दरले सङ्कलन गरेमा जम्मा रु. २ लाख सङ्कलन हुनसक्ने सम्भावना देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु :

- ✓ पिकनिक स्पटका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरी पूर्वाधार विकास गर्ने ।
- ✓ आर्थिक ऐनमा पर्यटन शुल्कको सङ्कलन सम्बन्धी व्यवस्था गर्दै शुल्कको दर निर्धारण गर्ने ।
- ✓ पर्यटकीय सम्भावना भएका प्रमुख सार्वजनिक स्थलहरु पहिचान तथा सम्भाव्यता अध्ययन गरी नगरपालिकाको दिर्घकालीन आय आर्जन हुने संरचना विकास गर्ने ।

झ. सेवा शुल्क (फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क, पार्किङ शुल्क, स्थानीय पूर्वाधार उपयोग शुल्क, एम्बुलेन्स सेवा शुल्क, अन्य सेवा शुल्क)

विद्यमान अवस्था : स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६२ (१) मा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका केवलकार, ट्रेकिङ, कायाकिङ, बज्जीजम्प, जिपफ्लाईर, ज्याफिटड, प्याराग्लाइडिङ लगायतका स्थानीय पर्यटन, मनोरञ्जन तथा साहसिक खेलकूद सम्बन्धी सेवा वा व्यवसायमा सेवा शुल्क लगाउने व्यवस्था रहेको छ । यसैगरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६२ (२) मा स्थानीय तहले निर्माण, सञ्चालन वा व्यवस्थापन गरेको स्थानीय पूर्वाधार वा उपलब्ध गराएको (यस उपदफाको (क) देखि (च) सम्मका) कुनै सेवा उपयोग गरे वापत सम्बन्धित सेवाप्रदायक तथा सेवाग्राहीलाई सेवा शुल्क लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ । यस नगरपालिकामा आ.व. २०७७/७८ मा करिव रु. ५००० अनुमान गरेको तर रकम प्राप्त गरेको

देखिदैन ।

शुल्कको सम्भावना: नगरपालिकाले प्रदान गरेका सेवाहरू (पशुपन्छी तथा सरसफाई सेवा, पशु पन्छी स्वास्थ्य सेवा, खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता समिति शुल्क, पार्किङ शुल्क, नगरपालिकाले निर्माण गरेको भौतिक पूर्वाधार उपयोग शुल्क आदि) बाट सेवा शुल्क आय गर्ने तथा सेवाहरू थप गर्दै सेवा शुल्कमा पनि बृद्धि हुने सम्भावना देखिन्छ । सेवा शुल्क सेवा दिए वापत लिइने भएकाले स्थानीय बासिन्दा सेवा लिएर शुल्क दिन तत्पर हुने गर्दछन् । आगामी आ.व.मा यस शीर्षकमा नगरपालिकाले करिव रु. ४,००,००० उठाउन सक्ने देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू: नगरपालिकाको भूगोलको आधारमा पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न सकिने भएकोले नगरपालिकाले तयार गरेको गुरु योजनाको कार्यान्वयन गर्दै आवश्यकता अनुसार थप अध्ययन तथा विश्लेषण गर्दै अगाडी बढ्नु पर्ने देखिन्छ । यसको लागि सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारले समेत सहयोग प्राप्त गर्न पहल र सहजीकरण गर्ने र निजी क्षेत्रसंग हातेमालो गर्दै जानु उपयुक्त हुन्छ । नगरपालिकाले पर्यटन पूर्वाधार विकासमा सहकार्य तथा सहजीकरण गर्ने र प्रवर्द्धन गरी स्थानीय रोजगारी सिर्जनाका लागि पहल गर्नुपर्ने तथा शुल्क दोहोरो नपर्ने कुराको सुनिश्चित गर्न सम्बन्धित निकायसँग आवश्यक समन्वय तथा छलफल गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसैगरी यस नगरपालिकाले स्थानीय बासिन्दालाई आवश्यक सेवाहरू पहिचान गरी सोका लागि आवश्यक पूर्वाधार विकासमा लगानी गर्ने, निर्मित तथा निर्माण हुने स्थानीय पूर्वाधार उपयोग वापत सेवा शुल्कको दर निर्धारण, स्वीकृति, सेवा शुल्क सङ्कलन गर्ने विधी निर्धारण तथा प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसैगरी यस नगरपालिका शहरोन्मुख नगर भएको हुँदा नगरपालिकाले तुरुन्त फोहरमैला व्यवस्थापनको लागि डम्पिङ साइट निर्माण गरी फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क उठाउन सक्छ ।

- ✓ फोहरमैला व्यवस्थापनको लागि डम्पिङ साइटको संभाव्य स्थलको खोजी गरी डम्पिङ साइट निर्माण गर्ने ।
- ✓ विभिन्न किसिमका सेवा वाफत लिने शुल्कको दर आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गर्ने ।
- ✓ तथ्याङ्क सङ्कलन तथा रेकर्ड राख्ने प्रकृया व्यवस्थित गर्ने ।

ब. घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर :

स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्रभित्रका घरजग्गा एक व्यक्तिको स्वामित्वबाट अर्को व्यक्तिको स्वामित्वमा हस्तान्तरण गर्दा लिने र दिने व्यक्तिबाट प्रदेश आर्थिक ऐनमा तोकिए बमोजिम असूल गरिएको राजस्वको ६० प्रतिशत प्राप्त गर्ने गर्दछ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा यस्तो स्वामित्व हस्तान्तरणको कार्य सम्बन्धित स्थानीय तहले नै गर्ने उल्लेख गरेता पनि हाल यस नगरपालिकामा क्षमता पर्याप्त नरहेको र सङ्घीय सरकार मातहत रहेको जिल्ला मालपोत कार्यालयबाट घरजग्गाको अभिलेख समेत हस्तान्तरण भइ नसकेकोले चालु आर्थिक वर्षमा पनि जिल्ला मालपोत कार्यालयले नै प्रदेश कानूनमा तोकिए बमोजिम दस्तुर असूल उपर गर्ने गरेको

छ र असूल भएको रकम प्रदेश कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयले मासिक रूपमा सम्बन्धित स्थानीय तह र प्रदेश सरकारको सञ्चित कोषमा दाखिला हुने गरी पठाउने गरेको छ ।

यसरी घरजग्गा रजिष्ट्रेशनको अंक निर्धारण गर्दा प्रत्येक जग्गाको न्यूनतम मूल्याङ्कन निश्चित गर्न मालपोत नियमावलीको प्रावधान बमोजिम प्रमुख जिल्ला अधिकारीको संयोजकत्वमा जिल्ला समन्वय समितिको प्रमुख, प्रमुख कर अधिकृत वा कर कार्यालय नभएको स्थानमा कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयको प्रमुख, नापी शाखाको प्रमुख, उद्योग वाणिज्य सङ्घको प्रतिनिधि, प्रमुख नापी शाखा र मालपोत कार्यालयको प्रमुख सदस्य सचिव रहेको समितिले वार्षिक रूपमा गरेको न्यूनतम मूल्याङ्कन अनुसार जग्गाको थैली निश्चित हुने गरेको छ । नगरपालिकाले यस्तो मूल्याङ्कन वास्तविक रूपमा कारोवार हुने गरेको मुल्य भन्दा फरक नपरोस् भन्नाका लागि आफ्नो नगरपालिकाको लगत तयार गरी मालपोत कार्यालयमा अध्यावधिक गराउने गर्नु पर्दछ । यसै सन्दर्भमा जग्गा जमीनको घर रजिष्ट्रेशन दस्तुर समेत ध्यानमा राखी नगरपालिकाले जग्गाको प्रचलित भाउ समेत सिफारिश गर्ने प्रणाली स्थापित गर्न सकिएमा यसरी जग्गाको न्यूनतम मुल्य फरक परेर राजस्वमा आउने कमीलाई व्यवस्थित गर्न सरल पर्ने देखिन्छ । यस नगरपालिकामा आ.व. २०७७/७८ मा करिव रु. २५,२४,५९५.६० राजस्व सङ्कलन गरेको थियो २०७८/७९ मा जम्मा करिव रु १९,१०,४७१ राजस्व सङ्कलन गरेको थियो । आगामी आ.व.मा यस शीर्षकमा नगरपालिकाले करिव रु. ३५,४८,००० उठाउन सक्ने देखिन्छ ।

तालिका १३: घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर सम्बन्धी विवरण

सि.न.	घरका किसिम	परिमाण	करको औषत दर	संभावित राजस्व
			(प्रस्तावित)	(रु. मा)
१	नयाँ घर	५०	२५००	१२५०००
२	नक्सा पास दस्तुर	१००	२५००	२५००००
३	पुराना घरहरुको अभिलेखिकरण	६३४६	५००	३१७३०००
		जम्मा		३५४८०००

ठ. सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय :

हालको अवस्था: यस नगरपालिकाले उपकरण सञ्चालन सम्बन्धी कार्यविधि तयार गरी ब्याकहो लोडर, टोटल स्टेसन, गाडी, एम्बुलेन्स र प्रोजेक्टर भाडामा लगाई आम्दानी गर्ने गरेको छ । विद्यमान भौतिक स्रोतहरूको प्रयोगको दर रेट आर्थिक ऐनमा तोकिएको नभए पनि कार्यविधि तयार गरेर आफै दररेट निर्धारण गर्ने गरेको छ । यस नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेका ब्याकहो लोडर, टोटल स्टेसन, गाडी, एम्बुलेन्स र प्रोजेक्टर जस्ता भौतिक सम्पत्तिहरू बहालमा परिचालन गर्न सकिने देखिन्छ । यसै अन्तर्गत आ.व. २०७७-७८ मा यस नगरपालिकाले ब्याकहो लोडर, सक्सन मेसिन प्रयोग शुल्क वापत रु ५००० शुल्क उठाउने लक्ष्य राखेको भएपनि यस शीर्षकमा राजस्व दाखिला भएको देखिदैन ।

तालिका १४: स्थानीय तहले निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गरेका सेवा

क्र.सं.	सेवाहरु	उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र	इकाई र परिमाण	सेवा शुल्कको संभावना (छ/छैन)	हालको अवस्था (आय)
१	फोहरमैला व्यवस्थापन			छैन	राम्रो रहेको
२	स्थानीय खानेपानी	-		-	-
३	विजुली	-			
४	धारा	-			
५	अतिथि गृह	-			
६	धर्मशाला	-			
७	पुस्तकालय	दशरतपुर (सिकाई केन्द्र)			
८	सभागृह				
९	ढल निकास	-		छ	
१०	सडक बत्ति	लेकफर्सा, दशरतपुर, कल्याण, गंगटे (सोलर बत्ती)	-	-	-
११	सार्वजनिक शौचालय	-	-	-	-
१२	पार्क	सहिद पार्क दशरतपुर	१	छ	निर्माणाधिन
१३	पौडी पोखरी	-			
१४	व्यायामशाला	-			
१५	पर्यटकिय स्थल	-		छ	
१६	हाट बजार	-		छ	
१७	पशु बधशाला				
१८	शवदाह गृह				
१९	वसपार्क			छ	
२०	अन्य पार्किङ्ग क्षेत्र	-	-	-	-
२१	सिफारिश तथा प्रमाणित			छ	-
२२	दर्ता, अनुमति, नविकरण दस्तुर			छ	
२३	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क			छ	
२४	नक्सापास		वर्ग. मी अनुसार	छ	

क्र.सं.	सेवाहरु	उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र	इकाई र परिमाण	सेवा शुल्कको संभावना (छ/छैन)	हालको ब्रवस्था (आय)
	अन्य				
	जम्मा				

सम्भावना:

नगरपालिकाको स्वामित्वमा भएका भौतिक सम्पत्तिहरू ब्याकहो लोडर, टोटल स्टेसन, गाडी, एम्बुलेन्स र प्रोजेक्टर को बहाल परिचालन सम्बन्धमा आवश्यक तथ्याङ्कको आधार नभएकाले आगामी आ.व.मा देहाय अनुसार आम्दानी गर्न सक्ने अनुमान गरिएको छ । जस अनुसार ब्याकहो लोडरबाट अनुमानित आय २ लाख, टोटल स्टेसनबाट अनुमानित १,००,०००, र प्रोजेक्टरबाट पचास हजार गरी कुल जम्मा ३ लाख पचास हजार आम्दानी गर्न सक्ने अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरू:

- ✓ नगरपालिकाको स्वामित्वमा भएका र बहालमा लगाउन सकिने भौतिक सम्पत्तिहरूको विवरण तयार गरी सम्पत्तिको बहाल रकमको दर निर्धारण गर्ने ।
- ✓ नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेका मेशिन आदिहरूको मर्मत स्याहार गरी सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ नगरपालिकाको सम्पत्ति बहालमा लगाउने सम्बन्धमा कार्यविधी तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।
- ✓ कार्यविधीमा उल्लिखित शर्तहरू पालना भए नभएको अनुगमन गर्ने ।

परिच्छेद - चार: आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता तथा सङ्कलन अवस्था

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति

यस परिच्छेद चारमा नगरपालिकाले राजस्व परिचालनमा गरेका प्रयासहरू तथा आय सङ्कलनको अवस्थालाई मुख्य रूपमा व्याख्या गरिएको छ । यस विश्लेषणले नगरपालिकाको थप आय सङ्कलनको लागि तथा संस्थागत क्षमतामा सुधार गर्न गर्नुपर्ने कार्यहरू पहिचान गर्न सहयोग पुग्नेछ ।

४.१.१ राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण

राजस्व परामर्श समितिले समितिमा छलफल गरी सर्वसम्मतिले आवश्यकता अनुसार छलफल तथा बैठकहरू गरी राजस्वका दररेटहरू तथा राजस्व सम्बन्धी नीतिगत निर्णयहरू नगरसभा समक्ष पेश गर्ने गरेको छ । नगरपालिकाले विषेश गरी सबै सरोकारवाला करदाताहरूको सहभागितामा राजस्व अभिवृद्धि गरी कुल बजेटमा आन्तरिक आम्दानीको हिस्सालाई बढाइदै लगिने नीति लिएको छ । नगरपालिकाले आन्तरिक राजस्व परिचालन सम्बन्धमा लिएका नीतिहरू यस प्रकार रहेका छन्:

- आन्तरिक आयका क्षेत्रहरू पहिचान र परिचालन गरी आन्तरिक आयलाई क्रमशः बढवा दिदै लगिने छ ।
- राजस्वका थप क्षेत्र पहिचान गरी राजस्व वृद्धि गर्ने नीति लिइनेछ । नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्य योजना तयार गरी लागु गरिएको थियो ।
- यस नगरपालिका क्षेत्रभित्र बसोबास गर्ने बासीहरूको क्षमता, स्थानीय स्रोत र अन्य पालिकाको तुलनात्मक अध्ययन तथा प्रचलित ऐन नियमका आधारमा करका दरहरू निर्धारण गरीनेछ ।
- नगरपालिकाको राजस्व प्रशासनलाई सुधार गर्दै लगिनेछ ।
- यस नगरपालिकाले कर प्रणालीलाई सबल, सक्षम र प्रभावकारी तुल्याउन करको दायरा आवद्ध नभएका सबै व्यवसायीहरूलाई करको दायरामा ल्याउने, सम्पत्ति कर, भूमिकर (मालपोत), नक्सापास असुलीका लागि कडा नीति अवलम्बन गरिने र घर बहाल करलाई स्वयम् घोषणाको नीति अवलम्बन गर्दै नगरपालिकाको आन्तरिक आम्दानी वृद्धि गरीनेछ ।
- नगरपालिकाको राजस्व परामर्श समिति, राजस्व शाखालाई सुदृढ र सक्षम बनाइने छ ।
- नगरपालिकाको राजस्व अभिवृद्धिमा टेवा पुऱ्याउन स्थानीय उद्योगी, व्यापारी (उद्योग वाणिज्य सङ्घ) सँग समन्वय गरिएको थियो ।

- “कर तिर्नु कर्तव्य मात्र होइन गौरव पनि हो “भन्न र अवधारणाको विकास गर्न स्वयं कर निर्धारण पद्धती मार्फत करदातालाई नै पहिलो कर प्रशासकको रूपमा लिने गरी कर सम्बन्धी आवश्यक व्यवस्था मिलाईनेछ ।
- राजस्व प्रशासनलाई चुस्त, सरल, प्रविधी मैत्री एवम् करदाता मैत्री बनाइनेछ ।
- रोजगारी तथा उत्पादन प्रवर्धन गर्ने क्षेत्रमा लगाइने करमा घट्टो दरमा कायम गरी कर प्रणालीले समेत उत्पादन मुलक क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्ने नीतिको शुरुवात गरिएको थियो ।
- राजस्व चुहावट शून्य बनाउने गरी राजस्व सम्बन्धी कार्यक्रमहरु तय गरिएको थियो र करको दरमा यथावत राखि दायरा वृद्धी गर्ने नीति लिइनेछ ।

तालिका १५: राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण विवरण

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुभावहरु
क) संगठनात्मक व्यवस्था		
राजस्व शाखाको व्यवस्था संगठन संरचनामा छ छैन ?	छ	सुधार गर्नु पर्ने
राजस्व शाखामा कुन तहका कति दरवन्दी छन् ? र हालको पदपूर्तिको अवस्था कस्तो छ ?	सहायक पाँचौ १	आवश्यकता (अधिकृत स्तर)
राजस्व शाखाले गर्ने कामका लागि कार्य विवरण छ की छैन ?	छ	
कर्मचारीहरुलाई उनीहरुको जिम्मेवारी स्पष्ट र लिखित रूपमा दिईएको छ छैन ?	छ	
कर्मचारीहरुलाई आवश्यक पर्ने स्थान, फर्निचर, यातायात साधन, कम्प्युटर, मसलन्द आदिको व्यवस्था कस्तो छ ?	छ	यातायातको व्यवस्था गर्नु पर्ने ।
सूचना प्रविधिको प्रयोगको अवस्था कस्तो छ ? (सफ्टवेयर, एसएमएस, इमेल, टेलिफोन आदि)	छ	सफ्टवेयर आवश्यक
कर्मचारीको राजस्व परिचालन सम्बन्धी क्षमता विकासको लागि के गरिएको छ ?	छैन	समय समय मा क्षमता विकास तालिम को व्यवस्था गर्नु पर्ने
राजस्व परिचालनका लागि वडा लाई दिईएको जिम्मेवारी के छ ?	छ (मालपोत तथा सम्पत्तिकर, गैर राजस्व ।	घटना दर्ता, सम्पत्तिकर तथा मालपोत कर, सिफारिस आदी
ख) राजस्व प्रशासन सञ्चालनको अवस्था		
करदाताहरुको नाम तथा कर लाग्ने आधारको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ? कर अभिलेख आवश्यक पर्ने स्रोतहरु – सम्पत्ति, व्यवसाय,	छैन	करदाता विवरण अद्यावधिक गर्नुपर्ने ।

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरू	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुझावहरू
सवारी साधन, विज्ञापन, बहाल आदि		
गाउँ/नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेका स्थायी सम्पत्तिहरूको विवरण तथा सोको परिचालन कस्तो छ ?	न.पा. कार्यालयले मात्र प्रयोग	
कर निर्धारणको लागि सम्पत्ति वा आय वा खर्च वा कारोबारको मूल्याङ्कन कतिको सहि रूपमा भएको छ ? मूल्याङ्कन अनुसार कर निर्धारण भएको छ छैन ?	कर निर्धारण नगरसभा बाट हुने हुँदा ठिकै रहेको	नगरसभाले अन्य विभिन्न करका दरहरू निर्धारण गर्नु पर्ने
चुहावट हुन सक्ने सम्भावनाहरू के के छन् र तिनको नियन्त्रणको लागि कस्तो नीति लिईएको छ ?	- दायरा समेट्न नसकेको - समयमै राजस्व नतिर्ने - प्रचार/प्रसार गर्न नसकेको	राजस्व सम्बन्धी जनजागरण कार्यक्रमहरू व्यापक रूपमा सञ्चालन गर्नुपर्ने ।
व्यवस्थाको वर्खिलाप गरेमा दण्डको व्यवस्था कस्तो छ ?	दण्ड जरिवानाको व्यवस्था रहेको ।	व्यवस्था भए पनि कार्यान्वयनमा नरहेको तथा आर्थिक ऐनमा नै व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
समयमा तिर्नेलाई छुट र ढीलो बुझाएमा जरिवाना लाग्ने व्यवस्था सबै आय स्रोतहरूमा कसरी लागु गरिएको छ ?	छैन - गत आ.व.सम्म रहेको राजस्व कम उठ्ने हुँदा छुट छैन जरिवाना छ ।	आर्थिक ऐनमा नै व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
करदाताहरूलाई उनीहरूले तिर्नुपर्ने कर रकम बारे अग्रिम जानकारी गराउने व्यवस्था के छ र कतिको प्रभावकारी छ ?	छैन	राजस्व सम्बन्धी जनजागरण कार्यक्रमहरू व्यापक रूपमा सञ्चालन गर्नुपर्ने ।
गाउँ/नगरपालिकाले निर्धारण गरेको कर तथा शुल्कमा चित्त नबुझेमा गुनासो वा उजुरी गर्न सक्ने व्यवस्था के कस्तो छ ?	छ -न.पा. मा गुनासो सुन्ने अधिकारी सूचना अधिकृत	
राजस्व शाखाको कार्य प्रकृया, चुहावट नियन्त्रणको प्रयास, लक्ष तथा असुली अवस्थाको अनुगमनको व्यवस्था के छ ?	कार्यालय प्रमुखद्वारा समयसमयमा गरीने	कार्यकारी प्रमुख तथा राजस्व परामर्श समितिद्वारा अनुगमन गर्ने व्यवस्था गर्नु पर्ने

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुझावहरु
सार्वजनिक निजी साभेदारी अवधारणाको कार्यान्वयनको अवस्था कस्तो छ ?	छैन	
ग) सूचना तथा समन्वयको अवस्था		
करदाताहरुलाई कर तथा शुल्क सम्बन्धी जानकारी दिन के कस्तो कार्य गरिएको छ ? (शिक्षामूलक कार्यक्रम, प्रचार प्रसार, होर्डिङ्ग बोर्ड, वेब साईट आदि)	नगरिक वडापत्र, विद्युतिय सूचना बोर्ड	राजस्व सम्बन्धी जनजागरण कार्यक्रमहरु व्यापक रुपमा सञ्चालन गर्नु पर्ने
करको दर निर्धारण तथा समिक्षामा सरोकार पक्षहरुको सहभागीता कस्तो छ ?	बोलाईन्छ/सहभागि हुन्छन् ।	
राजस्व परामर्श समिति तथा अन्य समितिहरुको प्रभावकारीता कस्तो छ ? (बैठक संख्या, निर्णयहरु आदि)	५/६ पटक वर्षको	राजस्व परामर्श समितिको बैठक नियमित रुपमा मासिक रुपमा बस्नु पर्ने ।
राजस्व असुलीमा सरोकार पक्षहरुको सकारात्मक सहभागीताको अवस्था कस्तो छ ?	ठिकै/मध्यम खालको सहभागिता	
राजस्व शाखालाई अन्य शाखा तथा निकायबाट प्राप्त सहयोग कस्तो छ ?	खासै छैन ।	राजस्व शाखालाई छुट्टै दरबन्दी गराई संगठन संरचनामा राख्नु पर्ने ।
आयका स्रोतहरुको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ?	कम्प्युटर प्रणाली	
गाउँ/नगरपालिकाको आयको आय विवरण सार्वजनिक हुने गरेको छ छैन?	निति तथा कार्यक्रम प्रस्तुत गर्दा ।	
आयको आलेप तथा मलेप हुने गरको छ छैन ? छ भने आएका बेरुजुहरु कसरी संवोधन भएका छन् ?	समय-आलेप - सैद्धान्तिक वेरुजु योजना सम्पन्न हुनु भन्दा पहिले भुक्तानी हुने चलन	

स्थानीय जनता जगुरूक नहुँदा वा जानकार नहुँदा सबै करदाताहरुले समयमै कर नबुझाउने तथा कर आवश्यक काम पर्दा मात्र राजस्व बुझाउने चलन रहेको छ ।

४.२ आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता

स्थलगत अवलोकन तथा विभिन्न सूचनाका आधारमा हेर्दा हाल यस नगरपालिकाको राजस्वको संस्थागत क्षमता देहाय अनुसार रहेको छः

- ✓ राजस्व सम्बन्धी कार्यका लागि प्रशासनिक रूपमा राजस्व उपशाखा समेत गठन भई कामकाज भैरहेको तर राजस्व प्रशासनका लागि आवश्यक कर्मचारी र भौतिक सुविधा पर्याप्त नरहेको ।
- ✓ राजस्व सङ्कलनमा कार्यरत कर्मचारीहरूका लागि आवश्यक तालिम तथा अभिमुखीकरण नभएको ।
- ✓ राजस्व सङ्कलन कार्यका लागि नगरपालिका तथा वडा कार्यालयहरूमा कम्प्युटर तथा सफ्टवेयर जडान भएको ।
- ✓ स्थानीय राजस्व परामर्श समिति राजस्व परिचालनका लागि क्रियाशिल रहेको ।
- ✓ राजस्व सङ्कलनमा वडास्तरमा कम्प्युटर विलिङ्ग प्रयोग भइरहेको ।
- ✓ यसका सबै वडा कार्यालयहरूबाट मूलतः मालपोत, पञ्जीकरण, सिफारिस दस्तुर सङ्कलन गर्ने गरिएको ।
- ✓ वडा कार्यालयहरूले सङ्कलन भएको रकम साप्ताहिक रूपमा एकमुष्ट बैंक दाखिला गरी विवरण सहित आर्थिक प्रशासन शाखामा पेश गर्ने गरेको ।
- ✓ आर्थिक ऐन र यथार्थ सङ्कलन बीचको तालमेल कमजोर रहेको ।
- ✓ राजस्व बजेट तथा प्रतिवेदन प्रणाली तोकिएको ढाँचामा नभएको ।
- ✓ राजस्व परिचालन सम्बन्धी छुट्टै नीति नबनेको ।
- ✓ हालसम्म राजस्व सङ्कलन तथा त्यसको प्रभावकारिताका लागि अनुगमन तथा मूल्याङ्कन नभएको ।

४.२.१ स्थानीय राजस्व परामर्श समिति

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ६५ मा स्थानीय राजस्व परामर्श समिति सम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ । यस समितिले राजस्व सम्बन्धी नीति तथा कानून तर्जुमा, संशोधन, परिमार्जन र सोको परिपालना सम्बन्धी परामर्श, राजस्वको स्रोत, दर, दायरा विश्लेषण गरी प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको विश्लेषण, अनुमान, कर, गैरकर, सेवा शुल्क, दस्तुर आदिको दर सम्बन्धमा परामर्श दिने जस्ता कार्यहरू गर्दछ । यस नगरपालिकामा स्थानीय राजस्व परामर्श समितिको गठन देहाय अनुसार भएको छ ।

तालिका १६: राजस्व परामर्श समितिको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१.	विमला खड्लुका	उप-प्रमुख	संयोजक
२.	कृष्ण प्रसाद खरेल	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	सदस्य
३.	मनवाहादुर पुन	वडा अध्यक्ष	सदस्य
४.	धनसरा सुनार	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
५.	डम्बर तिवारी	उ.वा.स अध्यक्ष	सदस्य
६.	केसर बहादुर डाँगी	अ. छैटौ	सदस्य
७.	दिपक आर्चाय	सहायक पाँचौ (कम्प्युटर अपरेटर) राजस्व शाखा प्रमुख	सदस्य सचिव

लेकवेशी नगरपालिकाको राजस्व परिचालनमा प्रभावकारिता ल्याउनका लागि नगरपालिका उपाध्यक्ष श्री विमला खड्लुकाको संयोजकत्वमा राजस्व परामर्श समितिको बैठक गरी राजस्वको दर निर्धारण सिफारिस, वार्षिक राजस्व अनुमान आदि निर्णय गर्ने गरेको पाइन्छ ।

४.२.२ राजस्व शाखा तथा राजस्व प्रशासन

यस नगरपालिकाको संगठन संरचनामा राजस्व प्रशासन छैन । अतः यसमा स्थायी दरबन्दी नरहेकोले प्राविधिकहरूले विशेष गरी सहायक पाँचौहरूले काम गरिरहेका छन् । राजस्वमा काम गर्न कम्प्युटर लगायत भौतिक साधनहरूको व्यवस्था गरिएको छ । यसै गरी राजस्व प्रशासन सञ्चालनको लागि छुट्टै सफ्टवेयर पनि सञ्चालनमा छ । यसबाट कम्प्युटर प्रणालीबाट विलिड सिस्टम गर्ने गरिन्छ । तर सो सफ्टवेयर स्थानीय सञ्चित कोष व्यवस्थापन प्रणाली (SUTRA) संग मिल्दो छैन । राजस्व प्रशासनमा करदाताको विवरण अद्यावधिक छैन ।

नगरपालिकाको राजस्व प्रशासनलाई अझ प्रभावकारी बनाउने नीति चालु बजेट मार्फत पनि नगरपालिकाले लिएको छ । यसको प्रभावकारिताका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरूमा जनशक्ति व्यवस्थापन, राजस्व शाखाको संस्थागत विकास, राजस्व सम्बन्धी कार्ययोजना तर्जुमा, मालपोत कार्यालयबाट स्थानीय जग्गाको लगत अद्यावधिक, करदाताहरूको पहिचान र लगत अभिलेखीकरण, कर तथा गैर करका स्रोतहरूको पहिचान गर्नुपर्ने रहेको छ । यसैगरी राजस्व प्राप्त हुने पूँजीगत निर्माण, पर्यटकीय क्षेत्रहरूको प्रवर्द्धन, ऐतिहासिक स्थलहरूको प्रचार प्रसारका साथै होमस्टे विकास र प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने छ । वडास्तरमा काम गर्ने कर्मचारीलाई प्रभावकारी सेवा प्रवाह र राजस्व सङ्कलन कार्यमा परिचालन गर्नुपर्ने हुन्छ । साथै नगरपालिका तथा वडा कार्यालयका राजस्व प्रशासनसँग सम्बन्धित कर्मचारीहरूलाई राजस्व र आयका शीर्षकका विषयमा अभिमुखीकरण र अभिलेख व्यवस्थापन सम्बन्धी क्षमता विकास महत्वपूर्ण हुने देखिन्छ । यसैगरी राजस्व सङ्कलनको लागि स्थानीय स्तरमा जन-जागरण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी जनतामा “कर तिर्नु कर्तव्य मात्र होइन गौरव पनि हो” भन्ने भावनाको विकास गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

तालिका १७: राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१.	दिपक आर्चाय	सयक स्तर पाँचौ	राजस्व शाखा प्रमुख

४.३ विगतको आय परिचालनको अवस्था

यस नगरपालिकाको कुल आयमा आन्तरिक आयको हिस्सा न्यून रहेको छ । आन्तरिक आय तर्फ नदीजन्य पदार्थ बिक्री, सिफारिश दस्तुर तथा मालपोत यहाँका मुख्य आयस्रोतका रूपमा रहेका छन् । हालको अवस्थामा आन्तरिक आय तर्फ नगरपालिकाको लागि सम्पत्ति कर र मालपोत नै मुख्य तथा दिगो क्षेत्र हुन् । नगरपालिकाले मालपोतलाई जमीनको उपयोगका आधारमा वर्गिकरण गरेर दर निर्धारण गरेको छ । हालसम्म सम्पत्ति कर लागू नभएको भएपनि आगामी आ.व.मा यसको कार्यान्वयन शुरु गरीने छ । उद्योग व्यवसायको विकास भए अनुसार व्यवसाय करको असुली देखिदैन तथापि गत आर्थिक वर्षमा घुम्ती शिविर मार्फत व्यवसाय दर्ता अभियान सञ्चालन गरिएकोले केही रकम सङ्कलन भएको देखिन्छ । घरबहाल कर, विज्ञापन कर, जडीवुटी कबाडी जीवजन्तु करको सम्भावना तत्कालका लागि निकै न्यून रहेको देखिन्छ । नगरपालिकासँग विगत आर्थिक वर्षहरूको तथ्याङ्कको शीर्षकगत आय सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थित देखिदैन । यसले गर्दा नगरपालिकाको समग्र राजस्व प्रक्षेपणलाई यथार्थको नजिक पुऱ्याउन कठिनाइ रहेको छ । नगरपालिकाबाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार नगरपालिकाले विगत आ.व. २०७६।७७ र २०७७।७८ मा सङ्कलन गरेको यथार्थ आय, चालु आ.व.का लागि गरिएको अनुमान सम्बन्धी आय विवरण देहाय अनुसार रहेको छ ।

तालिका १८: विगतको आय परिचालनको अवस्था तथा अनुमान

आय शीर्षक	२०७६/०७७ को यथार्थ आय	२०७७/०७८ को यथार्थ आय	२०७८/०७९ को अनुमानित आय
क. आन्तरिक आय	३२३५९।०३७७३	३१२०।४४२१	८२९७३।०२७४९
— आन्तरिक आम्दानी	३२,३५९।०४	३,१२०।४४	८२,९७३।०३
ख. राजस्व बाँडफाँड	९२,१६८।००	१०५,७४४।२७	१०६,६५३।९६
— सङ्घीय सरकारबाट (मु.अ.कर तथा अन्तःशुल्क)	९२,१३८।००	७७,८६०।५५	८९,७४३।४९
— प्रदेश सरकारबाट (सवारी साधन)	३०।००	२७,८८३।७२	१६,९१०।४७
ग. वित्तीय हस्तान्तरण तथा अनुदान	४१९,८२७।३४	५०४,६७६।४८	५२६,४१२
सङ्घीय सरकार	४१९,८२७।३४	५०४,६७६।४८	५२६,४१२.००
— समानीकरण अनुदान	१२३९.५१	१२४१६०	१३२८५७

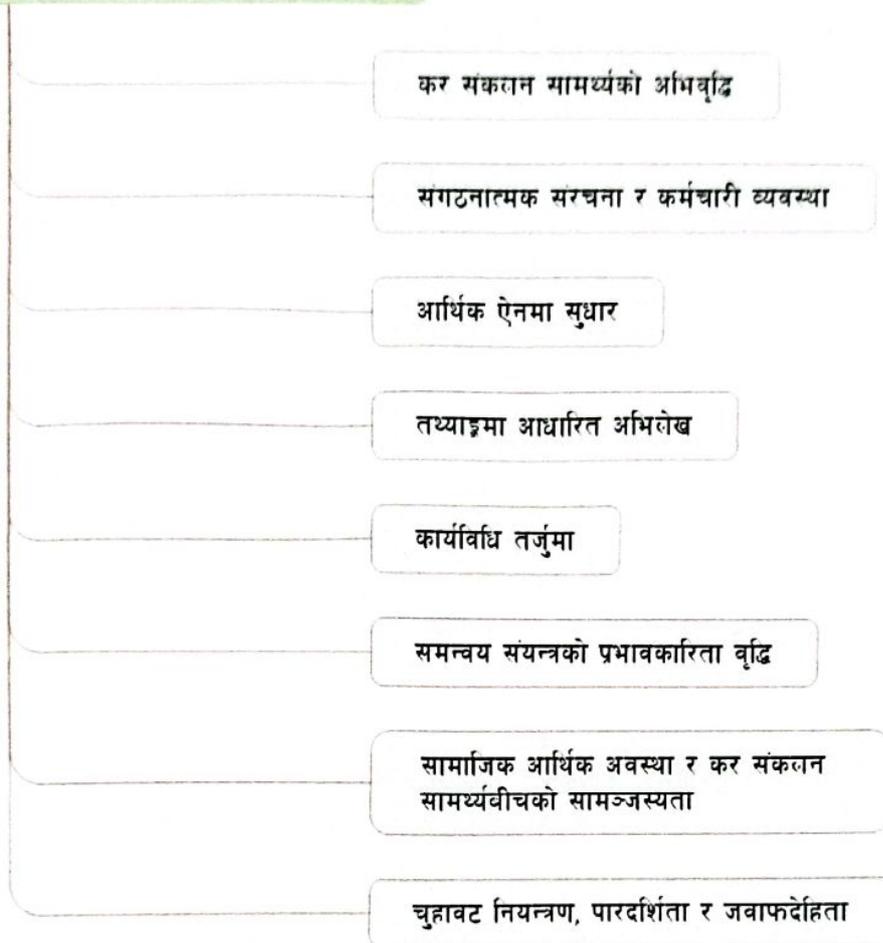
बाय शीर्षक	२०७६/०७७ को यषार्थ बाय	२०७७/०७८ को यषार्थ बाय	२०७८/०७९ को अनुमानित बाय
- सशर्त अनुदान	२५७६१४.३४	३३४३३१.०९	३२९,८५५
विशेष	२५०००	२७६१४.७०५	५१७००
समपुरक	०	१८५७०.६८८	१२०००
- अन्य अनुदान	१३,२६२.००	-	-
प्रदेश सरकार	०	०	०
- समानिकरण अनुदान	०	०	०
- सशर्त अनुदान	०	०	०
	०	०	०
- समपुरक अनुदान	०	०	०
- अन्य संस्थागत आन्तरिक अनुदान	०	५२८१०१५७३	०
कुल जम्मा	५४४,३५४।३८	६६६,३५१।७७	७१६०३८।९५

माथिको तालिकाबाट यस नगरपालिकाको आय संरचना हेर्दा कुल आयमा आन्तरिक आयको हिस्सा करिव १ प्रतिशत देखिन्छ । यद्यपि नगरपालिकाको समग्र आयको प्रमुख स्रोतको रूपमा सङ्घीय सरकारबाट प्राप्त हुने अन्तर सरकारी वित्त हस्तान्तरण र कार्यक्रम वापतको अनुदान नै रहेको देखिन्छ । उल्लेखित तालिका अनुसार नगरपालिकाको समग्र आयको सारांश देहाय अनुसार रहेको छ :

४.४ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू

यस नगरपालिकाको आय परिचालनको सुधारका लागि महत्वपूर्ण कार्यहरू गर्नुपर्ने देखिएको छ । यहाँ रहेका समस्या तथा सवालहरूलाई चित्र नं. ८ मा छोटकरीमा देखाइएको छ र विस्तृत व्याख्या तल गरिएको छ ।

राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू

चित्र ८: राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू

क) कर सङ्कलन सामर्थ्यको अभिवृद्धि

यस नगरपालिकाको नियमित, दिगो तथा महत्वपूर्ण आन्तरिक स्रोतका रूपमा रहेका करहरू जस्तै सम्पत्ति कर, व्यवसाय कर, घरजग्गा बहाल कर आदिहरू प्रभावकारी कार्यान्वयनमा आउन सकेका छैनन् । कर सङ्कलनका सबै सम्भाव्य क्षेत्रहरूलाई यस अध्ययन क्रममा क्रियाकलाप पहिचान गरिए अनुरूप तिनीहरूको व्यवहारिक कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्ने भएको छ ।

ख) संगठनात्मक संरचना र कर्मचारी व्यवस्था

नगरपालिका राजस्व उपशाखाकै लागि छुट्टै कर्मचारी व्यवस्था नभएकोले अन्य जिम्मेवारी समेत भएका कर्मचारीलाई राजस्वको पनि कामको जिम्मेवारी दिइएको हुनाले कामको भार बढ्न गई कामको प्राथमिकतामा समेत अलमलको स्थिति सिर्जना भएको छ । नगरपालिकाको संगठन व्यवस्थापन सर्भेक्षण गरी नगरपालिकाका कार्यालयमा शाखा, उपशाखा, एकाइहरूको आवश्यकता पहिचान गरी सम्बन्धित शाखा, उपशाखा, एकाइहरूको कामको चाप तथा आवश्यकताका

आधारमा नगरसभाबाट कर्मचारी दरबन्दी स्वीकृत गरी राजस्व उपशाखाका लागि छुट्टै कर्मचारीको व्यवस्था गर्नु आवश्यक देखिन्छ । यसै गरी राजस्व शाखाका कर्मचारीहरूलाई समय समयमा क्षमता वृद्धिको तालिमहरू दिनुपर्ने देखिन्छ ।

(ग) आर्थिक ऐनमा सुधार

नगरपालिकाको आर्थिक ऐन भएपनि ऐनलाई सुधार गरी व्यवहारिक तथा वस्तुपरक बनाउनु पर्ने देखिन्छ । जस्तै आर्थिक ऐनमा सवारी करको व्यवस्था गरिएको छ तर प्रचलित सङ्घीय कानुनी व्यवस्था अनुरूप यो कर सबै सवारी साधनमा लिन नपाइने हुँदा यसलाई हटाउनु पर्नेछ । यसै गरी नगरपालिकाको जे.सी.बी., ट्राक्टर, प्रोजेक्टर तथा अन्य यन्त्र उपकरण जस्ता भौतिक सम्पत्तिको भाडा दर ऐनमा उल्लेख नभएको हुँदा यिनीहरूलाई ऐनमा समावेश गर्नुपर्ने देखिन्छ । यस्तै, परिवर्तित व्यवस्था अनुसार सबै जग्गा जमीनमा सम्पत्ति कर लगाउन नपाइने भएकाले सम्पत्ति कर लगाउन आर्थिक ऐनलाई सोही अनुसार परिमार्जन गर्नु पर्नेछ । आगामी आ.व. २०७७/७८ का लागि आर्थिक ऐनको नमूना मस्यौदा अनुसूची ५ मा संलग्न गरिएको छ ।

घ) तथ्याङ्कमा आधारित अभिलेख

नगरपालिकाको आन्तरिक आयमा वृद्धिका लागि आयका स्रोतहरूको अभिलेख अद्यावधिक हुनु जरुरी हुन्छ । नगरपालिकालाई राजस्वका क्षेत्रधिकारसँग सम्बन्धित व्यक्तिगत सम्पत्तिहरू, व्यापार व्यवसायहरू, सेवा तथा सुविधाहरू आदिको अभिलेख तयार गरी हरेक वर्ष अद्यावधिक गर्नुपर्ने देखिन्छ । अद्यावधिक अभिलेखविना राजस्व सम्बन्धी नीति निर्धारण, प्रक्षेपण, असुली व्यवस्थाको अनुगमन प्रभावकारी हुन सक्दैन ।

(ङ) कार्यविधी तर्जुमा

आय परिचालन सम्बन्धी नीति तथा मुख्य आय शीर्षकहरूबाट आय सङ्कलन गर्ने कार्यविधी तयार गरी नगरपालिकाले वडा समितिहरूलाई समेत उपलब्ध गराउनु पर्दछ । कार्यविधीमा आय सङ्कलन गर्ने तरिका, प्रतिवेदन बुझाउने ढाँचा, नगद दाखिला सम्बन्धी व्यवस्था, अनुगमन जस्ता विषय वस्तुहरू उल्लेख गर्नु पर्दछन् ।

(ज) समन्वय संयन्त्रको प्रभावकारिता वृद्धि

राजस्वका आधार निर्धारण तथा दरहरूमा परिमार्जनका लागि राजस्व परामर्श समितिको भूमिकालाई सक्रिय बनाउनु आवश्यक हुन्छ । राजस्व परिचालन सम्बन्धित नीति निर्माण, शुल्क तथा दस्तुरको दर निर्धारण, राजस्व सङ्कलन विधि निर्धारण जस्ता कार्यमा आन्तरिक तथा बाह्य निकायहरूसँग समन्वय गर्न आवश्यक हुन्छ । राजस्व तथा कर सङ्कलनमा वडा समितिको भूमिकालाई स्पष्ट व्याख्या गरी वडा र राजस्व शाखा बीच निरन्तर समन्वय हुन जरुरी देखिन्छ । साथै राजस्व वाँडफाँड सम्बन्धमा केन्द्र, प्रदेश तथा अन्य स्थानीय तहहरूसँग समन्वय गर्न

आवश्यक देखिन्छ ।

(भ) सामाजिक-आर्थिक अवस्था र कर सङ्कलन सामर्थ्य बिचको सामञ्जस्यता

नेपालमा अधिकांस पहाडी स्थानीय जीवन कृषि क्षेत्रमा जीवन निर्वाहमुखी छ । साथै आर्थिक स्रोत पनि कमजोर भएको हुनाले जनसंख्याको ठूलो हिस्साको कर तिर्न सक्ने क्षमता कमजोर भएको हुँदा राजस्वको सम्भाव्यता पनि कम रहेको छ । त्यसैले यस स्थानीय स्तरमा पनि आज आर्जनका अवसरहरूको कमी रहेको छ । यसका साथै करदातामा कर तिर्नुपर्छ भन्ने ज्ञान र भावनाको कमी रहेको हुँदा नयाँ करहरू थपिनु भनेको स्थानीयलाई समस्याका रूपमा रहन सक्दछ । अर्का तर्फ, दिएका कानुनले अधिकार क्षेत्रहरूमा कर सङ्कलन नगर्दा नगरपालिकाले कर सङ्कलन सामर्थ्य कमजोर देखिन सक्छ । त्यसैले नगरपालिका भित्रका सबै सम्भाव्य क्षेत्रहरूमा न्यूनतम दर र करका प्रगतिशील सिद्धान्तलाई ध्यानमा राखी कर कार्यान्वयन गर्नु उपयुक्त हुनसक्छ ।

(ब) चुहावट नियन्त्रण, पारदर्शिता र जवाफ देहिता

नगरपालिकाले आय व्ययको विवरण आवधिक रूपमा प्रकाशमा ल्याउनु पर्दछ । साथै करदातासँग निरन्तर संवाद गर्नुपर्दछ । यसका लागि सूचना प्रविधी तथा सामाजिक मिडिया मार्फत् राजस्व र खर्चको विवरणबारे जनता तथा सरोकारवाला पक्षहरूलाई जानकारी गराउनु यस दिशातर्फको केही सकारात्मक प्रसासहरू हुन सक्दछन् । नगरपालिकामा आयको सङ्कलन अवस्थाको अनुगमन गरी राजस्व चुहावट भएको पाइएमा त्यसलाई नियन्त्रण गर्न तत्काल आवश्यक कार्य गर्नु पर्दछ ।

परिच्छेद - पाँच: राजस्व सुधार कार्ययोजना

यस परिच्छेद पाँचमा लेकवेशी नगरपालिकाले आगामी आ.व.को राजस्व परिचालनलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि उपयुक्त कार्ययोजनाहरू प्रस्तुत गरिएको छ । परामर्शदानाद्वारा संकलित तथ्याङ्क तथा सूचनाहरू, तिनीहरूको विश्लेषणबाट आएका नतिजाहरू तथा नगरपालिकासंग सम्बद्ध सरोकार पक्षहरूसंग गरिएको छलफल तथा कुराकानीलाई समेत समावेश गरी कार्ययोजनाको मस्यौदा तयार गरिएको हो । राजस्व सुधारका कार्ययोजना तालिका तालिकाहरूमा विस्तृतमा उल्लेख गरिएको छ ।

क. कर राजस्व सुधारका कार्य योजनाहरू

तालिका १९: राजस्व सुधार कार्ययोजनाहरू

क्र.स.	सुधारका लागि गर्नु पर्ने कार्यहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
१	भूमिकर तथा मालपोत		
	१. जग्गाको मूल्याङ्कनको दर निर्धारण गरी मालपोतको दर परिमार्जन गर्ने ।	२०७९ असार मसान्त	राजस्व परामर्श समिति
	२. घुम्ती सेवा सञ्चालन गरी समयमा मालपोत तिर्न उत्साहित गर्ने ।	२०७९ पौष देखि अर्धवार्षिक रूपमा नियमित	राजस्व शाखा वडा कार्यालय
२	सम्पत्ति कर		
	१. आर्थिक ऐनमा सम्पत्ति कर लगाउने स्पष्ट व्यवस्था गर्ने ।	२०७९ असार मसान्त	राजस्व परामर्श समिति
	२. सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधीलाई अद्यावधिक गर्ने ।	२०७९ पौषसम्म	राजस्व परामर्श समिति
	३. वडामा जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	२०७९ मंसिरदेखि नियमित	राजस्व शाखा वडा कार्यालय
	४. सम्बन्धित कर्मचारी तथा पदाधिकारीका लागि तालिमको व्यवस्था गर्ने ।	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
३	घर जग्गा बहाल कर		
	१. प्रगतिशिल करको दर अवलम्बन गर्ने	२०७९ असार मसान्त	राजस्व परामर्श समिति
	२. बहालमा भएका घर तथा जग्गाहरूको लगत सङ्कलन गर्ने ।	२०७९ पौषसम्म	राजस्व शाखा वडा कार्यालय
	३. बहालमा लगाएका घरनीहरूलाई जानकारी गराई करको दायरमा ल्याउने ।	२०७९ भाद्र देखि निरन्तर	राजस्व शाखा, राजस्व परामर्श समिति, वडा कार्यालय
४.	व्यवसाय कर		
	१. व्यवसाय कर व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधी तर्जुमागरी लागु गर्ने ।	२०७९ माघसम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
	२. व्यवसाय कर सम्बन्धमा दण्ड सजाय तथा	२०७९ माघसम्म	राजस्व परामर्श समिति

क्र.स.	सुधारका लागि गर्नु पर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
	पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने ।		
	३. दर्ता भएका व्यवसायहरुको लगत अद्यावधिक गर्ने तथा दर्तामा नआएकालाई दर्ता गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।	नियमित	राजस्व शाखा बडा कार्यालयहरु
	४. व्यवसाय दर्ता तथा कर सङ्कलनका लागि मुख्य बजारक्षेत्रहरुमा घुम्ती सेवा तथा अभियान सञ्चालन गर्ने ।	२०७९ पौष देखि अर्धवार्षिक रूपमा	राजस्व शाखा बडा कार्यालयहरु
५.	जडीवुटी, कबाडी र जीवजन्तु कर		
	१. जडीवुटी तथा कबाडी सङ्कलनको सम्भाव्य क्षेत्र पहिचान गरी बिक्री हुने परिमाण यकिन गर्ने ।	२०७९ आषाढ मसान्त	राजस्व शाखा राजस्व परामर्श समिति
	२. जडीवुटी र कबाडी करको दर निर्धारण गरी सो अनुसार ठेक्का बन्दोवस्त गर्ने गर्ने ।	२०७९ आषाढ मसान्त	नगर सभा, कार्यपालिका

ख. गैरकर राजस्व सुधार कार्य योजनाहरु

तालिका २०: गैरकर राजस्व सुधार योजनाहरु

क्र.स	सुधारका लागि गर्नु पर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
१	कान'नी तथा नीतिगत व्यवस्था		
	१. आर्थिक ऐन पुनरावलोकन गरी परिमार्जन गर्ने । - हालको राजस्व अधिकारका सम्भाव्य शीर्षकहरु अनुसार शीर्षक हेरफेर गर्ने । - व्यवहारिक नदेखिएका, लागु नहुने तथा सङ्घीय कान'नसँग बाफिने प्रावधानहरुलाई हटाउने । - राजस्व असुलीको व्यवस्थासंगै दण्ड, सजाय तथा पुरस्कारको व्यवस्था पनि उल्लेख गर्ने । - जग्गाको मूल्याङ्कनको दर निर्धारण गरी मालपोतको दर परिमार्जन गर्ने ।	२०७९ असार मसान्त	राजस्व परामर्श समिति
	२. राजस्व नीति सामर्थ्यमा आधारित तथा Tax-benefit Principle मा आधारित बनाउने	२०७९ कार्तिक मसान्त	नगरपालिका
२	सांगठनिक व्यवस्था (शाखा, जनशक्ति, पूर्वाधार र सूचना व्यवस्था)		
	१. राजस्व उपशाखा लाई शाखाको रूपमा स्थापना गर्ने ।	२०७९ चैत मसान्त सम्म	नगरपालिका
	२. राजस्व शाखाका लागि थप कर्मचारी, सफ्टवेयर तथा भौतिक सुविधाको व्यवस्था गर्ने ।	२०७९ चैत मसान्तसम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

क्र.स	सुधारका लागि गर्नु पर्ने कार्यहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
	३. राजस्व सफ्टवेयर सम्बन्धी तालिमको व्यवस्था गर्ने ।	२०७९ असार मसान्तसम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
	४. विभिन्न स्रोतका आन्तरिक आयलाई सम्बन्धित शीर्षक अन्तर्गत आम्दानी बाँच्ने ।	२०७९ असार मसान्त	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, आर्थिक प्रशासन शाखा
३	करदाता लक्षित कार्यक्रम तथा पारदर्शिता		
	१. विभिन्न सञ्चार माध्यमबाट कर असुलीका लागि चेतनामूलक सूचनाहरू प्रचार प्रसार गर्ने ।	२०७९ मंसिरदेखि निरन्तर	राजस्व परामर्श समिति र वडा कार्यालय
	२. चौमासिक रूपमा खर्चसँगै आन्तरिक आय सङ्कलनको विवरण सार्वजनिक गर्ने ।	चौमासिक	आर्थिक प्रशासन शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
४.	राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन		
	१. यस कार्ययोजनामा उल्लेख भएका क्रियाकलापहरू कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्ने	२०७९ साउन देखि निरन्तर	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
	२. कार्ययोजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने बजेट व्यवस्था गर्ने ।	२०७९ माघ मसान्त	कार्यपालिका नगर सभा

परिच्छेद - छ: आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण

यस परिच्छेद छ मा आगामी तीन आ.व.हरूका लागि नगरपालिकाको राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ । नगरपालिकाको राजस्व अधिकार, हालको आय सङ्कलन अवस्था तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना समेतलाई मध्यनजर गर्दै आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको छ । उक्त प्रक्षेपण गर्दा महालेखा परीक्षकले स्वीकृत गरेको एकीकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गीकरण र व्याख्या, २०७४ को आधारमा गरिएको छ । यस प्रक्षेपणले आय बजेट तर्जुमा गर्न उल्लेखनीय सहयोग पुग्नेछ ।

६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण

माथि भनिए अनुसार आगामी तीन वर्ष (आ.व. २०७७/७८ देखि २०७९/८०) को लागि आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यो आय प्रक्षेपण अनुमान राजस्व सुधार योजनामा प्रस्ताव गरिएका क्रियाकलापहरूको आधारमा गरिएको छ । प्रक्षेपण गरिएका अधिकांश शीर्षकहरूको आय प्राप्त तथ्याङ्कमा आधारित छ भने भविष्यमा आयका आधारको दायरा बढ्न गई सोबाट हुने योगदानलाई समेत मध्यनजर गरिएको छ भने केही शीर्षकहरूको आय प्रक्षेपण विगतको आय सङ्कलनको वृद्धिदरलाई आधार मानि गरिएको छ ।

तालिका २१: आगामी आ.व.का लागि राजस्व प्रक्षेपणका आधारहरू (रु. हजारमा)

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	कुल सम्भाव्यता	आगामी आ.व.हरूको लागि प्रक्षेपणको आधार
क.	बान्तरिक आय तर्फ	२४७११.७३७	
११३१३	सम्पत्ति कर	३९६३.७	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १७ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११३१४	भूमि कर (मालपोत)	१३३१.४४	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १७ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११३२१	घर बहाल कर	३२४९	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १७ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११३२२	बहाल विटौरी शुल्क	१००	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १७ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४६११	व्यवसाय कर	६३५.९	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १७ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क तथा बिक्रि	५०	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १७ प्रतिशतले बढ्दै जाने
	दुइ, गिट्टी, बालुवा बिक्री	८८६७.९९७	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १७ प्रतिशतले बढ्दै जाने
	साना सवारी शुल्क	१००	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १७ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४१५१	सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय	८५०	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको १०० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १७ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११६३१	कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर	६०	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १७ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२४१	पार्किङ शुल्क	१०७	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १७ प्रतिशतले बढ्दै जाने

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	कुल सम्भाव्यता	भागीमा भा.व.हरुको लागि प्रक्षेपको आधार
	प्रदुपण शुल्क	२१००	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १७ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२४२	नक्सापास दस्तुर	३७५	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १७ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२४३	सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर	३००	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको १०० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १७ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर र व्यक्तिगत घटना दर्ता (विलम्ब) शुल्क	२००	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको १०० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १७ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२४९	अन्य दस्तुर (दर्ता, अनुमति, इजाजत आदि)	५००	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको १०० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १७ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२४९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क (मूल्याङ्कन समेत)	११०	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको १०० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १७ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२२९	न्यायिक दस्तुर	१०	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको १०० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १७ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२५३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर	६७६.७	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १७ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर	१००	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको १०० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १७ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४५२९	अन्य राजस्व	६२५	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १७ प्रतिशतले बढ्दै जाने
		४००	
ख	राजस्व बाँडफाँट	९२२२३	
ख.१	नेपाल सरकार	८८५१०	
१४४९९	बाँडफाँट भई प्राप्त हुने मु.अ.कर	४४९६०	गत आ.को प्राप्त रकममा क्रमशः ७ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान जाने अनुमान
	बाँडफाँट भई प्राप्त हुने अन्तः शुल्क		गत आ.को प्राप्त रकममा क्रमशः ७ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान जाने अनुमान
१४९५३	बाँडफाँट भई प्राप्त वन रोयल्टी	१९०	गत आ.को प्राप्त रकममा क्रमशः ७ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान जाने अनुमान
ख.२	प्रदेश सरकार	३७९३	
१४९७७	प्रदेशसंग राजस्व बाँडफाँट	०	अनुमान नगरिएको
११३९५	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर	३५४८	गत आ.को प्राप्त रकममा क्रमशः ७ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान जाने अनुमान
११४७१	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने मनोरञ्जन कर	०	अनुमान नगरिएको
११४७२	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने विज्ञापन कर	१६५	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको ७० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा ७ प्रतिशतले बढ्दै जाने
ग.	अनुदान तथा वित्तीय हस्तान्तरण	५२६४९२	
ग.१	नेपाल सरकार	५२६४९२	
१३३९१	समानिकरण अनुदान	१३२८५७	गत आ.को प्राप्त रकममा क्रमशः ७ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान जाने अनुमान
१३३९२	ससर्त अनुदान चालु	२७५२०५	गत आ.को प्राप्त रकममा क्रमशः ७ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान जाने अनुमान
१३३९३	ससर्त अनुदान पूँजीगत	५४६५०	गत आ.को प्राप्त रकममा क्रमशः ७ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान जाने अनुमान

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	कुल सम्भाव्यता	आगामी आ.व.हरुको लागि प्रक्षेपणको आधार
१३३१४	विशेष अनुदान चालु	०	गत आ.को प्राप्त रकममा क्रमशः ७ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान जाने अनुमान
१३३१५	विशेष अनुदान पूजीगत	५१७००	
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु	०	गत आ.को प्राप्त रकममा क्रमशः ७ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान जाने अनुमान
१३३१७	समपुरक अनुदान पूजीगत	१२०००	
१३३१८	अन्य अनुदान चालु	०	अनुमान नगरिएको
	(सामाजिक सुरक्षा समेत)	०	
१३३१९	अन्य अनुदान पूजीगत	०	
ग.२	प्रदेश सरकार	०	
१३३११	समानीकरण अनुदान	०	अनुमान नगरिएको
१३३१२	ससर्त अनुदान चालु	०	
१३३१३	ससर्त अनुदान पूजीगत	०	अनुमान नगरिएको
१३३१४	विशेष अनुदान चालु	०	
१३३१५	विशेष अनुदान पूजीगत	०	अनुमान नगरिएको
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु	०	
१३३१७	समपुरक अनुदान पूजीगत	०	अनुमान नगरिएको
१३३१८	अन्य अनुदान चालु	०	
१३३१९	अन्य अनुदान पूजीगत	०	अनुमान नगरिएको
ग.३	बन्य आन्तरिक अनुदान	०	
१३४११	अन्य संस्थागत आन्तरिक	०	अनुमान नगरिएको
	अनुदान	०	
१३४१२	अन्य व्यक्तिगत आन्तरिक	०	अनुमान नगरिएको
	अनुदान	०	
कुल जम्मा		६४३३४६/७३७	

६.२ नगरपालिकाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण

प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजनाको उचित कार्यान्वयनबाट नगरपालिकाको कुल आय आ.व. २०७७/७८ को यथार्थ रु. ६६६,३५१,७७०.८४ (तालिका २२) रहेकोमा कार्ययोजनाको अन्तिम वर्ष आ.व. २०८१/८२ मा रु. ७९८२३३५६६.९४ अर्थात् १.१९ गुणा ले बढोत्तरी हुने अपेक्षा गरिएको छ । यस नगरपालिकामा आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरु मध्ये अन्य सेवा शुल्कको परिमाण सबैभन्दा बढी देखिन्छ भने क्रमशः सम्पत्ति कर, दस्तुर, व्यवसाय कर आदि आन्तरिक राजस्वका प्रमुख स्रोतका रूपमा रहने देखिन्छ ।

यस नगरपालिकाको आगामी तीन वर्षको प्रक्षेपित राजस्व/आयको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । माथिका परिच्छेदहरूमा प्रस्ताव गरिए अनुसार र ऐन अनुसार करका दायरा विस्तार गर्न सकेको खण्डमा तालिका २२ मा दिए अनुसार नगरपालिकाको आय वृद्धि हुने देखिन्छ । आय शीर्षकको सम्भाव्य आधार तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयनलाई आधारमानी प्रक्षेपणको लागि राजस्व संकेत वर्तमानमा सिफारिश गरिएको लेखा कोडको आधारमा गरिएको छ ।

६.३ नगरपालिकाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण

तालिका २२: नगरपालिकाको आगामी ३ आर्थिक वर्षको आन्तरिक राजस्वको प्रक्षेपण

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	वर्षार्थ			बनुमानित ०७८/७९	सम्भाव्यता	प्रक्षेपण		
		०७५/०७६	०७६/०७७	०७७/७८			०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२
१००००	राजस्व तथा बनुदान	४१४,५६६,७७९.७०	५४४,३५४,३७७.७३	६६६,३५१,७७०.८४	७१६,०३८,९८९.४९	६४३,३४६,७३७.००	६८६,७३९,५८२.०७	७४०,२९६,७१०.६९	७९८,२३३,५६६.९४
	बान्तरिक बाय	८,६५४,६२०.१२	३२,३५९,०३७.७३	३,१२०,४४२.१२	८२,९७३,०२७.४९	२४,७११,७३७.००	२२,४९८,०६३.३०	२६,३५४,०९७.८९	३०,८७१,०३३.९४
११३१३	सम्पत्ति कर	०	०	९७८६१७	१३०००००	३९६३७००	३५६७३३०	४,१७८,७४९.२०	४,८९४,९६२.०३
११३१४	भूमि कर/ मालपोत	०	२६०००००	०	०	१३३१४४०	११९८२९६	१,४०३,६७६.८३	१,६४४,२५८.७१
११३२१	घर बहाल कर	०	१५०००००	९३९२३	१०००००	३२४९०००	२९२४१००	३,४२५,२७३.३९	४,०१२,३४४.९४
११३५१	व्यवसाय कर	०	०	०	०	६३५९००	५७२३१०	६७०,४००.५४	७८५,३०३.२१
११६१३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर	०	५००००			६७६७००	६०९०३०	७३,४१४.१३	८३५,६८९.०८
११३२२	बहाल बिटौरि शुल्क	०	०	०	०	१०००००	९००००	१०५,४२४.४७	१२३,४९४.७७
११६३२	अखेटोपहारमा लाग्ने कर	०	१००००					-	-
१४१५१	सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय	०	०		१८००००	८५००००	८५००००	९९५,६८४.९६	१,१६६,३३९.४५
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क तथा बिक्री (दुग्ध, मिट्टी, बालुवा बिक्री)	०	९९०५०००	०	०	५००००	४५०००	५२,७१२.७३	६१,७४७.३८
१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क -मुल्याङ्कन समेत)	०	१०००००	११८००	२००००	११००००	९९०००	११५,९६८.०१	१३५,८४४.२४
१४२२१	न्यायिक दस्तुर	०	२००००	१६३७४	१६०००	१००००	९०००	१०,५४२.५५	१२,३४९.४८
११६३१	कृषि तथा पशुजन्य बस्तुको व्यवसायिक कारोबारमा लाग्ने कर	०	५००००			६००००	५४०००	६३,२५५.२८	७४,०९६.८६
११६९१	अन्य कर	०	५०००००	२८६५२८			०	-	-
१४२४१	पार्किङ शुल्क					१०७०००	९६३००	११२,८०५.२५	१३२,१३९.४०
	प्रदुषण शुल्क					२१०००००	१८९००००	२,२१३,९३४.७९	२,५९३,३९०.०८
१४२२१	साना सवारी	०	२०००००	८३००		१०००००	९००००	१०५,४२४.४७	१२३,४९४.७७
१४२२३	शिक्षा क्षेत्रको आम्दानी	०	३०००००					-	-
१४२४२	नक्सापास दस्तुर	०	२००००००			३७५०००	३३७५००	३९५,३५५.५०	४६३,१०५.३७
१४२४३	मिफारिषा दस्तुर	०	११५००००	९८४४५०	१३५००००	३०००००	३०००००	३५१,४१८.२२	४११,६४९.२२
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर	०	३५०००	८८५६७	२२००००	२०००००	२०००००	२३४,२७८.८१	२७४,४३२.८१
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर	०	१५०००			४५०००	१०००००	११७,१३९.४१	१३७,२१६.४१
१४२४९	अन्य दस्तुर	०	१५०००	१२४३८७	११९०००	५०००००	५०००००	५८५,६९७.०३	६८६,०८२.०३

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ			अनुमानित 036/09	सम्भाव्यता	प्रक्षेपण		
		004/004	004/003	003/03			009/50	050/51	051/52
१४३११	न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत	0	२००००			१२५०००	१२५०००	१४६,४२४.२६	१७१,५२०.५१
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	0	0	५२०४९६.१२	५५००००	५०००००	५०००००	५८५,६९७.०३	६८६,०८२.०३
१४३२९	अन्य राजस्व			0	१०००००	४०००००	४०००००	४२१,७०१.८६	४९३,९७९.०६
१४३५४	एफ.एम. रेडियो	0	५०००००						
१४३५५	बेरुज	0	१३३८९०३७.७३		७८९७३०२७.४९				
३२१२२	बैक मौज्जात	0	१३३८९०३७.७३		७८९७३०२७.४९				
	राजस्व बाँडफाँड	६७०६८,०७४.५८	९२,१६८,०००.००	१०५,७४४,२७१.८०	१०६,६५३,९६२.००	९२,२२३,०००.००	९२,२२३,०००.००	१०५,८०९,११६.४४	११३,७२४,०१०.०६
	सङ्घीय सरकार	६२,७०५,४९४.०८	९२,१३८,०००.००	७७,८६०,५४७.५०	८९,७४३,४९१.००	८८,५१०,०००.००	८८,५१०,०००.००	१०२,२५०,८४६.८३	१०९,९०९,६४६.७४
११४११	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर		४५,६५०,०००.००	७६,९००,१७५.०२	४४९९००००	४४९९००००	४४९९००००	५१,०१५,६७५.०२	५४,८३२,८६३.१८
११४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्तःशुल्क		४५,६५०,०००.००		४४९९००००	४४९९००००	४४९९००००	५१,०१५,६७५.०२	५४,८३२,८६३.१८
११४३१	बाँडफाँड भई प्राप्त बन रोयल्टी			३२६०३१.४७	१११३४६	१९००००	१९००००	२१९,४९६.७९	२३५,९२०.३८
११४४१	बाँडफाँड भई प्राप्त सवारी कर		८३८,०००.००	६३४३४१.०१	१३१२१४५				
	प्रदेश सरकार	४,३६२,५८०.५०	३०,०००.००	२७,८८३,७२४.३०	१६,९१०,४७१.००	३,७१३,०००.००	३,७१३,०००.००	३,५५६,२६९.६०	३,८२२,३६३.३१
१४१७७	घरजग्गा रोजगार दस्तुर			२,५२४,५९५.६०	१९१०४७१	३५४८०००	३५४८०००	३,४३२,१२७.४५	३,६८८,९३२.३७
११४७७	प्रदेशीय राजस्व बाँडफाँड				०	०	०		
११४७७	मनोरन्जन कर		३००००						
११४७२	दहतर बहतर	४३६२५८०.५		२५३२९१२८.७	१५००००००				
११४७२	विभाषण कर			०		१६५०००	१६५०००	१२४,९४२.१५	१३३,४३०.९४
	बन्तारकारी वितीय हस्तान्तरण	३३४,८६४,०२०.००	४१९,८२७,३४०.००	५०४,६७६,४८३.४८	५२६,४१२,०००.००	५२६,४१२,०००.००	५२६,४१२,०००.००	६०२,१३५,४९६.३६	६५३,५३८,५२२.९४
१३३११	सङ्घीय सरकार	३१९,८६३,३५०.००	४१९,८२७,३४०.००	५०४,६७६,४८३.४८	५२६,४१२,०००.००	५२६,४१२,०००.००	५२६,४१२,०००.००	६०२,१३५,४९६.३६	६५३,५३८,५२२.९४
१३३१२	समानिकरण अनुदान	१०५५०००००	१२३९५१०००	१२४९६००००	१३२८५७०००	१३२८५७०००	१३२८५७०००	१४२,४८२,५५२.९०	१६५,९६६,७०५.२५
१३३१३	शसत अनुदान चालू	१५८४८४०००	२५,७६१४३४०	३३४३३१०९१.४	२७५२०५०००	२७५२०५०००	२७५२०५०००	३१७,९२९,५४८.१०	३४१,७१८,२५४.३४
१३३१४	विषेश अनुदान चालू				५४६५००००	५४६५००००	५४६५००००	६३,१३४,२०८.३३	६७,८५८,१५१.५६
१३३१५	विषेश अनुदान पूर्जीगत		२५,००००००	२७९१४७०४.६१	०	०	०		
१३३१६	समपुरक अनुदान चालू			१८५७०६८७.५	५१७०००००	५१७०००००	५१७०००००	५९,७२६,२३१.८५	६४,१९५,१७७.२३
१३३१७	समपुरक अनुदान पूर्जीगत				१८५७०६८७.५	०	०		
१३३१८	अन्य अनुदान चालू (सामाजिक सुरक्षा समेत)	५५८७९३५०	१३२६२०००		१२००००००	१२००००००	१२००००००	१३,८६२,९५५.१७	१४,९००,२३४.५६
	प्रदेश सरकार	१५,०००,६७०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	वर्ष			अनुमानित ०७८/७९	सम्भाव्यता	प्रक्षेपण		
		०७५/०७६	०७६/०७७	०७७/७८			०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२
१३३११	समानिकरण अनुदान	५२६९०००	०	०	०	०	०	०	०
१३३१२	शसर्त अनुदान चालु	०	०	०	०	०	०	०	०
१३३१३	शसर्त अनुदान पूंजीगत	०	०			०	०	०	०
१३३१४	विशेष अनुदान चालु	३३१२०००			०	०	०	०	०
१३३१५	विशेष अनुदान पूंजीगत					०	०	०	०
१३३१६	समप्रक अनुदान चालु	६४१९६७०			०	०	०	०	०
१३३१७	समप्रक अनुदान पूंजीगत					०	०	०	०
	अन्य आन्तरिक अनुदान	३९८००६२	०	५२८१०५७३.४४	०	०	०	०	०
१३४११	अन्य संस्थागत आन्तरिक अनुदान	३९८००६२		०					
१३४१२	अन्य व्यक्तिगत आन्तरिक अनुदान (जनसहभागिता)			०					
१५११३	अनुदान फिर्ता			५२८१०५७३.४४					

नोट: १. यस टेबलमा वृद्धिदर गणना गर्दा केहि शीर्षक हरुमा विश्वव्यापी रुपमा फैलिएको कोभिड को कारण तथा राजस्व रकम विभिन्न शीर्षकगत रुपमा राख्नु पर्नेमा सो अनुसार नराखिएको हुँदा नकरात्मक परिमाण आएको हुँदा सोको हकमा कुल आयको औषत वृद्धिदर (१७) लिई राजस्व रकम प्रक्षेपण गरिएको छ ।

२. कुल वार्षिक सम्भाव्यतामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता, बैंक मौज्जात तथा बेरूजु समावेश छैन ।

परिच्छेद - सात: अपेक्षित नतिजा

यस नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका क्रममा विभिन्न स्रोतहरूबाट तथ्याङ्क तथा सूचनाहरू सङ्कलन गरिएको थियो । विभिन्न फारामहरूको प्रयोग गरी नगर कार्यपालिकाको कार्यालय तथा सम्बन्धित अधिकारीहरूबाट समेत सूचना सङ्कलन गरिएको थियो । हालको राजस्व सङ्कलन तथा प्रशासनको अवस्थालाई सुधार गर्नका लागि सहभागितामूलक पद्धति मार्फत् राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरियो । संकलित तथ्याङ्क, विद्यमान प्रवृत्ति, उपलब्ध सूचनाको विश्लेषण तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनामा निर्दिष्ट गरिएका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन हुने मान्यता र त्यसको नतिजा समेतलाई मध्यनजर गरी आगामी तीन आर्थिक वर्षका लागि राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ ।

प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजनाको उचित कार्यान्वयनबाट नगरपालिकाको आन्तरिक राजस्वमा चालु आ.व.को अनुमान करिब रु ८२ लाख ९७ हजार रहेकोमा कार्ययोजनाको अन्तिम वर्षमा करिब ३ करोड ८ लाख अर्थात् ३.७२ गुणा बढोत्तरी हुने अपेक्षा गरिएको छ । यस नगरपालिकामा आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरू मध्ये अन्य सेवा शुल्कको परिमाण सबैभन्दा बढी देखिन्छ भने क्रमशः सम्पत्ति कर, दस्तुर, व्यवसाय कर आदि आन्तरिक राजस्वका प्रमुख स्रोतका रूपमा रहने देखिन्छ ।

सारांशमा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन पश्चात् आगामी तीन आर्थिक वर्षहरूमा हुने आय संरचना देहाय अनुसार हुने प्रक्षेपण गरिएको छः

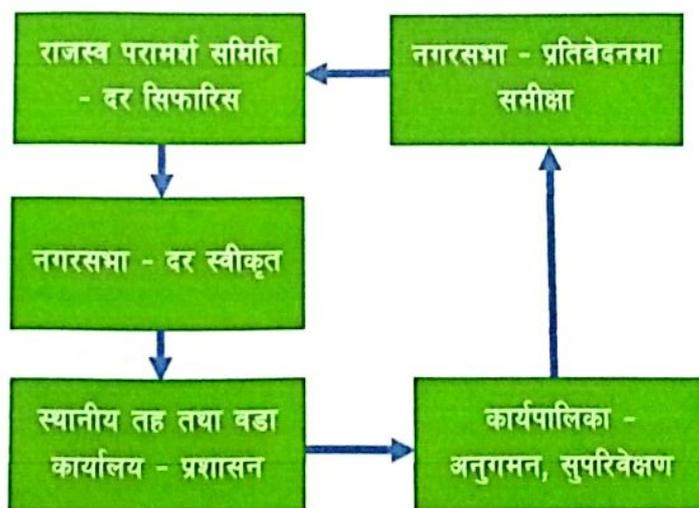
तालिका २३: नगरपालिकाको अपेक्षित आय संक्षेपमा

क्र.सं.	राजस्व शीर्षक	प्रस्तावित	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.को)		
			२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१	आन्तरिक आय	२४,७१९,७३७००	२२,४९८,०६३३०	२६,३५४,०९७८९	३०,८७१,०३३९४
२	सङ्घीय राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय	८८,५१०,०००१००	९५,१३२,६५७९३	१०२,२५०,८४६८३	१०९,९०९,६४६७४
३	प्रदेश राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय	३,७१३,०००१००	३,३०८,७००१००	३,५५६,२६९६०	३,८२२,३६३३९
४	अनुदान	५२६,४९२,०००१००	५६५,८००,९६९६४	६०८,९३५,४९६३६	६५३,६३८,५२२९४
५	अन्य आन्तरिक अनुदान				
६	जनसहभागिता				
	कुल आय	६४३,३४६,७३७००	६८६,७३९,५८२१०७	७४०,२९६,७९०६९	७९८,२३३,५६६९४
	आन्तरिक आयको हिस्सा	३८४	३२८	३५६	३८७

स्रोत: राजस्व सुधार सम्बन्धी तथ्याङ्क विश्लेषण

परिच्छेद - आठ: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

योजनाले सार्थकता पाउने मुख्य माध्यम नै योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन हो । कार्यान्वयनमा प्रभावकारिताका लागि अन्य कुराको अतिरिक्त यसको अनुगमनको लागि भरपर्दो विधी र संयन्त्र किटान हुन आवश्यक भए जस्तै राजस्व सुधार कार्ययोजनामा समावेश भएका क्रियाकलापहरुको कार्यान्वयन सुनिश्चितताका लागि पनि यसको नियमित र भरपर्दो अनुगमनको व्यवस्था गरीनु जरुरी हुन्छ । राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमनमा मुख्य रूपमा राजस्व शाखा/महाशाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति तथा कार्यपालिकाको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ । अनुगमनबाट नगरपालिकाको राजस्व सम्बन्धी नीति र योजनाको उचित रूपमा कार्यान्वयन भए नभएको, राजस्व असुलीको प्रवृत्ति लक्ष्य अनुरूप भए नभएको, राजस्व प्रशासनमा कुनै समस्या भए नभएको, सुधारका लागि गरिएका निर्णय कार्यान्वयन भए नभएको, अभिलेख दुरुस्त राखे नराखेको, निर्धारित अवधिमा राजस्व कोषमा दाखिलागरे नगरेको कुराहरु नियमित रूपमा अनुगमन गरी अद्यावधिक सूचना प्राप्त गर्ने र आवश्यकता अनुसार निर्णय, निर्देशन तथा नगरपालिकामा सिफारिस लगायतको कार्यबाटमात्र स्वीकृत आर्थिक ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सहयोग पुग्दछ । प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजना र सो बमोजिम संकलित राजस्वको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन लागि निम्न बमोजिम अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न उपयुक्त हुने देखिन्छ (तालिका २४, चित्र ९) ।

चित्र ९: राजस्व चक्र

तालिका २४: अनुगमन तालिका

के अनुगमन गर्ने ?	कसले अनुगमन गर्ने ?	कहिले अनुगमन गर्ने ?	कसरी अनुगमन गर्ने ?
राजस्व असुली	राजस्व शाखा प्रमुख	दैनिक, मासिक, चौमासिक, र वार्षिक	<ul style="list-style-type: none"> स्थलगत अनुगमन गर्ने नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य तथा प्रगति अनुगमन गर्ने
राजस्व प्रशासन	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	मासिक, चौमासिक, र वार्षिक	<ul style="list-style-type: none"> स्थलगत अनुगमन गर्ने नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य र प्रगतिको तुलना गर्ने
राजस्व सुधार योजना	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	<ul style="list-style-type: none"> स्थलगत अनुगमन गर्ने नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य र प्रगतिको तुलना गर्ने
समन्वय तथा सहकार्य	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	<ul style="list-style-type: none"> स्थलगत अनुगमन गर्ने समन्वय र सहजीकरण गर्ने मार्गदर्शन तथा निर्देशन दिने
राजस्व नीति	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका, सभा	चौमासिक र वार्षिक	<ul style="list-style-type: none"> चौमासिक तथा वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति सम्बन्धी तुलनात्मक विश्लेषण गरी आवश्यक रणनीति सिफारिस, सुझाव तथा निर्देशन र पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने
राजस्व प्रतिवेदन	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका, सभा, लेखापरीक्षक	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	<ul style="list-style-type: none"> मासिक, चौमासिक तथा वार्षिक लक्ष्य र प्रगति प्रतिवेदनहरु सम्बन्धी तुलनात्मक विश्लेषण गरी आवश्यक रणनीति सिफारिस, सुझाव तथा निर्देशन र

के अनुगमन गर्ने ?	कसले अनुगमन गर्ने ?	कहिले अनुगमन गर्ने ?	कसरी अनुगमन गर्ने ?
			पृष्ठपोषण प्रदानगर्ने
समीक्षा	उप-प्रमुख	चौमासिक र वार्षिक	<ul style="list-style-type: none"> • लक्ष्य र उपलब्धि सहित सिकाईको प्रस्तुति र सुधारको पृष्ठपोषण प्राप्त गरी आगामी मार्गचित्र तयार गर्ने

अनुसूची १: सन्दर्भ सामग्रीहरूको सूची

सन्दर्भ सामग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र	श्रोत
<ul style="list-style-type: none"> नेपालको संविधान 	<p>राज्यको संरचना र राज्यशक्तिको बाँडफाँड (भाग १९: धारा २२८ देखी २३० सम्म)</p> <p>स्थानीय आर्थिक प्रणाली (भाग १९ : धारा २२८ देखी २३० सम्म)</p> <p>सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय तहको अधिकार सूची (अनुसूची ५ देखी ९ सम्म)</p>	नेपाल कानून आयोग
<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ 	<p>गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकार (परिच्छेद: ३)</p> <p>गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको वित्तीय अधिकार क्षेत्र (परिच्छेद: ९)</p> <p>गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको आर्थिक कार्य प्रणाली (परिच्छेद: १०)</p>	नेपाल कानून आयोग
<ul style="list-style-type: none"> अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ 	<p>राजस्वको अधिकार (परिच्छेद: २)</p> <p>राजस्वको बाँडफाँड (परिच्छेद: ३)</p> <p>अनुदानको व्यवस्था (परिच्छेद: ४)</p> <p>वैदेशिक सहायता तथा ऋण (परिच्छेद: ५)</p> <p>आय व्ययको प्रक्षेपण गर्ने (दफा १८)</p> <p>राजस्व प्रस्ताव तयार गर्ने (दफा १९)</p> <p>वित्तीय अनुशासन (परिच्छेद: ८)</p> <p>नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले लगाउन सक्ने कर (अनुसूची १,२ र ३)</p> <p>प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड (अनुसूची ४)</p>	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय https://www.mof.gov.np/site/publication-category/93
<ul style="list-style-type: none"> राष्ट्रिय प्राकृतिक श्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ 	प्राकृतिक स्रोतको परिचालन, राजस्व बाँडफाँड तथा अनुदान (परिच्छेद ४)	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय https://www.mof.gov.np/site/publication-category/93
<ul style="list-style-type: none"> केही नेपाल ऐनलाई संशोधन गर्न बनेको ऐन, २०७५ 	स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी विषयमा भएका गरिएका संशोधनहरू	नेपाल कानून आयोग
<ul style="list-style-type: none"> नेपाल सरकारको वार्षिक बजेट वक्तव्य र आर्थिक ऐनहरू 	स्थानीय तहको राजस्व अधिकार क्षेत्रमा भएका वा हुने संशोधित प्रावधानहरू	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
<ul style="list-style-type: none"> प्रदेश सरकारको वार्षिक बजेट वक्तव्य र प्रदेश आर्थिक ऐनहरू 	स्थानीय तह र प्रदेश सरकारबीच साभ्ता अधिकार सूचीका विषयमा प्रदेश कानूनले गरेका व्यवस्थाहरू	कर्णाली प्रदेश सरकार, आर्थिकक मामिला तथा योजना मन्त्रालय http://moeap.karnali.gov.np
<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय तहको आर्थिक 		नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

सन्दर्भ सामाग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र	श्रोत
ऐन २०७४/०७५		
■ एकीकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गिकरण र व्याख्या, २०७४	स्थानीय तहको राजस्व प्रक्षेपणको ढाँचामा एकरूपताका लागि	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
■ स्थानीय तहको आर्थिक ऐनको नमूना, २०७४		नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
■ एकीकृत सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७४		नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
■ स्थानीय तहमा सेवा प्रवाह सम्बन्धी व्यवस्था, २०७४		नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
■ नेपाल सरकारको आर्थिक ऐन, २०७५		नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
■ प्रदेश तथा स्थानीय कर सम्बन्धी अध्ययन तथा सुझाव प्रतिवेदन, २०७५ - नेपाल सरकार (मन्त्रपरिषद्) निर्णयबाट गठित कार्यदलले अर्थ मन्त्रालय समक्ष पेश गरेको		नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
■ स्थानीय तहको वस्तुगत विवरण (प्रोफाइल)	स्थानीय तहको राजस्व अधिकार क्षेत्रमा पर्ने स्रोतहरूको आधार (द्वयकभ) बारेको सूचना र तथ्याङ्क	सम्बन्धित स्थानीय तह
■ स्थानीय तहका विभिन्न आर्थिक वर्षहरूको योजना, बजेट तथा कार्यक्रमहरू	स्थानीय राजस्व र आयको प्रवृत्ति विश्लेषण	सम्बन्धित स्थानीय तह
■ सङ्घ तथा प्रदेशले उपलब्ध गराएका कार्यविधि, दिग्दर्शन, ऐन कानूनका नमूनाहरू	स्थानीय तहको राजस्व अधिकारको उपयोगका लागि कानूनी र नीतिगत व्यवस्था	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय नेपाल कानून आयोग नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय लगायतका सम्बन्धित निकायहरू
■ अन्य स्थानीय तहले विगतमा तर्जुमागरेका कार्ययोजनाहरू	सन्दर्भ सामग्रीको रूपमा	अन्य स्थानीय तहहरू
■ अध्ययन क्षेत्रमा रहेका कलष्टर		सम्बन्धित स्थानीय तह

सन्दर्भ सामग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र	श्रोत
अन्तर्गतका स्थानीय तहसंग आधारित विभिन्न आर्थिक वर्षहरूको नगरपालिका विकास योजना, नगरपालिकाका विकास योजना बजेट तथा कार्यक्रमहरू		
<ul style="list-style-type: none"> ■ सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयका प्रगति प्रतिवेदनहरू 		सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
<ul style="list-style-type: none"> ■ अन्य दस्तावेजहरू 	सन्दर्भ सामग्रीको रूपमा	विभिन्न निकायहरू

अनुसूची ३: कार्यक्रममा सहभागीहरुको सूची तथा कार्य सम्पन्न पत्र

आज मिति २०७९ साल असार महीनाको १६ गतेका दिन
 त्रिभुवा युवाशाला केन्द्रको सहायता तथा समूल-पाठवे-शुभेकी
 सहयोग तथा राम लेखनेसी लगायतकाको आशीर्वादमा
 राम लेखनेसी लगायतकाको सहायता तथा अन्तिम प्रसन्नता
 २०७२/०७९ को अभिमुखीकरण कार्यक्रम तथा अन्तिम प्रसन्नता
 प्रतिकाकार कार्यक्रम अगस्त लगायतकाको उप-प्रमुख
 श्री विमला खड्काको अध्यक्षतामा
 तयारेल वसन्तीको उपनिर्देशिका निम्न प्रभाव उपर लागू
 गरी निर्णय गरियो।

उपनिर्देशी

दस्तावेज	नाम	पद
	श्री विमला खड्का	सहाय उप-प्रमुख (प्रारम्भिक कार्य)
	श्री राम लेखनेसी	सहाय उप-प्रमुख (सहाय)
	श्री मानिषा सिग्दाली	सहाय उप-प्रमुख
	श्री राम बहादुर पौडेल	सहाय उप-प्रमुख
	श्री उमा प्रसाद निवारि	सहाय उप-प्रमुख
	श्री राम बहादुर पाण्डे	सहाय उप-प्रमुख
	श्री दिपक अन्जलि	सहाय उप-प्रमुख
	श्री हरिमान शर्मा	सहाय उप-प्रमुख
	श्री चक्र बहादुर (१७)	सहाय उप-प्रमुख
	श्री लिला राम अरिषिणी	सहाय उप-प्रमुख
	श्री लोकेन्द्र थापा	सहाय उप-प्रमुख
	श्री चक्र बहादुर शर्मा	सहाय उप-प्रमुख
	श्री उत्तमान बाँडा बल	सहाय उप-प्रमुख
	श्री रमेश बहादुर (नेपाली)	सहाय उप-प्रमुख
	श्री रिन्डालम खत्री	सहाय उप-प्रमुख
	श्री ज्ञान बहादुर शर्मा	सहाय उप-प्रमुख
	श्री प्रशान्त शर्मा	सहाय उप-प्रमुख
	श्री ज्ञानकी पुन	सहाय उप-प्रमुख
Sabitry	श्री सविता नेपाली	सहाय उप-प्रमुख
	श्री गति खड्का	सहाय उप-प्रमुख
	श्री नारायण शर्मा	सहाय उप-प्रमुख

- श्री दिगम्बर शर्मा - डी. पी. सिपाही
 - श्री लिलामणी वि.ड. " " "
 - श्री केशव बहादुर डांगी - अधिका इ.डी.
 - श्री दिलाराम चपडि - " "
 - श्री लालमठवल सिवाही - " "
 - श्री प्रेम बहादुर रावत - स्टाफ पाँच
 - श्री जगदी रामा माा - " पाँच
 - श्री भरतराम लन्डाल - ST officer
- विकास आयोग
- श्री उमेश कुमाा पौडेल - नगर प्रमुख
 - श्री कल्पना ताम - का.स.
 - श्री गोष्ठी शर्मा - का.स.
 - श्री विभावरी तिवारी - सा.प्र.स. उपदे

प्रस्तावक्रम

प्रस्ताव १. लैकवेमी नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम मसौदा सम्बन्धमा ।

प्रस्ताव नं. २. लैकवेमी नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम मसौदा प्रतिवेदन नगर-कार्यपालिकाबाट अनुमोदन गर्ने सम्बन्धमा ।

निर्णय क्रम

निर्णय १. प्रस्ताव नं १ उपर छलफल गर्दा यस लैकवेमी नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम मसौदा सम्बन्धमा प्रस्तुतिका तथा छलफल गरियो । साथै राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम प्रतिवेदन संशोधन सहित प्राप्त गर्ने निर्णय समेत गरियो । यसका साथै राजस्व सुधार कार्ययोजनाको तर्जुमाको लागि आर्थिक समीक्षा गर्ने प्रदेश सुरासल केन्द्र, सुरवेत तथा प्रतिवेदन समीक्षा गर्ने स्थूल-पावले-मुगेल पानी लगायत तर्जुमा निर्माणका लागि छलफल शुरु गरियो ।

लेकवेशी नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

कल्याण, सुर्खेत

कर्णाली प्रदेश, नेपाल

(प्रशासन शाखा)

प.सं.- २०७८/०७९

च.नं.- २९९५

मिति: २०७९/०३/१७

विषय: कार्य सम्पन्न बारे ।

श्री क्युव-पाथवे-भूगोल जे.भी.

काठमाण्डौ,

प्रस्तुत विषय सम्बन्धमा श्री क्युव-पाथवे-भूगोल जे.भी. काठमाण्डौको सहजिकरण र श्री प्रदेश सुशासन केन्द्र सुर्खेत, कर्णाली प्रदेशको सहयोगमा लेकवेशी नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी कार्य सम्पन्न भएको र कार्ययोजनाको प्रारम्भिक प्रतिवेदन प्राप्त भएको जानकारी गराउँदै श्री क्युव-पाथवे-भूगोल जे.भी, काठमाण्डौ र श्री प्रदेश सुशासन केन्द्र, सुर्खेत कर्णाली प्रदेशलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दै यो पत्र उपलब्ध गराइएको छ ।

बोधार्थ

श्री प्रदेश सुशासन केन्द्र सुर्खेत, कर्णाली प्रदेश ।

(कृष्णप्रसाद खरेल)

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

Website:-www.Lekbeshimun.gov.np,Email:- ito.lekbeshimun@gmail.com

अनुसूची ४: कार्यक्रमको फोटोहरु

